

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie

Jaký by měl být český prezident?

Hodnoty, postoje a názory spojené s přímo voleným prezidentem

Magisterská diplomová práce

Bc. Jan Burianec

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Martin Fafejta, Ph.D.

Olomouc 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a uvedl v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které byly použity.

V Olomouci dne 28. března 2016

Jan B u r i a n e c

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl poděkovat vedoucímu diplomové práce Mgr. Martinu Fafejtovi, Ph.D., za jeho rady a čas, který mi věnoval během konzultací. Poděkování patří také všem komunikačním partnerům, kteří obětovali svůj čas a podělili se o své názory.

V Olomouci dne 28. března 2016

Anotace

BURIANEC, JAN. *Jaký by měl být český prezident? Hodnoty, postoje a názory spojené s přímo voleným prezidentem*. Olomouc: Filozofická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci, 2016, 126 str., Magisterská diplomová práce.

Práce se zabývá představou o tom, jaký by měl být český prezident. K získání odpovědi na tuto otázku bude využito techniky individuálních a skupinových rozhovorů, které by měly přispět k porozumění tomu, jaké významy respondenti přikládají nejenom samotné funkci prezidenta, ale i osobám, které tuto funkci zastávaly. Výzkumný vzorek tvoří dvě polarizované skupiny – příznivci a odpůrci prvního přímo zvoleného prezidenta Miloše Zemana a starší a mladší generace. Cílem práce je interpretovat názorové shody a rozpory příslušníků těchto skupin a pokusit se o nalezení společného konsensu.

Klíčová slova:

český prezident, sociální a politická percepce, přímá volba prezidenta, hodnoty, pravomoci, emoce, mladší a starší generace, příznivci a odpůrci prezidenta Miloše Zemana, stereotypy

Počet znaků (včetně mezer): 249 367

Počet příloh: 6

Počet titulů použité literatury: 31

Annotation

BURIANEC, JAN. *Who could be a Czech president? Values, opinions and attitudes connected with direct presidential election.* Olomouc: Faculty of Arts, Palacky University in Olomouc, 2016, 126 pp. Master Degree Thesis.

The thesis deals with the concept of what should a Czech president be like. To obtain an answer to this question, techniques of individual and group interviews are used. They contribute to the understanding of what meanings are attached not only to the role of a president but also to those who held this position. The research sample consists of two polarized groups – the supporters and opponents of the first directly elected president Miloš Zeman and the older and younger generation. The aim is to interpret the convergences and contradictions of the respondents and to find a common consensus.

Keywords:

Czech president, social and political perception, the direct election of the president, values, competences, emotions, younger and older generation, supporters and opponents of President Miloš Zeman, stereotypes

Obsah:

ÚVOD	1
1 TEORETICKÝ KONTEXT	3
1.1 Postavení prezidenta v rámci politického systému České republiky	3
1.2 Odkaz první přímé prezidentské volby v České republice	10
1.3 Jak vlastně rozumět českému člověku?	18
1.4 Dosavadní představy o českém prezidentovi	21
1.5 Sociální a politická percepce.....	26
2 METODIKA	30
2.1 Výzkumné téma, problém a cíl	30
2.2 Konceptualizace pojmů.....	30
2.3 Typ výzkumu, výzkumný přístup a výzkumná strategie.....	32
2.4 Výzkumná technika.....	36
2.5 Cílová skupina a volba výzkumného vzorku	38
3 ANALÝZA ROZHOVORŮ.....	41
3.1 Otevřené kódování	41
3.2 Axiální (osově) kódování	43
3.3 Selektivní kódování.....	45
4 ZJIŠTĚNÍ	47
4.1 Jaké hodnoty a vlastnosti kolem představy prezidenta převládají?	47
4.1.1 Hodnoty.....	47
4.1.2 Vlastnosti	50
4.1.2.1 Věk	50
4.1.2.2 Vzhled	51
4.1.2.3 Pohlaví – prezident, či prezidentka?	52
4.1.2.4 Vzdělání	53
4.1.2.5 Přehled v oblastech	53
4.2 Jak jsou vnímány pravomoci přímo voleného prezidenta?.....	54
4.3 Jak jsou posuzovány osoby v prezidentské funkci?.....	58
4.4 V čem se odlišují mladá a starší generace a v čem se naopak shodují?.....	63
4.4.1 Hodnoty.....	63
4.4.2 Vlastnosti	64
4.4.2.1 Vzhled	64
4.4.2.2 Pohlaví	66
4.4.2.3 Vzdělání a povolání, straník, či nestraník	67
4.4.3 Pravomoci prezidenta.....	68
4.4.4 Osoby v prezidentské funkci.....	69
4.4.5 Způsob volby prezidenta.....	70

4.5 V čem se odlišují příznivci a odpůrci prezidenta Miloše Zemana a v čem se naopak shodují?	71
4.6 Existuje nějaký společný konsensus nad představou prezidenta?	75
4.7 Shrnutí.....	77
ZÁVĚR	81
Seznam použitých zdrojů, tabulek a obrázků.....	83
Přílohy.....	89

ÚVOD

„Ve svých představách vidíme to, po čem toužíme.“ (Alice Hoffman)

Od roku 2012 mají občané České republiky možnost zvolit si sami hlavu státu prostřednictvím přímé volby prezidenta. Šlo o první přímou volbu prezidenta, dosud byl prezident volen nepřímo Parlamentem České republiky. Již první přímá prezidentská volba v České republice, která se uskutečnila na počátku roku 2013, nám ukázala, že se představy českých občanů o výkonu prezidentské funkce, ale i osobě, která by měla tuto funkci zastávat, poměrně značně rozcházejí. Tato názorová polarizace byla patrně i důsledkem toho, že ve druhém kole této volby proti sobě stanuly dvě výrazně odlišné osobnosti. Osobnosti odlišné nejenom svým politickým a ideovým zaměřením, ale i svým specifickým životním příběhem. Vítězem prezidentské volby se nakonec stal Miloš Zeman, který také 8. března 2013, den po skončení druhého volebního období Václava Klause, složil slavnostní slib a svým podpisem pod slibem se stal třetím prezidentem České republiky.

Změna způsobu volby prezidenta k tomu, že si prezidenta vybírají již samotní voliči, může být i vhodným impulzem k zamyšlení, jaký by ten prezident měl vlastně být. Tato ryze subjektivní představa prezidenta je spojena s mnoha konkrétními projevy, očekáváními a hodnotami. Proto může být důležité pokusit se tyto aspekty zmapovat a na danou otázku si tak odpovědět.

Představa toho, jaký by měl být český prezident, má v rámci celé společnosti velice komplexní charakter, a proto je potřeba se zaměřit na dílčí skupiny či subkultury, a jejich konkrétní představu a způsob rozhodování se tak pokusit více vysvětlit. Nelze se spokojit pouze s povrchním vysvětlením, nýbrž je zapotřebí hledat skutečné významy a souvislosti v jejich jednání. Již v průběhu volby se ukázala jedna pozoruhodná skupinová diferenciací, a to volební preference mladší a starší generace. Podle průzkumů veřejného mínění a volebních preferencí, které v čase před první přímou prezidentskou volbou probíhaly, se právě mladší část voličů přikláníla statisticky častěji k volbě Karla Schwarzenberga a starší část populace zase naopak více k volbě Miloše Zemana.¹ I z této empirické skutečnosti lze vyvodit, že názory ohledně volby prezidenta a samotného výkonu prezidentské funkce se mohou mezi jednotlivými generacemi určitým způsobem odlišovat. Tato diference může vycházet například z odlišné životní a kulturní zkušenosti či proměny hodnotových a ideových postojů příslušné generace, což může souviset i s požadavky a nároky kladenými na hlavu státu coby reprezentanta a symbol dané země. Druhá diferencovaná

¹ Dostupné například z: http://www.median.cz/docs/Median_PREZIDENT_II_KOLO_determinanty_vysledku.pdf nebo z: <http://img.ct24.cz/multimedia/documents/44/4325/432431.pdf> (on-line, 15. 3. 2016).

cílová skupina vznikla spontánnějším způsobem během působení Miloše Zemana ve funkci prezidenta. Tuto skupinu tedy tvoří příznivci a odpůrci prvního přímo zvoleného prezidenta – Miloše Zemana. Odpůrci Miloše Zemana se pravděpodobně mohli rekrutovat částečně právě z řad příznivců jeho protikandidáta v druhém kole Karla Schwarzenberga. Situace mezi prvním a druhým kolem volby nám prostřednictvím emotivních názorových střetů ukázala, že právě funkce hlavy státu je mezi občany vnímána jako důležitá. Emoce, které vyvolávají vyjádření a politické kroky současného prezidenta, nám dokazují, že funkce prezidenta je po zavedení přímé volby vnímána se značnou pozorností.

Cílem této práce je objasnit a přiblížit výše uvedenou problematiku, pomocí kvalitativního výzkumného šetření zmapovat představu prezidenta v širším kontextu a odpovědět tak na hlavní výzkumnou otázku: Jaké je představa o českém přímo voleném prezidentovi? Tato primární výzkumná otázka je dále rozvedena do specifických dílčích otázek, které budou rozpracovány v metodické kapitole. Autor se domnívá, že vzhledem k aktuálnosti této problematiky a blížící se druhé přímé prezidentské volbě může být tato výzkumná práce vhodným informačním zdrojem a může odkrýt i některé zajímavé otázky či souvislosti. Téma pro autora zároveň není neznámé, protože se v rámci své bakalářské práce již věnoval tématu první přímé prezidentské volby, kterou považoval za určitý indikátor polarizace společnosti. V bakalářské práci byla v jedné z výzkumných částí využita technika polo-strukturovaných rozhovorů, které budou účelně využity též v této práci k částečné komparaci a doplnění nových poznatků.

Diplomová práce se bude skládat ze tří hlavních částí – vymezení teoretického kontextu daného tématu, metodické a analytické části a z prezentace zjištění výzkumného šetření. V teoretické části práce budou nastíněna některá východiska, která by měla sloužit jako vhodné podloží dalších částí práce. Jedná se například o konceptualizaci postavení prezidenta v rámci politického systému České republiky, detailnější pojednání se bude týkat odkazu první přímé prezidentské volby, českého člověka z pohledu studie českého antropologa Ladislava Holého, dosavadních představ o prezidentovi v Čechách nebo sociální a politické percepce, která bude sloužit i jako interpretační rámec pro výzkumné šetření. V metodické a analytické části bude podán popis přípravy výzkumu a jeho následná realizace. Výsledky tohoto výzkumu pak budou interpretovány v části zjištění.

1 TEORETICKÝ KONTEXT

1.1 Postavení prezidenta v rámci politického systému České republiky

*„Pane prezidente, ústavní činiteli,
píšu Vám dopis, že moje děti na mě zapomněli.
Jde o syna Karla a mladší dceru Evu,
rok už nenapsali, rok už nepřijeli, na návštěvu.
Vy to pochopíte, Vy přece všechno víte,
Vy se poradíte, Vy to vyřešíte, Vy mě zachráníte.
Pane prezidente, já chci jen kousek štěstí,
pro co jiného jsme přeci zvonili klíčkama na náměstí.
Pane prezidente a ještě stěžuju si,
že mi podražili pivo, jogurty, párky i trolejbusy
i poštovní známky i bločky na poznámky
i telecí plecko, Řecko i Německo, no prostě všechno.
Pane prezidente...“ (Jaromír Nohavica – Pane prezidente)*

Prezidenta můžeme pro účely této práce chápat jako legitimně zvolenou osobu, která reprezentuje a zastupuje konkrétní stát a jeho občany. V současnosti je prezident vůbec nejrozšířenějším titulem osoby, která stojí v čele státu. Prezident České republiky je hlava státu Česká republika, která je od roku 2012 volena v přímé volbě českými voliči disponujícími volebním právem. Pokud se zaměříme na předcházející období v naší historii, tak od samostatnosti České republiky (1. 1. 1993) až do zmiňovaného roku 2012 byla hlava státu volena v nepřímé volbě při schůzi obou komor Parlamentu, tedy poslanci i senátory. Prezident je zvolen na dobu pěti let s tím, že funkční období může absolvovat i podruhé, tudíž může být v čele státu maximálně deset let. Dle Ústavy není prezident z výkonu své funkce odpovědný, až na dvě výjimky. Mimo trestní zákoník, přímo v Ústavě České republiky, se objevuje pojem velezrada. Ta je specifickým ústavním deliktem, za který může být stíhán pouze prezident České republiky, a to před Ústavním soudem na základě ústavní žaloby Senátu (Ústava ČR 2012). V dnešní době se terminologie poněkud rozvolnila a v souvislosti s velezradou mluvíme v rámci funkce prezidenta spíše o vlastizradě. Souhrnně pak toto protiprávní jednání můžeme označit jako zločin spočívající v jednání proti státu, jehož je daný subjekt občanem. Příkladem vlastizrady může být například svržení vlády či jednání proti základním hodnotám hájeným příslušným státem. Druhou uvedenou výjimkou trestní

odpovědnosti prezidenta je pak hrubé porušení Ústavy nebo jiné součásti ústavního pořádku. Tento aspekt má sice o něco abstraktnější charakter, ale může se jednat pouze o vyjasnění funkčních rysů prostřednictvím pravomocí prezidenta. V ostatních případech nelze prezidenta po dobu funkčního období trestně stíhat, nebo dokonce zadržet. Tento specifický druh imunity, kterou prezident disponuje, se dle Ústavy nazývá indemnita. Prezident ale během svého období může využít funkce tzv. abdikace, o které se pojednává v čl. 61 Ústavy ČR a podle níž se prezident může vzdát svého úřadu do rukou předsedy Senátu.² Opačným příkladem je situace před nástupem do funkce, kdy nový prezident skládá slib prezidenta republiky. Tento slib zní dle Ústavy ČR následovně: „*Slibuji věrnost České republice. Slibuji, že budu zachovávat její Ústavu a zákony. Slibuji na svou čest, že svůj úřad budu zastávat v zájmu všeho lidu a podle svého nejlepšího vědomí a svědomí*“ (Ústava ČR, Čl. 59 odst. 2). Ústava dále ustanovuje, že prezidentem republiky se může stát občan, který má právo volit a dosáhnul věkové hranice 40 let. Kandidát na prezidenta může být navrhnut třemi způsoby. Prvním způsobem je podpora minimálně 20 poslanců, druhým způsobem návrh minimálně 10 senátorů a třetí varianta je občanský návrh, kdy danou petici musí podepsat nejméně 50 000 občanů. Volbu prezidenta republiky vyhláší opět předseda Senátu. Volby jsou realizovány prostřednictvím tajného hlasování, v rámci něhož má volební právo každý občan, který dosáhl věku 18 let. Prezident může podle prováděcího zákona o volbě prezidenta být zvolen buď již v prvním, nebo v následujícím druhém kole volby. V prvním kole bude zvolen ten kandidát, který získá nadpoloviční většinu všech platných hlasů. Pokud žádný z kandidátů nadpoloviční většinu hlasů nezíská, koná se za 14 dnů od kola prvního kola druhé. Do druhého kola pak postupují ti kandidáti, kteří získali dva nejvyšší počty hlasů v kole prvním. Následně pak bude ve druhém kole zvolen ten kandidát, který získá více hlasů než jeho soupeř. Pokud by ani ve druhém kole nebyl zvolen nový prezident, což může nastat, spíše pouze teoreticky, při rovnosti hlasů obou kandidátů, vyhláší se ve lhůtě 10 dnů zcela nová volba (Ústavní zákon 71/2012 Sb., o zavedení přímé volby prezidenta). Český politický systém byl od rozdělení Československa utvářen jako parlamentní, i když Ústava ho takto explicitně nepojmenovává. V parlamentní republice je prezident vnímán jako reprezentant a symbol státu navenek. Jeho vnitrostátní pravomoci jsou omezené a často jen formální. Zdaleka nejdůležitější je pravomoc rozpustit Parlament, většinou tedy jen v ústavně stanovených případech, a vyhlásit nové parlamentní volby. Předchozí nepřímá volba Parlamentem odpovídala roli prezidenta České republiky v politickém a ústavním systému. Prezident by podle svého postavení daného Ústavou v rámci parlamentního systému měl vystupovat jako moderátor politického dění, a neměl by tak být nositelem vlastního politického programu. Výjimky se vztahují pouze k zákonům a pravomocím, které nepodléhají podle Ústavy kontrasignaci od premiéra či jiného člena

² Do 1. října 2012 šlo o předsedu Poslanecké sněmovny.

Vlády ČR. Zároveň podle ústavního právníka Jana Kysely by měl prezident v souladu s úlohou hlavy státu v parlamentním systému vystupovat nadstranicky a nevnášet politicky konfliktní témata (Kysela 2006: 5).

Podle ústavního právníka Jana Kudrny Česká republika patřila k menšině evropských republik, jejichž prezidenti byli voleni nepřímo. Zároveň byla otázka přímé volby relativně živá v české veřejnosti již téměř dvacet let. Mezi politiky na parlamentní úrovni byla velmi silně diskutována v posledních přibližně deseti letech. Paradoxem je, že i když měla přímá volba prezidenta stabilní podporu nejenom většiny české společnosti,³ ale také většiny parlamentních stran, byla tato záležitost stále pouze diskutována. Diskuze probíhaly v určitých vlnách, podle aktuální politické strany, která se zrovna tématu přímé volby věnovala, a velmi zřídka byl tento ústavní problém zvažován v celé své šíři (Kudrna 2011: 9). Nepřímý způsob volby hlavy státu České republiky tak ukazoval spíše na slabého prezidenta. Jeho postavení v rámci ústavního systému bylo odvozováno od Parlamentu. To činilo jeho mandát nepochybně slabší, než tomu bylo v případě přímé volby. Samotný způsob volby ale nerozhoduje o síle prezidenta sám o sobě. Rozhodující je skutečnost, jakými pravomocemi je hlava státu vybavena, a především to, nakolik může tyto pravomoci samostatně uplatňovat.

Podle absolventa politologie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy Štěpána Drahokoupila i přes svůj nepřímý mandát nebyl český prezident nikdy pouhým pokladačem věnců a vždy hrál v české politice důležitou roli. Tradici silných prezidentů můžeme hledat již u prvního československého prezidenta T. G. Masaryka či jeho nástupce Edvarda Beneše. Situace ale byla specifická i v období tzv. komunistických prezidentů, protože funkce prezidenta byla v Československu na rozdíl od jiných zemí v bývalém sovětském bloku zachována. Na tuto tradici navázal následně Václav Havel v průběhu revoluce v roce 1989, kdy jako lídr Občanského fóra neusiloval o funkci premiéra, nýbrž právě prezidenta. Síla prezidentské funkce byla identifikovatelná i na náměstích českých měst, kdy se neskandovalo „Havel do Strakovy akademie“,⁴ ale „Havel na Hrad“. Můžeme taky hypoteticky předpokládat, že pro české občany hlava státu nikdy neměla ryze ceremoniální funkci, ale spíše byla poptávka po aktivním a charismatickém prezidentovi.

Charisma účelně definuje německý sociolog, právník a historik Max Weber. Charisma, alespoň podle etymologického významu tohoto slova, je jakási mimořádná schopnost odlišující individuum od ostatních lidí. Za charismatické vlastnosti Max Weber (1998) považuje určité magické schopnosti, dar prorokovat, mimořádnou sílu ducha i slova. Charismatem podle Webera disponují

³ Srov. Např. Výsledky výzkumu veřejného mínění z ledna 2012, podle něhož si zavedení přímé volby přálo 61 % obyvatel ČR starších 15 let (Centrum pro výzkum veřejného mínění. Postoje občanů k prezidentskému úřadu. Praha: Sociologický ústav AV, 10. února 2012

⁴ Sídla československých a dnes českých vlád.

hrdinové, velcí vojevůdci, kouzelníci, proroci a věštcí, geniální umělci, zakladatelé světových náboženství, velcí dobyvatelé či význačné politické osobnosti, tedy i prezidenti. Weber v souvislosti s ideálním typem charismatického panství mluví o tom, že je založeno na něčem neobvyklém, co nikdy dříve nebylo uznáváno. Podle Webera (1998) není náhodou, že například pro proroka je charakteristický výrok: „*Slyšeli jste, že říkáno bylo... já pak pravím vám...*“. Základnou charismatického panství je afektivní typ sociálního jednání. Zdrojem osobní věrnosti charismatickému panovníkovi je emocionálně zabarvená oddanost a víra v jeho charisma. Weber zdůrazňuje, že právě proto musí charismatický vůdce neustále dokazovat, že charismatem disponuje. Ať už například v reprodukci rituálů nebo v mobilizaci své voličské základny. Charismatický vůdce se rozhoduje podle toho, jak cítí své postavení ve společnosti, respektive jak vnímá svou „spirituální povinnost“ plnit vůli lidu. Často se dostává do rozporu s běžným racionálním uvažováním, protože „čistému charismatu“ jsou cizí ekonomické ohledy a „*charismatická autorita je specificky iracionální v tom smyslu, že se vymyká všem pravidlům*“ (Weber 1998: 244). Je podstatné upozornit na to, že Weber zkoumá charisma zcela odděleně od obsahu toho, co charismatický vůdce ztělesňuje, ve jménu čeho vystupuje a s čím přichází, a zůstává věrný svému principu, podle něhož sociologie jako věda musí být osvobozena od hodnot – být tzv. hodnotově neutrální. Weber je tak zcela lhostejný k hodnotám, které jsou do světa charismatickou osobností vnášeny, což v rámci této výzkumné práce neplatí.

Prezident ale nemusí být charakteristický svojí nevšední kvalitou či charismatickou autoritou. Určitá symbolika může být patrná i v jeho bezprostředním okolí. Tím může být například sídlo prezidenta, kterým je u nás v České republice majestátní Pražský hrad. Právě Pražský hrad, který byl původně sídlem českých králů a dnes prezidentů, je známý široké veřejnosti, a to nejen u nás, ale i v zahraničí. Prezident tak může vzbuzovat iluzorní dojem, že na nás shlíží z vrchu, a naopak my můžeme mít představu těch lidí z podhradí, kteří vzhlíží ke svému panovníkovi. Symbolika je spojená i s historickou pamětí ohledně našich bývalých prezidentů. Tradice českých a československých prezidentů a symbolika spojená s jejich rolí se vždy vymykala logice parlamentních systémů, a čeští premiéři se tak více či méně pohybovali spíše ve stínu samotných prezidentů v symbolické rovině, i když v pragmatické rovině měli většinou silnější pravomoci. Tuto symbolickou rovinu započal již Tomáš Garrigue Masaryk, který v jistém ohledu navázal na královskou tradici. Nebylo to jenom ono zmíněné sídlo prezidenta, ale také jeho časté vyjížděky na koni, které mohly připomínat odkaz svatého Václava. I Masarykova slavná přezdívka „tatíček“ dodávala jeho funkci váženou a majestátní povahu. V podstatě můžeme mluvit o určitém archetypu krále, tedy prezidenta. Osoba se silnou vnitřní a vnější autoritou – to je to, co charakterizuje archetyp krále. Moudrý král je sebejistý, neohrožený a také netouží po tom, aby ho ostatní obdivovali. Poskytuje zdravou nezávislost, samostatnost a jasně vytyčené hranice. Platí pak přímá

úměra, že čím větší je král, tím větší království může spravovat. Pokud ale král není v rovnováze s ideální představou, může se snadno stát slabochem, nebo dokonce tyranem. Lze ho snadno rozpoznat podle toho, jak jedná s dětmi. Jeden na ně křičí, druhý se výchovy nezúčastňuje. A jak jde na výchovu dětí král, který je moudrý? Má jasné priority, dává dětem prostor, ale zároveň určuje mantinely. Archetyp krále se vyznačuje především spojením všech ostatních archetypů, včetně uctění ženské energie. Autor knihy „*Archetyp otce*“ Vladislav Šolc v této souvislosti zmiňuje především spojení následujících archetypů: *bojovník, milovník, moudrý muž a otec* (Šolc 2009). Král prostě JE, nekoná tedy, nedělá nic, nebojuje, nic neřeší a ani se příliš nenamáhá. Jeho energie z něho plyne vyzařováním, jeho pouhou přítomností. I když jede do bitvy (vždy v čele šiku), i když se chopí meče a rozsévá smrt, je vlastně nehybný. Jedině tak je nezranitelný. Je králem pro všechny své poddané, nepreferuje žádnou ze skupin ve svém království. Pokud má vedle sebe královnu, ctí ji jako sám sebe, neboť zná svůj vnitřní ženský princip. Exkurz v rámci archetypu se může zdát jako velice abstraktní až zastaralá rovina, ale může být vhodné mít na zřeteli určitý symbolický model, soustavu myšlenek a představ, které se během historie mohou neustále vracet, nebo jsou dokonce trvale přítomny a působí se stejnou emocionální intenzitou. Podle Carla Gustava Junga se archetypy mohou stát zdrojem intenzivního i dlouhodobě působícího prožitku, který nás zasahuje na hlubší úrovni sdělení a jehož podstatu nemusíme být schopni racionálně vysvětlit. Shodné rysy mýtů a náboženských projevů v různých kulturách mají dle Junga psychologický základ právě v archetypech. Někdy se archetypy dávají do souvislostí s vrozenými instinkty. Představují tak archaickou vrstvu vývoje lidského vědomí. V ní existují společné vzorce chápání skutečnosti, které vypovídají o psychickém fungování obrazivosti u všech příslušníků lidského druhu. Pojem archetypu uvádí C. G. Jung především v kontextu kolektivního nevědomí, která má ale základ v nevědomí individuálním. Představuje symbolickou ideji, která není reflektována vědomím, ale pramení z nevědomí, a nemůže být tudíž pojmově uchopena. Přesto se významně podílí na utváření psychické reality osobnosti. K jednotlivým archetypům se můžeme podle Junga vztahovat jen přes symbolické manifestace, samy o sobě nejsou totožné se svými obrazy (Jung 1997).

Odlišnou optikou nahlíží na politické elity italský ekonom, politolog a sociolog Vilfredo Pareto. Ten prostřednictvím své koncepce reziduí (predispozice k určitým způsobům myšlení a jednání, které jsou všem lidem společné) a derivací (iracionální prvky lidského jednání, které racionalizujeme), inspirován Machiavellim, dělí politické elity na lišky a lvy. „Lišky“ mají schopnost pružně reagovat, racionálně kalkulovat a přesvědčit ostatní o výhodnosti svých nápadů. Jsou inovativní a imaginativní. Mají však také sklony k bezskrupulóznímu a manipulativnímu chování, jsou prohnané a lstivé. Aby dosáhly svých politických zisků, případně rozšířily svá politická impéria, s oblibou vytvářejí různé politické aliance a konspirativní spojenectví. „Lvi“ se vyznačují silnou vůlí a charismatem. Preferují věrnost tradicím, oddanost vyšším ideálům a (náboženským)

dogmatům. Vysoce ctí rodinu a národ. Charakteristická je pro ně národní hrdost, patriotismus, silný pocit solidarity a povinnosti vůči celku, jehož se cítí být součástí. S těmito vlastnostmi je však u nich spojena i značná zkosnatělost myšlení, rigidnost chování a strnulé lpění na zastaralých pravidlech či institucích (Pareto 1966: 263–264). Tato dichotomie politických elit (tedy i prezidentů) může být identifikovatelná i v dnešní době. Na symbolicko-mocenské rovině se zdají být ideálním typem právě lvi, kteří mají na národ spíše pozitivní vliv, zatímco u lišek to je vliv spíše negativní, ať už manifestovaný, či latentní. V souvislosti s tím může být mezi charismatickým vůdcem, coby autoritou, a voliči, coby jeho následovníky, komplementární až reciproční vztah. Charismatický vůdce je do jisté míry produktem svých následovníků, kteří jeho pozici a schopnosti považují za jedinečné a způsob jejich dosahování za nekonvenční. Vůdce jim dodává pocit zvláštního poslání, umí zareagovat na jejich potřeby a případně jim i přizpůsobí svůj vůdcovský styl.

Opusťme ale nyní symbolickou rovinu osobnosti prezidenta a zaměřme se na jeho skutečnou funkční podstatu. V této souvislosti se jedná především o pravomoci, které v rámci svého mandátu může využívat. Pravomoci prezidenta České republiky stanovuje Ústavní zákon platný od 1. ledna 1993. To, jaké má prezident pravomoci ve výkonné oblasti, uvádějí především články 62 a 63, které říkají: Prezident republiky dle Ústavy České republiky – Článek 62: a) jmenuje a odvolává předsedu a další členy vlády a přijímá jejich demisi, odvolává vládu a přijímá její demisi; b) svolává zasedání Poslanecké sněmovny (dolní komory Parlamentu); c) rozpouští Poslaneckou sněmovnu; d) pověřuje vládu, jejíž demisi přijal nebo kterou odvolal, vykonáním jejích funkcí prozatímně až do jmenování nové vlády; e) jmenuje soudce Ústavního soudu, jeho předsedu a místopředsedy; f) jmenuje ze soudců předsedu a místopředsedy Nejvyššího soudu; g) odpouští a zmírňuje tresty uložené soudem, nařizuje, aby se trestní řízení nezahajovalo, a bylo-li zahájeno, aby se v něm nepokračovalo, a zahlazuje odsouzení; h) má právo vrátit Parlamentu přijatý zákon, s výjimkou zákona ústavního; i) podepisuje zákony; j) jmenuje prezidenta a viceprezidenta Nejvyššího kontrolního úřadu; k) jmenuje členy Bankovní rady České národní banky. Dále prezident republiky dle Ústavy České republiky – Článek 63: a) zastupuje stát navenek; b) sjednává a ratifikuje mezinárodní smlouvy, sjednávání mezinárodních smluv může přenést na vládu nebo s jejím souhlasem na její jednotlivé členy; c) je vrchním velitelem ozbrojených sil; d) přijímá vedoucí zastupitelských misí; e) pověřuje a odvolává vedoucí zastupitelských misí; f) vyhláší volby do Poslanecké sněmovny a do Senátu; g) jmenuje a povyšuje generály; h) propůjčuje a uděluje státní vyznamenání, nezmocní-li k tomu jiný určený orgán; i) jmenuje soudce; j) má právo udělovat amnestii (Ústava České republiky 1993). Otázkou je, jak může postavení a roli prezidenta ovlivnit přímá volba. Jaká je role prezidenta voleného referendem v parlamentním systému? A má přímo volený prezident, díky svému mandátu od voličů, důvod vystupovat ve své funkci sebevědoměji? Na nebezpečí posílení legitimacy, a tedy

i role prezidenta, odpovídají podle Štěpána Drahokoupila její obhájci argumentem, že jeho deklarované pravomoci se nezvyšují, a tím nemůže dojít ani k posílení jeho postavení. Přehlízejí tak institucionální logiku přímé volby, která se zde může projevovat. Podle dnes nejrozšířenější definice Roberta Elgieho jsou „*přímá volba hlavy státu a funkce premiéra dva dostačující atributy pro označení systému za poloprezidentský*“ (Elgie 2011: 23). Důležitosti této ústavní změny v českém parlamentním prostředí si byl vědom i tehdejší senátor Petr Pithart, který na půdě Senátu pronesl následující slova: „... *jsem přesvědčen, že máme před sebou nejzásadnější změnu našeho ústavního systému od vzniku a za dobu fungování samostatného státu. Ten systém poprvé přetáčíme do jiného směru, do jiného způsobu vládnutí*“ (Pithart 2012). Podle politologa Štěpána Drahokoupila byl systém skutečně přetvořen a v současné době se potýkáme s problémy fungování „poloprezidencialismu“, jakými jsou zvolení charismatického prezidenta z (téměř) neparlamentní strany nebo spor dvou institucí s legitimitou od občanů. Jako jednu z nevýhod přímé volby tedy můžeme identifikovat větší šanci pro úspěch charismatické osobnosti s minimální nebo nulovou vazbou na parlament. Je to ale skutečně nevýhoda, nebo je to jen faktor posilující demokratičnost politiky? I to může být námět pro úvahy komunikačních partnerů při rozhovorech.

Vhodný přehled výhod a nevýhod přímé volby prezidenta přináší Vojtěch Šimíček (Šimíček 2001: 389–390). Podle Šimíčka jsou výhody přímé volby prezidenta následující: a) prezident získá silný mandát a dostatečnou legitimitu; b) prezident sehraává integrující roli ve společnosti, a proto je dobré, je-li představitelem většiny občanů; c) prezident by měl být silnou a charismatickou osobností a právě taková osobnost se prosadí spíše v přímé volbě; d) přímá volba prezidenta potlačuje přílišný vliv politických stran; e) přímá volba může být chápána jako něco, co posílí potenciál pro prosazení prvků přímé demokracie; f) přímá volba omezuje potenciální riziko patové situace při volbě. Naopak nevýhody přímé volby vidí Šimíček v následujících aspektech: a) přímá volba odpovídá spíše polo-prezidentskému či prezidentskému modelu demokracie, a je tudíž z hlediska naší parlamentní demokracie nekoncepční; b) přímá volba sama o sobě nic neznamená, pokud nedojde k úpravě prezidentských pravomocí, což by ale opět znamenalo přechod na jinou formu vlády; c) přímá volba a priori nezajišťuje nadstranickost a nezávislost příslušného prezidenta; d) přímá volba prezidenta je finančně vysoce nákladná; e) zavedení přímé volby by zvýšilo počet a frekvenci voleb, což by jen posílilo fenomén „únavy voličů“. Michal Kubát přiřadil k nevýhodám přímé volby prezidenta následující doplňující položky (Kubát 2003: 306): f) přímá volba vede k populismu a nárůstu politických emocí, přinejmenším ve volebních kampaních; g) přímá volba zvyšuje šanci populisticky orientovaných kandidátů. Nezáleží ale pouze na objektivně míněných aspektech odborníků; nás bude především zajímat, jak budou tuto bipolaritu mezi přímou a nepřímou volbou prezidenta vnímat komunikační partneři během rozhovoru.

1.2 Odkaz první přímé prezidentské volby v České republice

„Před zahájením zápasu je náš tým vždy schopen zajistit sladkou chuť vítězství. Jsem toho názoru, že podstata našeho neštěstí spočívá právě v závislosti na tomhle: na možnosti, na pravděpodobnosti, na šanci.“ (Foster 2006: 89)

V roce 2012 nastala pro české občany poměrně značná změna z hlediska jejich politické angažovanosti a volebního rozhodování. Jak nám pravidelně ukazovaly dřívější průzkumy veřejného mínění, tak většina českých občanů (přibližně staticky asi dvě třetiny – viz STEM, Median) toužila po přímé volbě prezidenta již delší dobu. Důvody mohly být nejrůznějšího charakteru – série problémových až nedůstojných nepřímých voleb prezidenta republiky, možnost větší participace na politickém dění či obyčejné individuální přesvědčení, že si jako občané dokážeme prezidenta vybrat lépe, než nám ho vybírali námi zvolení zástupci v Parlamentu. Nenachází se ale právě v této myšlence ten paradox? Opravdu dokážeme lépe a bez komplikací zvolit prezidenta, než by ho mohli zvolit námi zvolení zástupci lidu? To je možná otázka k zamyšlení pro každého z nás. Ať tak nebo tak, možnost zvolit si svého prezidenta český národ dostal a na přelomu roku 2012 se konala historicky první přímá volba českého prezidenta. Prvního kola volby se po uznání kandidatury mohlo zúčastnit celkem devět kandidátů. Nominace příslušného kandidáta mohla proběhnout buď na základě občanské nominace, která zahrnovala 50 000 podpisů občanů, nebo na základě nominace skupinou 20 poslanců či 10 senátorů. Jmenovitě pak Ministerstvo vnitra uznalo následující kandidáty: Zuzanu Roithovou, Jana Fischera, Janu Bobošíkovou, Taťanu Fischerovou, Přemysla Sobotku, Miloše Zemana, Vladimíra Franze, Jiřího Dienstbiera a Karla Schwarzenberga. Občanští uchazeči o kandidaturu Vladimír Dlouhý a Tomio Okamura nedosáhli po přepočítání podpisů daného limitu 50 000 podpisů, a nebyli tak do kandidátní listiny zařazeni. Nejpodstatnější rozdíly mezi přímou a nepřímou volbou prezidenta se ukázaly být zřejmé – tím prvním byla interaktivita mezi voliči a samotnými kandidáty, a to ať už přímá, či nepřímá, která probíhala především skrze mediální (re)prezentaci. Druhým rozdílem byla nebývalá aktivita a zájem, který přímá volba vyvolala. Volba se nesla ve znamení značného množství předvolebních diskuzí, různorodých volebních kampaní, průzkumů veřejného mínění, ale například i nejrůznějších typů občanských iniciativ, které měly za cíl podpořit nebo protestovat proti některému z kandidátů.

Tabulka 1: Výsledky prvního kola přímé prezidentské volby konané v roce 2013

Pořadí	Kandidát	Navrhující strana	Politická příslušnost	Hlasy v %
1	Miloš Zeman	občané	SPOZ	24,21
2	Karel Schwarzenberg	poslanci	TOP 09	23,4
3	Jan Fischer	občané	BEZ PP	16,35
4	Jiří Dienstbier	senátoři	ČSSD	16,12
5	Vladimír Franz	občané	BEZ PP	6,84
6	Zuzana Roithová	občané	KDU-ČSL	4,95
7	Taťana Fischerová	občané	KH	3,23
8	Přemysl Sobotka	poslanci	ODS	2,46
9	Jana Bobošíková	občané	SBB	2,39

Pozn.: volební účast 61,31 %, zdroj: vlastní zpracování, data – Český statistický úřad [volby.cz].

Do druhého kola přímé prezidentské volby nakonec postoupili Miloš Zeman a Karel Schwarzenberg. Rozdíl mezi nimi byl poměrně těsný, a to pouhých 0,81 %, což bylo přibližně něco přes 40 000 odevzdaných hlasů. Ani další dva kandidáty v pořadí, Jana Fischera a Jiřího Dienstbiera, nedělil příliš velký rozdíl, jenž činil přibližně 12 000 hlasů. Nicméně zde byl vidět určitý odstup od obou finalistů této volby. „Magickou hranici poslanecké sněmovny“ by překročil i vysokoškolský profesor Vladimír Franz, který sám označil svůj výsledek za poměrně úspěšný. Ženy zastoupené v této volbě příliš neuspěly, tudíž první přímá volba prezidenta ukázala, že určitá poptávka po prezidentce u nás zřejmě stále není nebo není tak výrazná. Je zde však i varianta, že z těchto tří zastoupených žen si prostě jen voliči nemohli vybrat. V létě se spekulovalo i o kandidatuře Miroslavy Němcové či Elišky Wagnerové a je možné, že tyto ženy by díky své větší známosti na veřejnosti získaly větší podporu. Jestli v české společnosti vzroste poptávka po něžném pohlaví na postu hlavy státu, ukáže až následující přímá volba. Na předposledním místě se pak umístil senátor Přemysl Sobotka, který zastupoval v té době nejsilnější vládní stranu ODS a pro kterého mohl být výsledek zklamáním. Pro jeho stranu pak mohl představovat i možnou zpětnou vazbu od voličů za její tehdejší politické kroky.

Určitě je namístě pokusit se zamyslet nad otázkou: Čím si vysvětlit, že do druhého kola volby postoupili právě Miloš Zeman a Karel Schwarzenberg? Když pomineme čtyři měsíce, o které je Přemysl Sobotka starší než Miloš Zeman, jednalo se o dva nejstarší kandidáty ze všech devíti, co kandidovali. To může, ale také nemusí být nevýznamný detail. Oba finalisté měli poměrně bohaté politické, ale i životní zkušenosti, jak se uvádí v jejich životopisu. Jak ukázaly výsledky prvního kola této volby, politické zkušenosti nemusely být pro voliče tak rozhodujícím faktorem, protože dva z pěti nejúspěšnějších kandidátů neměli politické zkušenosti téměř žádné nebo vůbec žádné. Jeden z nich byl dokonce dlouhou dobu na čele průzkumů volebních preferencí. Na druhou stranu někteří respondenti, kteří byli osloveni, vnímají politické zkušenosti obou finalistů:

„Já si myslím, že je to podobný. Schwarzenberg byl Havlův ten, kancléř, poradce už, já nevím v jakým roce, po převratu těsně, že jo? Takže měl s tím dostatečný zkušenosti, co ten prezident jako obnáší a tak dále. Pak teda se neúspěšně pokoušel kandidovat, tuším, že za zelený, to se postupně snažil vrátit do politiky časem, ale až se mu to teda povedlo, to se dostal vlastně na tu prezidentskou volbu. Ale myslím si, že těch politických zkušeností měl dost. Zeman taky, no, už jen jako premiér. Je to asi tak padesát na padesát... Oba jsou matadoři politický.“ (Respondent 5, BP)

„Co se týče politiky, to mají oba dva nějaký ty zkušenosti, no ale třeba Schwarzenberg má menší ty zkušenosti asi.“ (Respondent 1, BP)

Pokud bychom jako jednu z možných příčin volebního úspěchu nebrali v potaz pouze politické zkušenosti, nabízí se varianta, že lidé pořád touží po prezidentovi, který bude silnou a charismatickou osobností. Toto tvrzení potvrzovali i někteří respondenti:

„Tak z těch, co tam byli, si nedovedu představit, že by tam vlastně někdo mohl mít větší šanci, to jsme si řekli v úvodu. Ti ostatní, to byli strašně slabí kandidáti s velice slabou podporou. Nebo tam byl potetovaný recesista. To doopravdy... já jsem tam neviděl žádnou eventualitu.“ (Respondent 10, BP)

„No, určitě to byly dvě nejsilnější osobnosti z těch voleb. Byly to vyprofilované osobnosti, byly už známy, a některé osobnosti jisté, co šly do těch voleb, byly morálně čisté, ale neměly to charisma, jak se dnes říká. Takže myslím si, že tyto dvě osobnosti byly nejsilnější.“ (Respondent 6, BP)

Tím nejvýraznějším faktorem ale mohly být samotné sympatie k příslušným kandidátům či důvěra v jejich osobu. Respondenti v odpovědi na tuto nepřímou otázku –

ím si vysvětlují, že do druhého kola volby postoupili právě Miloš Zeman a Karel Schwarzenberg – jmenovali spíše sekundární faktory: volební kampaň, politické zkušenosti či touhu voličů po silných a charismatických vůdcích. S příchodem transformace této volby, kdy proti sobě stanuli dva postupující kandidáti, se situace vyhrotila. Tuto situaci mohla zintenzivnit i odlišnost osobností obou finalistů, která byla v některých aspektech poměrně značná. Srovnajme například z tabulky č. 1 jejich názory z období prezidentské kampaně, kde se neshodli ani v jedné z 30 položených otázek na konkrétní tematické oblasti. Všeobecně bylo identifikovatelné, že se kolem postupujících kandidátů vytvořily dva antagonistické tábory, které vyznávaly rozdílné hodnoty a argumentovaly odlišnými názory. Zdálo se, že proti sobě stojí nižší a vyšší vrstva, levice a pravice, buranství a šlechtictví, zeman a kníže, venkov a město; a lze využít i jiná další přirovnání. Polarizace těchto skupin byla v některých směrech tak výrazná, že by se dalo mluvit i o dvou rozdílných politických kulturách. Některé emoce se proměňovaly i v hlubší formu, vášně, které lze charakterizovat přirovnáním „My – dobří a Oni – špatní“. Vášně už je vyšší stupeň emoce, řekněme intenzivnější či dlouhodobá emoce, která se v tomto kontextu projevuje ztotožněním se s daným kandidátem a hodnotami s ním spojenými. Tato identifikace s daným kandidátem pak může výrazně ovlivňovat

myšlení a jednání jedince. Vášně pak bývá zdrojem energie, vytrvalosti a vůle (Hartl 2000: 664). V napnutém prostředí volebních štábů v den volby druhého kola byly tyto vášně u některých příznivců skutečně patrné.

Tabulka 2: Názorová polarizace finalistů první přímé prezidentské volby

Otázka	Miloš Zeman	Karel Schwarzenberg
Zachování prezidentských milostí	Proti	Pro
Celostátní referendum	Pro	Proti
Snížení imunity prezidenta	Pro	Proti
Bratři Mašínové (státní vyznamenání)	Proti	Pro
Daňová progrese	Pro	Proti
Snížení DPH	Pro	Proti
Školné na VŠ	Proti	Pro
Důchodová reforma	Pro	Proti
Církevní restituce	Proti	Pro
Ne členství prezidenta v KSČ	Proti	Pro
Zavedení eura (dotaz byl kladen v roce 2012)	Proti	Pro
Zveřejňování mezinárodních smluv	Pro	Proti
Zákon o prokázání nabytí majetku	Pro	Proti
Zákon o vyrovnaném státním rozpočtu	Proti	Neodpověděl
Rovnoměrné rozmístění státních institucí	Pro	Proti
Zákaz stavby mešit	Pro	Proti
Zrušení Senátu	Pro	Proti
Omezení imunity poslanců a senátorů	Pro	Proti
Regulace hazardu pouze obcemi	Pro	Proti
Jmenování soudců bez ohledu na věk	Proti	Pro
Zachování Ústavu pro studium totalitních režimů	Proti	Pro
Ne dostavbě Temelína ruskou firmou	Proti	Pro
Evropský stabilizační pakt	Proti	Pro
Bankovní rada ČNB – výběrová řízení	Pro	Proti
Podpis mezinárodních smluv bez odkladu	Pro	Proti
Poplatek za prázdná média	Neodpověděl	Proti
Širší pravomoci prezidenta	Proti	Pro
Snazší místní referendum	Pro	Proti
Zrušení zdravotnických poplatků	Pro	Proti
Ne vlastnictví anonymních akcií	Pro	Neodpověděl

Pozn.: Tabulka zobrazuje jednotlivé otázky a následné odpovědi obou postupujících kandidátů na řadu politických, společenských či ekonomických témat. Oba kandidáti měli možnost vyslovit se buď pro danou otázku, proti, nebo na danou otázku neodpovědět, pokud to uznají za vhodné. Otázky byly z původního znění zkráceny na jednodušší formu, ale měly by dávat stále smysl. K jednotlivým otázkám měl kandidát možnost odpovědět i rozšířenou odpovědí, ale ty nejsou účelem této ukázky. N = 30. Zdroj: vlastní zpracování, data – VolebniKalkulacka.cz, 2012.

U osoby prezidenta ale nejde pouze o názorovou profilaci či odlišnost, nýbrž jsou zde také podstatné osobnostní rysy daného kandidáta. Rysy dvou postupujících kandidátů v první přímé

prezidentské volbě shrnul pozoruhodnou metodou grafologické analýzy Vojtěch Franče. Dodal však, že k serióznějšímu rozboru by bylo potřeba větší množství ručně psaného textu obou finalistů. Výsledky jeho psychologického mini-portrétu postupujících kandidátů znázorňuje tabulka č. 3.

Tabulka 3: Stručný psychologický mini-portrét postupujících prezidentských kandidátů⁵

	Miloš Zeman	Karel Schwarzenberg
Vitalita	Energický a dynamický, ale spíše jednostranně na mentální úrovni: pocitově-imaginační stránka osobnosti může zakoušet určité nervové přepjetí a vyčerpání vedoucí ke snazší vydrážděnosti	Mírnější, utlumenější, doprovázená pocity nejistoty; vedoucí ke strategii „investovat energii jen tam, kde je to nutné či podstatné“ – jinak stáhnout „senzory“ a zůstat v režimu „offline“
Sebe-pojetí	Zvýšené: vysoké sebevědomí; zvýšený pocit vlastní sebe-hodnoty, důležitosti a významnosti	Skromný, nepřikládá si důležitosti, je si vědom relativnosti všeho, včetně sebe sama v celkovém řádu věcí
Sebe-prezentace	V projevu zdůrazňuje tvrdost, agresi a nekompromisnost, aby odvedl pozornost od subtilnějších komponent své osobnosti	Zdůrazňuje souvztažnost s vyšším archetypálním řádem, k němuž se odkazuje a vůči němuž je všechno hemžení zde dole jaksi „nicotné“; je si rovněž vědom, že i on sám mu nemusí zcela dostávat
Sociabilita	Extroverze, důraz na vnější objektivní realitu; potřeba se výrazně prezentovat, být viděn a slyšen; dominance	Spíše introverze, soustředěnost na vnitřní procesy, určitá staženost z vnějšího světa, který jej může „vyčerpávat“, stojí jej více energie; lidmi na bližší úrovni v každodenních záležitostech ovlivnitelný (ale ne v zásadních principech)
Afiliace / hostilita	Hostilní, kritičtější vztah k okolí, přísně diskriminující (rozlišující); nahromaděná energie a tenze je vrhána určitým výpadem proti vnějším objektům; citově vydrážditelný, ale navenek se většinou dobře ovládá; nepouští si lidi k tělu	Relativně přátelský, otevřený vztah k lidem, s určitou zdrženlivostí až plachostí; tolerantní, akceptuje lidi, jací jsou
Vztah k ideálům	Vychází z čistě empirických faktů, „nohama na zemi“, ideály a morálku chápe spíše utilitárně, jako nástroj k argumentační převaze	Je si vědom určitých ideálů, vychází z nich, ale současně ví, že v praxi není vždy možné se jimi beze zbytku řídit (ochoten ke kompromisu)
MBTI typ	ESTP – „dobyvatel“: muž činu, hráč, akceschopný, rychle jedná, rychle se rozhoduje; hledá řešení vzniklých problémů; rád riskuje; šarmantní, vtipný, dokáže improvizovat; může druhým dupat na „kuří oka“; umí se prodat, smysl pro drama a styl; vidí do motivů druhých a je před nimi vždy o krok napřed (např. J. F. Kennedy či agent Wolf z Pulp Fiction); také připadá v úvahu ENTJ	INTP – nekonformní, nezávislý, introvertní, kreativní myslitel ignorující formality a byrokratické struktury, které považuje za nelogické; nedůvěřuje autoritám, ani se za ni sám nepovažuje (přestože jej tak někdo může chtít vnímat); improvizace převažuje nad plánováním; vidí vždy věci z více úhlů pohledu (např. inspektor Colombo, Einstein nebo Sokrates)

Pozn.: Tabulka zobrazuje šest psychologických charakteristik, které popisují každého postupujícího kandidáta podle grafologické analýzy jejich podpisu. Podpisy obou kandidátů a jejich stručná charakteristika budou uvedeny mezi přílohami. Zdroj: Vojtěch Franče [grafologii.blogspot.cz].

⁵ Dostupné z: < <http://ografologii.blogspot.cz/2013/01/zeman-vs-schwarzenberg.html> >. [cit. 13. 2. 2016].

I zde vidíme značnou odlišnost osobností obou finalistů, která jenom umocňuje onu myšlenku polarizačního efektu v období druhého kola první přímé prezidentské volby v roce 2013.

Historicky první přímou volbu v České republice nakonec vyhrál poměrně jednoznačně Miloš Zeman a stal se tak novým prezidentem. Prvním, koho si zvolili sami občané.

Zájem občanů o přímou volbu prezidenta byl v porovnání s jinými volbami značný. V politologické terminologii bychom přímou volbu prezidenta mohli přiřadit k volbám tzv. prvního řádu, spolu s volbami do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR. Jako volby druhého řádu pak můžeme označit například volby do Senátu či krajského zastupitelstva. Ukázalo se, že výsledky přímé volby prezidenta mohou být důsledkem proměňujících se nálad ve společnosti. Tyto měnící se nálady, které můžeme charakterizovat také jako méně intenzivní dlouhodobé emoce, měly příčinu především v nespokojenosti lidí s děním na současné politické scéně. Pocity nedůvěry, znechucení a rezignace jako by vystřídaly pocity očekávání a naděje. Emoce jsou pro účely této práce vnímány jako jakékoliv subjektivní prožitky, ať už v pozitivním, či negativním smyslu. Emoce mohou být následně doprovázeny fyziologickými změnami či motorickými projevy a mohou vést k zaujetí postoje k danému kandidátovi nebo k situaci s ním spojené.

Tabulka 4: Přehled pozitivních a negativních emocí, které se objevovaly během první přímé prezidentské volby

Pozitivní emoce	Radost, důvěra, očekávání, překvapení, zvědavost, altruismus, přátelství, sympatie
Negativní emoce	Hněv, smutek, znechucení, stud, nepřátelství, pohrdání, odpor, zklamání, nedůvěra

Pozn.: Tabulka prezentuje pozitivní a negativní emoce, které dle autora provázely první přímou volbu prezidenta. Jsou zde uvedeny pouze ty emoce, které byly zaznamenány autorem této práce během volební kampaně a přímé účasti na volebních setkáních. N = 17.

Zdroj: vlastní zpracování.

Emoce a vášně byly nedílnou součástí první přímé prezidentské volby v České republice, ale jejich stupňování mělo zpočátku pozvolný charakter. Pokud se vrátíme do minulosti, kdy byl zákon o přímé volbě prezidenta schválen, nestalo se téměř nic. Nepatrné množství mediálních reakcí, ale z občanské společnosti přílišná zpětná vazba nepřišla. Jako by se podvědomě jednalo o další lineární krok, se kterým se dalo v jistém okamžiku počítat. Na to, že podle průzkumů veřejného mínění si lidé toužili vybírat svého prezidenta přímou cestou již delší dobu, bylo zpětných reakcí poměrně malé množství a společenská debata byla v určité stagnaci. S tím, jak se blížil termín volby a probíhaly první průzkumy volebních preferencí jednotlivých kandidátů, začalo rezonovat určité napětí. Napětí se sice vytvářelo především mezi samotnými kandidáty o post prezidenta, kteří si byli vzájemnými soupeři, ale postupně se přenášelo i na samotné voliče, z nichž se postupem času

stávali již příznivci. Začaly se vytvářet v první řadě pozitivní emoce, které ve vzájemném vymezování se střídaly emoce negativní. Vzpomeňme si například na vzájemné debaty kandidátů nebo nejrůznější druhy volebních kampaní, jejichž důsledky se přenášely na samotné aktéry i účastníky těchto akcí. Hlubší vhled do této problematiky již není účelem této práce, a navíc by sklouzával do roviny sociální až hlubinné psychologie. Můžeme se ale pokusit charakterizovat tři možné příčiny těchto emocí a vášní: a) Transformace volebního poměru – kdy se situace po prvním kole volby diametrálně změnila. Už nebylo ve hře devět kandidátů, mezi které mohlo být rozděleno poměrně rovnoměrně již zmiňované volební napětí. Zbyli pouze dva kandidáti a bylo jasné, že jeden z nich se stane pro dobu příštích pěti let prvním přímo zvoleným prezidentem. Právě tento fakt mohl mobilizovat i jejich příznivce, kteří tušili, že již nechybí mnoho, aby se právě jejich favorit mohl stát novým prezidentem České republiky. V pozadí stojí ale vždy i protistrana. V tomto případě příznivci opačného kandidáta, který má odlišné názory a přesvědčení. Následná nedůvěra, nepřátelství až agresivita vůči „cizí“ skupině pak může vyústit až v předsudek. V této souvislosti jde o kategorické odmítnutí připustit, že by nepřítel nebo protistrana mohla mít nějakou ctnost, spojené s tendencí zveličovat veškeré neřesti nebo špatné vlastnosti protistrany. b) Volba se spojila s tématy, která lidé vnímali jako důležitá – především ve druhém kole volby se začaly vytahovat témata, kauzy a otázky, které mohly být pro druhou stranu nepříjemné a ubrat jí i na hlasech od voličů. c) Zapojení veřejně známých osobností – i angažování veřejně známých osobností v této volbě mohlo vytvořit vlnu pozitivních i negativních emocí. Přece jenom za osobou veřejně známou (ať už je to náš oblíbený zpěvák, herec, či sportovec) stojí nějaký životní příběh či dílo, a lidé si jí tak mohou vážit daleko více a k jejím názorům mít tendenci se přiklánět častěji.

Přímá volba se na okamžik stala dočasným symbolem možné změny. První přímá volba ale také naznačila, že ona často používaná floskule „prezident všech občanů“, bude velice obtížně dosažitelná. Terminologicky zde není myšlen legislativní rámec ohledně funkce a pravomocí prezidenta, ale osobnostní rysy a názorová diverzifikace. Legislativa naopak hovoří zřetelně. Miloš Zeman je prvním přímo zvoleným prezidentem, kterého demokratickým způsobem zvolila většina českých občanů, a tudíž je tak prezidentem všech občanů České republiky do té doby, než skončí jeho funkční období. Může zde existovat ale i odlišné percepční pole, v rámci kterého zde budou vždy lidé, kteří Miloše Zemana nevolili, s jeho politickými kroky a jednáním v úřadu nesouhlasí, a tudíž pro ně osobně jejich vlastním prezidentem nikdy nebude. A právě nastalá situace po zvolení Miloše Zemana prezidentem, kterou lze metaforicky nazvat jako „třetí kolo volby“ tomu určitým způsobem i napovídala. Je otázkou, zda je vhodnější mluvit o příznivcích Karla Schwarzenberga, nebo již o odpůrcích prezidenta Miloše Zemana. Vždyť ono i samotné heslo „volba menšího zla“ během volebního období také mnohokrát zaznělo. S odstupem času se ukázalo, že v mediálním, ale i společenském diskursu jsou stále přítomny hlasy, které dehonestují současného prezidenta

o poznání více, než s jakou dehonestací se setkali předchozí prezidenti. Začaly se vytvářet nejrůznější protestní akce, ať už veřejné, či virtuální, prostřednictvím internetu a sociálních sítí. Všechny tyto protestní akce měly většinou podobný slogan či motiv, který vyjadřoval nesouhlas s kroky prezidenta Miloše Zemana. Pro příklad jsou zde uvedeny názvy některých stránek ze sociální sítě Facebook, kde byla frekvence těchto protestů nejsilnější: „*Miloš Zeman – NE, Miloš Zeman z hradu!, MILOŠ ZEMAN NEBYL, NENÍ A NIKDY NEBUDE MÝM PREZIDENTEM, Miloš Zeman není mým prezidentem*“ (Facebook 2015). Poslední jmenovaná stránka má dokonce 16 900 příznivců, tedy – hypoteticky předpokládejme – odpůrců prezidenta Miloše Zemana. Na těchto stránkách se pak objevují nejrůznější motivy, které mají za cíl zdiskreditovat Miloše Zemana nebo v mírnějším případě vyjádřit nesouhlas s jeho kroky v prezidentské funkci. Protestní akce ale nebyly doménou pouze internetu a sociálních sítí. Již po březnové inauguraci Miloše Zemana do funkce prezidenta v roce 2013 se začaly objevovat některé předměty rovněž s nesouhlasnými motivy. Konkrétně pak šlo například o trika a placky s nápisem „*Stydím se za svého prezidenta*“. Stejnomená stránka vznikla následně i na sociální síti Facebook a aktuálně má přes 44 800 fanoušků, kteří se stydí za svého aktuálního prezidenta. Podle informací dostupných na této stránce je cílem vyjádřit názor lidí, kteří nejsou spokojeni s tím, jak současný prezident působí ve své funkci a vystupuje na veřejnosti. Samotný popis této stránky zní pak následovně: „*V historicky první přímé volbě prezidenta byl zvolen člověk, který svým chováním rozhodně nebude (v dosavadní politické kariéře tak rozhodně nečinil) reprezentovat ČR tak, jak se sluší a patří. Jako občané České republiky však nijak nezneuznáváme jeho autoritu, neboť byl zvolen v demokratické volbě nadpoloviční většinou voličů. Současný prezident je i náš prezident a plně jej respektujeme. Díky svobodě projevu však můžeme dát najevo svůj názor. Proto existuje tato stránka.*“ (Facebook 2013). Docházelo ale i k protestním akcím na veřejnosti. Patrně nejvíce ohlasů vzbudila protestní akce, kdy výtvarník David Černý namířil na Pražský hrad obří „vztyčený prostředníček“. V pondělí 21. října 2013 se na Vltavě v centru Prahy objevil obří vztyčený prostředníček, který směřoval k Pražskému hradu. Desetimetrový fialový objekt na pontonu sem umístil sochař David Černý a vyjádřil jím svůj názor na politiku prezidenta Miloše Zemana. Sám David Černý pak vysvětloval vznik díla takto: „*Nápad vznikl z naštvanosti na Zemanovy pro-bolševické praktiky naborávající zásady demokracie a podílela se na tom spousta mých kamarádů.*“⁶ (Černý 2013) Kontroverzních protestních akcí, které byly zaměřeny proti prvnímu přímo zvolenému prezidentovi, bylo ale více. Zatím nejkontroverznější protestní akce se odehrála rok po nastoupení Miloše Zemana do funkce prezidenta, kdy páchnoucí socha Miloše Zemana ušitá z prasečích kůží projela částí Prahy na

⁶ Dostupné z: < http://praha.idnes.cz/vytvarnik-cerny-namiril-na-prazsky-hrad-obri-vztyceny-prostrednicek-1kn-/praha-zpravy.aspx?c=A131021_082435_praha-zpravy_jan >. [cit. 27. 4. 2014].

alegorickém voze. Výtvarnice Daniela Grohová spolu se skupinou kolegů táhla po Královské cestě sochu prezidenta ušitou z kůží prasat a vycpanou lahvemi od alkoholu nebo cigaretami, která seděla na křesle na vozíku a vydávala zápach. Celá akce začala u Prašné brány. Už tam výtvarné dílo vzbudilo značný zájem lidí. Samotnou organizátorku překvapilo, že se nesetkala s žádnými negativními reakcemi. Lidé vyjadřovali souhlas nebo se s průvodem fotili. Cesta pak skončila u sochy Tomáše Garrigua Masaryka, ke které organizátoři položili hesla, jež celou dobu nesli. Na tabulkách byla hesla arogance, bezohlednost, plky, lež, dehonestace a nadutost. Pod každým nadpisem pak byl i vysvětlující text.⁷ Obrázek této sochy je umístěn v přílohách.

Některá z těchto hesel byla zmiňována i některými respondenty v rozhovorech jako vlastnosti, které jim vadí u Miloše Zemana nebo jimiž je pro ně charakteristický.

Pro představu uvádím vysvětlující text k heslu arogance: „*Národní rada zdravotně postižených chce, aby se prezident Miloš Zeman omluvil za slova, že jmenování premiéra je důstojná záležitost, kterou nemůže řešit z invalidního vozíku. Tento výrok považuje rada za nevhodný vzhledem k tomu, že jej pronesla hlava státu, a za urážlivý vůči lidem se zdravotním postižením.*“ (Lidovky.cz, listopad 2013).

Tyto protestní akce vyvrcholily až kauzou s „červenými kartami“ nebo „rudými trenýrkami“. Tyto akce vyvolaly ale i řadu nesouhlasných reakcí lidí, kteří prezidenta a jeho kroky chtěli naopak podpořit. Jednalo se například o běžná setkání prezidenta s občany při jeho návštěvách jednotlivých krajů, projekt zelených karet na podporu prezidenta či přímo nedávné akce konané na sklonku roku 2015. Poslední zmiňovaná akce měla především za cíl podpořit prezidentovy názory ohledně imigrační krize a jejího řešení. Podstatným východiskem těchto akcí, které měly za cíl buď vyvolat nesouhlas, nebo naopak vyslovit souhlas s prezidentem Milošem Zemanem, je právě potvrzení hypotézy o symbolické důležitosti role prezidenta v českém prostředí. Ačkoliv prezident České republiky v současné době nemá tak významné pravomoci, kterými by mohl zasahovat do vnitropolitického, ale i zahraničního dění, jeho význam na symbolické rovině je vnímán stále ve vysoké perspektivě.

1.3 Jak vlastně rozumět českému člověku?

„Národ je zrcadlem své vlády. Všechny nedostatky a hříchy v zemi jsou výsledkem její slabosti, nedbalosti nebo nepoctivosti. Jaký pán, takový lid. Lidé vždy a všude vzhlížejí nahoru a odtamtud si berou vzor.“ (Machiavelli 2012: 61)

⁷ Dostupné z: < http://zpravy.idnes.cz/daniela-grohova-projela-prahu-se-sochou-milose-zamana-pd7-/domaci.aspx?c=A140307_171242_domaci_cen >. [cit. 29. 4. 2014].

Jaký je vlastně český národ a český člověk? Jaké může mít český člověk představy a vyhlídky? Jednu takovou představu nám nabízí názory předního evropského antropologa českého původu Ladislava Holého. Ten ve své knize *Malý český člověk a skvělý český národ: Národní identita a postkomunistická transformace společnosti* analyzuje specificky český diskurs o národní identitě a proměňující se, nicméně stále problematický, vztah mezi národem a státem v období postkomunistické transformace společnosti. Jeho bádání není založené pouze na literárních a historických pramenech a pamětech, ale využívá též poznatků etnografického terénního výzkumu. Zvláštní pozornost pak věnuje symbolickým reprezentacím toho, co to znamená být Čechem. Na studii Ladislava Holého může být z analytické perspektivy podstatná především role pozorovatele z vnějšího prostředí. Autor má sice české kořeny, ale většinu svého badatelského života působil ve Velké Británii. Může mu tedy sice chybět aktuální znalost soudobých kulturních kódů a nemusí být schopen postihnout křehkou symboliku jednání či jednotlivé rituály, ale odstup zde může být i výhodou. Autor není zatížen svázaností s danou skutečností. Skutečnost popisuje s odstupem, z vyšší perspektivy, která mu umožňuje holistický pohled a důkladnější pochopení vztahů mezi jevy a fenomény. Přichází z jiného kulturního okruhu, což ho zbavuje omezenosti sentimentálních identifikací s místní kulturou a nutností jejich idealizace. Teprve neutrální vnější pohled může napomoci odhalit skutečné motivace, postoje a představy, které o sobě příslušníci českého národa mají. O jednotlivém příslušníku českého národa se často nehovoří jednoduše jako o Čechovi, ale jako o malém českém člověku. „*Jeho názory jsou přízemní a rozhodně není žádným hrdinou: odtud popularita dobrého vojáka Švejka, jehož lze považovat přímo za ztělesnění malého českého člověka.*“ (Holý 2001: 62) Ať mu chybí cokoli, určitě nepostrádá inteligenci. Většina Čechů zastává názor, že Švejk byl inteligentní a svou hloupost jen předstíral. Byl totiž Čech a hloupost Češi přisuzují jiným národům či etnikům. Autor upozorňuje na skutečnost, že pozitivní skutečnosti jsou připisovány národnímu kolektivu, zatímco negativní jevy pak konkrétním jedincům – tzv. „malým Čecháčkům“. Sám autor k tomu dodává: „*Malý český člověk, reprezentant každodennosti a obyčejnosti, je modelem sociální role, a jakožto pro model sociální role je pro něho důležité, že postrádá individualitu*“ (Holý 2001: 62). Holý popisuje, jak se národní identita odvolává na historické tradice a představy minulosti, jak Češi sami na sebe nahlížejí. Dalším tématem je vysvětlení paradoxního názoru právě tohoto pohledu, protože v odpovědi na otázku, co si myslí Češi o jiných Čechích, padají výrazy jako závist, konformnost, nesnášenlivost apod., ale při charakteristice českého národa jsou slyšet slova kulturní, demokratický, čistý. „*Dva nejčastěji zmiňované negativní rysy Čechů jsou závist a netolerance*“ (Holý 2001: 84). Malý český člověk je ambivalentní osobností. Na jedné straně je talentovaný, zručný a vynalézavý, na druhé straně nemá vysoké cíle a žije si svůj život v malém světě svého domova a své veškeré snažení věnuje tomu, aby

se jemu a jeho rodině dobře žilo. Někteří ho vidí jako zemitého člověka s vlastnostmi, které českému národu umožnily přežít častá a někdy dlouhá období útlaku a cizí nadvlády. Mnoho dalších v něm spatřuje ztělesnění všech negativních českých autostereotypů. Jeden z informátorů ho výstižně popsal jako „*bytosť, do které Češi projektují své charakteristické vlastnosti, které si ale sami nechtějí připustit*“. Jiní informátoři v odpovědi na otázku, kdo je „malý český člověk“, říkali: „99 % Čechů“ nebo „většina Čechů“. Typické však je, že ačkoliv všichni lidé, se kterými jsem hovořil, byli schopni vyjmenovat řadu osob, které podle jejich názoru jsou malými českými lidmi, žádný z nich se nedomníval, že by do této kategorie sám patřil. Často mi říkali: „*Pevně doufám, že mezi ně nepatřím.*“ (Holý 2001: 114)

Z této mikro-perspektivy jsme si tedy vysvětlili, jak autor zdůvodňuje svou koncepci „malého českého člověka“. Podívejme se nyní, jak je to s onou představou „skvělého českého národa“. Holý podrobně rozvíjí a ukazuje národní totožnost s povědomým nacionalismem, kterému přisuzuje významnou roli v roce 1989 a vidí v něm následnou příčinu rozkladu komunistického režimu. Nadřazenost národa nad státem v české mysli také dokáže vysvětlit, proč zaujali Češi v podstatě postoj nezájmu vůči rozdělení Československa. Nešlo o nezáměr jednotlivců, ale nedošlo k rozsáhlejším lidovým protestům. Na tomto příkladu je opět vidět, že stát byl považován za něco umělého, a tedy za něco, bez čeho se český národ může obejít. Národ žil a žije bez ohledu na stát. Stát v české mentalitě reprezentuje nadhistorický český národ, což je jiný názor, než jaký převládá na Západě, kde stát je konstrukce, která existuje pro národ jako celek. Holý varuje před vypjatým druhem nacionalismu z hlediska uskutečnění či hrozeb konfliktů a na druhé straně hovoří povzbudivě o tom, že česká národní identita je na základě své sebeobrany skutečně vztažena k proevropským hodnotám. Argumentace Ladislava Holého by se dala shrnout v následujících bodech: a) Češi považují své češství za přirozené; b) Češi považují svůj stát za umělou konstrukci; c) národ, protože působí přirozenějším dojmem, bude vždycky pro příslušníka českého národa důležitější než stát, který je umělý; d) komunistický stát, který Češi považovali za cizí vůči české národní tradici, byl v přímém konfliktu s národem, o němž si Češi myslí, že je svou přirozeností demokratický; e) národ má tedy plné právo odmítnout stát, neboť jedině národ je autentickým představitelem lidu.

Ladislav Holý se v souvislosti vztahu jedince a národa snaží zjistit představu tzv. „velkého českého člověka“. Jeho historická komparativní analýza spolu s míněním jeho komunikačních partnerů identifikovaly jako symbolického „velkého Čecha“ právě prvního československého prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka. Masaryk byl často spojován se svobodou a jejím praktickým užitím. Masaryk byl pro lidi otcem, který dal svým dětem – národu největší dar, jaký si lze představit – svobodu. Ovšem Masaryk sám byl přinejlepším jen marginálním Čechem. Narodil se na moravsko-slovenském pomezí a jeho kořeny spočívaly v lokální a regionální kultuře, která je zřetelně

slovenská (Szporluk 1981: 20). Holý důkladně analyzuje pojetí svobody ve veřejném diskursu, povahu národa a vztah národa a jednotlivce. Nesentimentálně dovozuje kolektivistické a v zásadě antiliberální pojetí národa jako svébytné entity, které se jedinec podřizuje. Popisuje narcistní (sebe)vnímání národa jako hodnotu samu o sobě. Podle Ladislava Holého stále platí dykovské „opustíš-li mne – zahyneš“ a v této perspektivě jsou vnímáni i emigranti, coby odrodilci od národního korpusu; individuálně sice prosperující, ale duchovně hynoucí. Svoboda je pro Čechy nikoli svoboda volby, ale svoboda kreativního vyjádření. Symbolem svobody je pak soukromé vlastnictví, což lze vysvětlit charakteristickou ekonomickou transformací po roce 1989. (Holý 2001)

V souvislosti s hodnotami a normami, které se vztahují k českému prezidentovi, může být podstatné udělat si i dílčí reflexi vývoje hodnot a norem v České republice v posledních letech. Podle Libora Prudkého lze obecně dle dlouhodobých dat z výzkumů usuzovat, že dochází k poklesu vážnosti či důležitosti hodnot. V praxi to znamená, že po roce 1990 docházelo k postupnému poklesu „hodnoty hodnot“. V hodnotových orientacích rostou též významné (skoro se chce tvrdit až zásadní) rozdíly uvnitř naší společnosti, které (pokud se trend nezmění) mohou vést k sociálním tensím, případně až k polarizaci společnosti. Hodnoty jsou i nadále v české společnosti chápány výhradně jako normativní kategorie. Vyjadřují tedy to, co je pro nás určitým způsobem důležité (tedy má to hodnotu), dobré, špatné a podobně. Obecně v rámci české společnosti můžeme mluvit o nárůstu hodnot spojených s „obracením se k sobě samému“, což můžeme charakterizovat jako „hédonistický způsob života“ spojený s jistou dávkou sobeckosti, která se projevuje i ve vztahu k druhým osobám. U jedinců se tedy začínají častěji preferovat hodnoty volného času a užívání si s přáteli. Rapidně se pak snižuje hodnota smysluplné a čínorodé práce ve prospěch nějakého celku. To může charakterizovat i historickou proměnlivost hodnotových kategorií. (Prudký 2004)

1.4 Dosavadní představy o českém prezidentovi

„Jeho lidský formát by se na každém kroku projevoval tím, že by byl otcem celé společnosti, všech jejích větví, mladších i starších, vzdělanějších i méně vzdělaných, a za žádnou cenu by nedával přednost vyvoleným.“ (prof. Rudolf Zahradník)

Sociolog Jan Hartl se díky své činnosti ve výzkumné agentuře STEM/MARK zamýšlí i nad rolemi politických elit. Konkrétně pak funkci prezidenta vnímá jako roli plnou protikladů. V dlouhodobém vývoji se podle Hartla ukazuje, že nároky na prezidenta jsou rozporné a ve své rozpornosti těžko naplnitelné. Domnívá se, že role prezidenta u nás totiž spočívá ve schopnosti

smířit několik protikladů: a) konvenčnost/originalita, b) obecnost/konkrétnost, c) praktičnost/symbol, d) pravomoci/autorita, e) aktuálnost/nadčasovost, f) stranickost/nadstranickost, g) zahraničí/domov. Více ilustrativní je pak dílčí část výzkumu CVVM (Centrum pro výzkum veřejného mínění) z roku 2003 (tedy konec funkčního období Václava Havla), kde se autor Daniel Kunštát zabývá hodnotovými požadavky na prezidenta. V tomto výzkumu byly hodnoty a vlastnosti chápány jako synonyma. Výzkum pomocí dvou otevřených otázek (1. „Jaké tři vlastnosti má mít podle Vašeho názoru český prezident?“, 2. „Co od českého prezidenta očekáváte?“) zjišťoval, jaké vlastnosti respondenti očekávají od českého prezidenta. Odlišnost otázek bychom mohli interpretovat jako „vysněný ideál“ oproti „očekávané realitě“, ale také „co by mu nemělo chybět“ oproti tomu „s čím se tak nějak počítá“. Ukázala se zde poměrně zajímavá disproporce. Zatímco prezident by měl být v ideálním případě „inteligentní a vzdělaný“ (50 % odpovědí), v rámci očekávání od prezidenta už tato položka ztrácí na významu (pouze 12 % odpovědí). Opačná situace je pak u položky „reprezentace státu (zajišťuje zájmy ČR)“, kdy je reprezentace od prezidenta již ve společnosti očekávaná (43 %), a tedy její zastoupení mezi ideálními hodnotami je daleko slabší (10 %). Pokud bychom se měli zaměřit na nějaký konsenzus mezi ideálem a očekáváním, tak můžeme mluvit o prezidentovi morálně bezúhonném (neúplatný, čestný, slušný, pravdomluvný), nestranném až objektivním, sociálně citlivém (lidskost, zájem o lidi) a s kultivovaným projevem. Ideální prezident by měl být též nadstranický (nespojen s žádnou politickou stranou a politicky nezávislý) a měla by to být silná a rozhodná osoba. Očekávání v těchto kritériích jsou pak zastoupena opět s menší frekvencí. Rozdíl mezi pomyslným ideálem a očekáváním lze interpretovat i jako zkušenost respondentů se současným prezidentem té doby i jako porovnávání s působením prezidentů předchozích.

Vhodným vodítkem pro hlubší úvahy může být i kvantitativní výzkum studentů katedry žurnalistiky (Jan Burianec, Petr Beneš, František Válek, Markéta Holubová a Ekaterina Shlygina), který probíhal přibližně v polovině roku 2015 přímo na půdě Univerzity Palackého v Olomouci. Skladba respondentů v dotazníkovém šetření byla postavena na dvou homogenních skupinách: a) skupina účastníků univerzity třetího věku – starší generace (senioři), která byla vymezena věkovou hranicí 60 a více let; b) skupina studentů klasického studia – mladší generace, která byla vymezena věkovou hranicí 18–28 let. Celkově se dotazníkového šetření zúčastnilo 545 respondentů. Z toho 281 studentů a 243 seniorů. Výsledky byly analyzovány ve čtyřech vzájemně se prostupujících tématech – hodnoty spojené s přímo zvoleným prezidentem Milošem Zemanem, vlastnosti spojené s prezidentem obecně, postavení prezidenta v rámci politického systému ČR a osoby spojené s prezidentskou funkcí.

Důvodem volby prvního tématu bylo především potvrzení hypotézy, že „starší generace bude hodnotit prezidenta Miloše Zemana pozitivněji než mladší generace“. Názory respondentů byly

měřeny prostřednictvím techniky sémantického diferenciálu, který zjišťoval následující hodnotové postoje: morálku, vztah k národu, politickou aktivitu, aktivitu v prezidentské funkci, zkušenosti k výkonu prezidentské funkce, sympatie, sociální citlivost, úplatnost a hájení zájmů. Významné statistické rozdíly v hodnocení (mezi 10–40 %) mezi generacemi byly identifikovány u morálky, vztahu k národu, sympatií, sociální citlivosti a hájení zájmů. Podle těchto největších disproporcí byl pak prezident Miloš Zeman studenty nahlížen jako nemorální, hájící cizí zájmy a sociálně necitlivý. U seniorů byl pak celkově posuzován jako osoba morální, hájící naše zájmy a sociálně citlivý. Pro zajímavost, největší rozdíl mezi generacemi byl zaznamenán právě v posuzování sociální citlivosti současného prezidenta. Naopak shoda obou generací byla u politické aktivity, zkušeností a neúplatnosti, kde byl bez významných rozdílů (méně než 10 %) Miloš Zeman hodnocen spíše pozitivně. Tento trend se potvrdil i v celkové klasifikaci dosavadního působení Miloše Zemana v prezidentské funkci. V rámci školního známkovacího systému se u seniorů pohyboval mezi chvalitebnou až dobrou, ale u studentů to bylo na propadnutí.

Druhá část výzkumu se zabývala vlastnostmi prezidenta obecně (vzhled, věk, pohlaví, vzdělání, přehled). Tato část se vyznačovala nejvýraznější názorovou shodou mezi starší a mladší generací. Obě generace považují, bez větších vzájemných rozdílů, fyzický vzhled prezidenta za spíše důležitý. Stejně tak panovala shoda i u pohlaví, které pro respondenty nebylo v tomto případě relevantní, a zdůrazňovali spíše individuální osobnostní rysy. Podobný výsledek nastal i u očekávané vzdělanosti prezidenta, když většina respondentů požaduje vzdělaného prezidenta. To může souviset i s tím, že většina respondentů patří do univerzitního prostředí. Následovala i otázka ohledně oblastí, v kterých by měl mít prezident přehled. I zde se generace shodly a mezi nejfrekventovanější tři oblasti patřily ekonomie, právo a sociálně/humanitní a historický přehled. Jediný vzájemný rozdíl byl zaznamenán u věkové hranice pro kandidaturu na prezidenta. Panovala sice většinová shoda na zachování stávající věkové hranice 40 let, objevily se však i odpovědi, které přibližovaly věkovou hranici blíže příslušné generaci (přibližně 20 % studentů bylo pro snížení věkové hranice pro kandidaturu na prezidenta a naopak necelých 20 % seniorů pro zvýšení této věkové hranice). Zde můžeme identifikovat jistý prvek „generační identifikace a participace“.

Třetí část pojednávala o způsobu volby prezidenta, ale také o jeho aktuálních pravomocích (daných Ústavou ČR), jejichž výčet byl pro vyšší věrohodnost, ale i přehled, součástí dotazníku. Otázky ohledně pravomocí prezidenta ČR jasně ukázaly, že studenti oproti seniorům považují prezidentovy pravomoci za nedostatečné a přiklání se častěji k rozšíření prezidentských pravomocí. To je možné interpretovat i jako příklon určité části studentů k polo-prezidentskému systému. Tento předpoklad by mohlo být užitečné podrobit dalšímu zkoumání na poli společenských věd. Kolem způsobu volby prezidenta (inklinace k přímé, či nepřímé volbě) panovala mezi mladší a starší generací asi nejvyrovnanější míra shody. Objevily se ale také otázky, zda bylo zavedení přímé

volby správným krokem.

Čtvrtá a poslední část se zaměřovala jednak na naše předchozí prezidenty (v rámci ČR i ČSR), ale otázky směřovaly i na výběr kandidáta v první přímé prezidentské volbě. Naši bývalí prezidenty dostávali pomyslné vysvědčení, složené ze známek 1–5, kde 1 byla nejlepší a 5 nejhorší. Sečtené byly průměrné známky za jednotlivé generace pro všechny předcházející prezidenty. Mezi nejlépe hodnocené prezidenty v historii republiky patřili Tomáš Garrigue Masaryk, Václav Havel a Eduard Beneš. Naopak nejhůře byli hodnoceni prezidenty na počátku a na konci komunistické éry – Klement Gottwald a Gustav Husák. V tomto ohledu se jména ani pořadí u obou generací neměnila. Nejvyrovnanější mezigenerační hodnocení bylo zaznamenáno u Antonína Zápotockého, naopak největší rozdíl byl zaznamenán u Václava Havla, kdy senioři hodnotili o něco přísněji. U studentů obecně byl sklon k pozitivnějšímu hodnocení téměř všech prezidentů, což může být i důsledek větší tolerance a rozvolnění systému školního známkování. Jediný rozdíl, kdy senioři hodnotili v průměru pozitivněji než studenti, nastal u prezidenta Ludvíka Svobody. To může souviset jednak s přímou zkušeností starší generace s tímto prezidentem nebo s osobními sympatiemi (velmi pozitivně byl hodnocen ženami ze starší generace). Při výběru kandidáta v prvním kole přímé prezidentské volby byli nejčastější volbou mladších respondentů Karel Schwarzenberg, Vladimír Franz či Táňa Fischerová. Statisticky nejčastější volbou seniorů byl Miloš Zeman, Karel Schwarzenberg a Jiří Dienstbier. Potvrdila se i hypotéza, že studenti v druhém kole statisticky častěji podpořili Karla Schwarzenberga a naopak respondenti z řad seniorů Miloše Zemana.

Otázka sympatií či nesympatií ke konkrétním jedincům je vlastně jednou z nejpodstatnějších pro účely této práce. V českém kontextu by nám tuto otázku mohl pomoci zodpovědět například výzkum z období konce Československé republiky. Výzkum ukázal na těchto konkrétních deset osobností, řazených podle toho, jak jsou na ně (tehdy ještě českoslovenští) respondenti hrdí: 1) T. G. Masaryk, 2) Karel IV., 3) Eduard Beneš, 4) Jan Hus, 5) Jan Ámos Komenský, 6) Ludvík Svoboda, 7) Jan Masaryk, 8) Jan Žižka, 9) Milan Rastislav Štefánik, 10) Alexander Dubček. Za povšimnutí stojí, že hned tři osobnosti byly bývalí prezidenty ČSR (Aktuální problémy ČSR 1992: 16). Je patrné, že právě v tomto období byla kladena značná zásluha právě bývalým prezidentům ČSR, ale i králi Karlu IV.

i bývalým politikům obecně. Alternativou k tomuto výzkumu může být „anketa“ pořádaná Českou televizí v roce 2005, v níž se volila „největší osobnost naší historie i současnosti“, definovaná autory jako „kdokoliv, kdo se narodil, žil nebo působil na území Čech, Moravy a Slezska a kdo se zasloužil o společenství žijící na tomto území a významně ovlivnil jeho život“. V této anketě se na prvních deseti místech objevily tyto následující osobnosti: 1) Karel IV., 2) Tomáš Garrigue Masaryk, 3) Václav Havel, 4) Jan Amos Komenský, 5) Jan Žižka, 6) Jan Werich, 7) Jan Hus,

8) Antonín Dvořák, 9) Karel Čapek, 10) Božena Němcová (ČT, 2005). V této anketě se hned na prvních třech místech objevili právě „panovníci“ – tedy jeden král a dva prezidenti, z toho jeden současný. Z výše uvedeného jsou patrné tři dílčí tendence. Za prvé, vybrané osobnosti disponují určitým životním příběhem a jejich „velikost“ a odkaz se ocení většinou až po jejich smrti, či dokonce až po několika generacích. Druhým aspektem je polarizační aspekt mezi výběrem osob z politické a kulturní sféry, kdy dle výše uvedených osobností a jejich umístění si vedou lépe osobnosti spojené s politickou sférou. Do té patří i prezidenti, kteří dle uvedených výsledků stále patří mezi hlavní osobnosti českých dějin. Zdá se, že prezident není „pouhou“ hlavou státu, ale též reprezentantem s příznačnou symbolickou a morální autoritou. Třetí patrnou tendencí je neopomenutelná absence žen ve výše uvedených výsledcích. Opomeňme nyní lingvistickou jednostrannost u názvu soutěže „*Největší Čech*“ a pokusme se zamyslet nad více objektivními důvody tohoto jevu. Výsledky obou zmiňovaných průzkumů ukazovaly, že ženy nebyly často zmiňovány ani na nižších pozicích „žebříčku“, tudíž zastoupení mužů bylo jasně dominantní. Pokud se nějaká žena už objevila, šlo většinou o reprezentantku spíše kulturní formy. Jak si tento jev ale můžeme interpretovat? Znamená to skutečně, že ženy do politiky nechtějí, nebo v ní naopak nejsou chtěny? Můžeme předpokládat, že ženy se chtějí podílet na rozhodování ve veřejné sféře stejně jako muži, ale na rozdíl od nich jsou konfrontovány s řadou překážek. Ukazuje se, že ženy se sice angažují v nejrůznějších veřejně prospěšných aktivitách, ale ve volených funkcích již převažují muži. Důvodem může být i to, že ženy musí překonávat determinovanou nedůvěru v jejich schopnosti. Navíc již od dob vznikání veřejné sféry v evropském kontextu byla účast v ní právem především mužů. Ženy mají na rozdíl od mužů stále více povinností v soukromé sféře. Jedná se například o rodinu a domácnost. Převládá tedy stereotypní optika nahlížení na ženu jako na osobu, které se stará o „teplo rodinného krbu“. Politika je společností vnímána jako primárně mužská záležitost, která vychází více z tradičních mužských archetypů, životních stylů a historických událostí. Ženy tak mohou být stále vnímány jako marginální součást v politickém kontextu a mají omezené příležitosti, jak by mohly prokázat své schopnosti a přínos.

Česká televize se obrátila s možností zapojit se do projektu *Největší Čech* i na středoškoláky. Cílem projektu bylo podpořit debaty o tom, co znamená být „významný“. V rámci projektu tedy více než 8000 studentů ze čtyřiceti škol celé ČR rozhodlo o Největším Čechovi takto: 1) Karel IV., 2) Tomáš Garrigue Masaryk, 3) Jan Amos Komenský, 4) Božena Němcová, Jan Werich, Jan Jánský, Jan Hus. První dvě osobnosti potvrzují pořadí z celostátního hlasování, další ukazují na bližší vztah k osobnostem, o kterých se studenti dozvídají v rámci školních osnov. Zajímavá jsou především umístění herce a dramatika Jana Wericha a sérologa a neurologa Jana Jánského.

Důležité je i v této souvislosti zmínit vyloučení fiktivní postavy Járy Cimrmana, který podle průběžných výsledků mohl celou anketu dokonce vyhrát. Televize k jeho vyřazení argumentovala

tak, že vítězem se může stát pouze člověk, který skutečně žil nebo žije. To vyvolalo v části veřejnosti, která se o tuto anketu zajímala, vlnu nevole. Petici na internetu, v níž lidé požadovali „vrácení“ Cimmrmana do ankety, podepsalo bezmála 8 tisíc lidí. Argumentace petentů byla například následující: „Cimrman je mým velkým životním vzorem“, „Je hřích odpírat mu trofej po tom všem, co pro nás udělal“.⁸ Je tato postava fiktivního univerzálního českého génia skutečným ideálním prototypem českého člověka? A čím si získal v české kultuře Cimrman takový ohlas? I přes své údajné rakouské občanství se cítil být Čechem. Podle pověstí, jakkoliv měl Jára Cimrman neklidnou krev, vždy se rád vracel domů, do Čech. Vlastenectví je nejvýraznějším rysem jeho osobnosti. Je zde ale i souvislost s prezidentským úřadem. V roce 2007 v anketě informačního portálu iDNES.cz, v níž čtenáři navrhovali možné protikandidáty Václava Klause na funkci prezidenta České republiky, získal Cimrman druhý nejvyšší počet nominačních hlasů po Karlovi Schwarzenbergovi. Z ankety byl ale později opět vyloučen.⁹

1.5 Sociální a politická percepce

„Můžete voliče naučit, že jste pro ně nepostradatelní? Voliči jsou lidé, většina lidí nerada riskuje. Voličové se proto spíše vyhýbají málo známým kandidátům, berou ty, o nichž si myslí, že je znají. Zejména z obrazovky. Býti znám obvykle neznamená býti oblíben. Od čeho jsou (vašimi penězi) skvěle placené štáby s odborníky na účes, směr pohledu, druh úsměvu, barva hlasu, něžnou barvu kostýmku, sáčko i na tu kravatu, motýla? Zejména šeptáte-li, případně pějete svému národu do ouška vše, co chce slyšet. Žádná tragična, bavte je, bavte!“ (Koukolík, 2003: 230)

Proces vnímání založený na hodnocení osoby prezidenta a jeho významu ve společnosti můžeme určit na základě východisek ze sociální psychologie a sociologické teorie symbolického interakcionismu. Člověk je tvorem společenským. To znamená, že se během každodenního života setkáváme s lidmi, s nimiž dochází ke vzájemné interpersonální interakci. Sociální percepce jako jedna užší disciplína sociální psychologie se zabývá charakteristikami mentálních reprezentací, které lidé mají o dění v sociálním světě. Sociální poznávání se snaží najít odpovědi na otázku, jak si lidé vytvářejí významy, to znamená, jak vnímají a interpretují ostatní osoby, věci, události či sami sebe. Sociální poznávání se zaměřuje také na procesy důležité při zpracování sociálních informací, jež jsou důležité při formování dojmů. (Baumgartner 2008: 181) V souhrnu můžeme tvrdit, že

⁸ Dostupné z: http://kultura.zpravy.idnes.cz/show_aktual.aspx?c=A050203_211716_domaci_pol

⁹ Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/ctenari-navrhovali-koho-nasadit-proti-klausovi-f5t-/domaci.aspx?c=A070801_142212_domaci_klu

sociální percepce se zabývá porozuměním tomu: a) jakým způsobem si jedinec vytváří dojmy o charakteristikách a rysech jiných lidí; b) jakým způsobem lidé vnímají emoce druhých; c) jakým způsobem interpretují chování druhých lidí. Naopak politická percepce je chápána jako proces utváření si dojmů o vlastnostech a pozicích kandidátů, stran či jiných politických institucí (Granberg 1993: 70). Kathleen McGraw (2000: 807) popisuje politické poznávání jako organizování si informací ze světa politického do vnitřních paměťových struktur. Tyto struktury pak podmiňují a ovlivňují způsob, jakým si lidé interpretují a hodnotí politické události. Dle těchto konkrétních paměťových struktur pak zároveň dochází k jednání, tedy politickému rozhodování. I tak je třeba upozornit, že jedinec užívá rozdílné procesy vnímání a usuzování o druhých lidech. Podle Baumgartnera interpersonální poznávání zahrnuje na jedné straně vnímání vzhledu a chování jednotlivce, na straně druhé interpretaci jeho jednání (Baumgartner 2008: 182). Samotné interpersonální poznávání a následné utváření našich dojmů či významů ovlivňuje mnoho rozmanitých charakteristik. Jedná se například o relevanci a kvalitu informací o příslušném jedinci, formu, jakou jsou nám informace zprostředkovány (verbální, či neverbální projev), ale i primární osobnostní charakteristiky, jako jsou vzhled, chování, charakter, věk či pohlaví. Velice podstatné jsou ale i nepřímé vlivy ze strany vnímajícího. Mezi takové vlivy můžeme zařadit především stereotypy, předsudky a sebepojetí. Náš dojem ovlivňuje také rozsah interakcí, které s poznávanou osobou navazujeme, a určitý stupeň blízkosti námi ustaveného vztahu. Největší rozdíl mezi sociální a politickou percepcí je právě v tomto stupni blízkosti. Zatímco v rámci sociálního vnímání se s osobami námi blízkými setkáváme v přímém kontaktu, u politických činitelů je tento požadavek daleko problematičtější, a komunikace tak probíhá spíše nepřímým způsobem, prostřednictvím sdělovacích prostředků – médií. Konstruování dojmů o jiných osobách se člení do vědní disciplíny interpersonální kognice. Zásadní roli při tomto procesu sehrávají už první dojmy, které získáváme o vnímané osobě. Existuje několik faktorů, které při tvorbě dojmů hrají neopomenutelnou roli: a) použití tzv. implicitní teorie o osobnostních rysech – jedná se o to, že laickou chybou přisuzujeme člověku jednu vlastnost na základě vlastnosti jiné, a může tak docházet k multiplikaci významu; b) vytváříme si vlastní osobní teorie o druhých lidech, to znamená osobní konstrukty, které jsou individuální a pro člověka jedinečné; c) významným faktorem při utváření dojmů se stává i první informace, kterou se o konkrétní posuzované osobě dozvíme. Tato informace pak vzbuzuje silný první dojem a může ovlivňovat naše následné chování k příslušné osobě. V sociální psychologii je tento jev nazýván jako tzv. „halo efekt“ (Hayes 1998: 69). Významný polsko-americký sociální psycholog Salomon Eliot Asch se domnívá, že v rozmanitosti každodenních úkonů ani naše utváření si dojmů o ostatních osobách nepředstavuje zdoluhavý longitudinální proces, ale naopak se často jedná o velmi rychlou reakci. Právě z tohoto důvodu lidé mohou upřednostňovat povrchně strukturované dojmy využívající jednoduché návody a mechanismy

(Asch 1993: 5). A právě tyto mechanismy se mohou daleko snadněji aplikovat v nepřímé politické percepci než v přímém sociálním okruhu nám blízkých osob. Mezi tyto jednoduché mechanismy můžeme zahrnout například kognitivní schémata a stereotypy. Schémata slouží k tomu, aby nám vytvořila určité pravidelnosti a napomohla nám tak zjednodušit či zredukovat svět kolem nás. Každá osoba je veskrze jedinečná a i její myšlenkové postupy jsou originální. I přesto si každý z nás může vytvářet určitou sdílenou představu o nějaké osobě či situaci, která pro určitou skupinu jednotlivců znamená to samé. Neexistuje tedy jenom řada odlišností mezi jednotlivými lidmi, ale také mnoho podobností, díky nimž si můžeme organizovat své dojmy. Schéma osoby tedy může obsahovat poznatky o typickém nebo specifickém jedinci. Ty nám umožňují kategorizovat druhé lidi a zapamatovat si tak chování, které je relevantní ve vztahu k danému schématu. Pokud člověk usuzuje o druhých osobách na základě velmi mála dostupných informací, znamená to, že má stabilní schémata poskytující kontext předpokládaným spojením mezi jednotlivými rysy. Někdy se hovoří o pojmu prototyp. Prototyp spojuje mentální obrazy určitého typického příkladu jedné kategorie lidí (Baumgartner 2008: 190). Schémata zároveň podmiňují i to, jaké informace si zapamatujeme a jaké ignorujeme. Uchováváme v naší paměti poznatky, které jsou konzistentní se schématem, a zapomínáme na ty, které s ním v konsensu nejsou nebo se považují za nedůležité (Baumgartner 2008: 192). Susane Fiske a Shelley Taylor (1991) považují schéma za abstraktní paměťovou strukturu – mentální reprezentaci, která reprezentuje obecné informace o určitém konceptu nebo typu podnětu, osobě, situaci, jejich vlastnostech a vztazích mezi nimi. Schémata se pak tvoří na základě různých vlastností: vzhledu, věku, pohlaví či rasy. Právě osobnostní rysy jsou kritické komponenty v procesu utváření si dojmu, spojené především s typem informace o fyzických charakteristikách a chování. Podle Feldmana (1998) s kognitivními schématy úzce souvisí i to, jak si organizujeme svět politiky. Příjem informací se odehrává v dynamickém režimu recepce, nicméně v následném procesu kognitivního zpracování se každý jedinec v rámci své kapacity snaží o určitou redukci těchto informací, to znamená, že co nejdůležitěji kategorizuje subjekty do určitých schématických typů (Taylor, Crocker 1981). Schémata okolo politických kandidátů jsou organizována v rámci chápání jejich politické role. Napomáhají redukovat komplexitu důležitou při tvorbě dojmu, přizpůsobit kategorizaci a chápat konkrétní politiky dle jistých abstraktních a reprezentativních rysů. Tyto kategorie pak fungují jako návody, které mohou podmiňovat další úsudky o kandidátovi (Crocker 1981). Dalším zmíněným jednoduchým mechanismem při tvorbě postojů jsou stereotypy. Prvním, kdo komplexnějším způsobem definoval roli stereotypů v rámci sociálních vztahů a politického rozhodování, byl americký novinář a filozof Walter Lippmann. Ve své slavné knize *Public opinion* (česky vydána v roce 2015 pod názvem *Veřejné mínění*) z roku 1922 charakterizuje stereotypy jako obrazy či mapy v našich hlavách, které nám pomáhají redukovat složitou a rozmanitou sociální realitu, ve které je potřeba se zorientovat.

Stereotypy jsou uspořádaným, více či méně konzistentním obrazem světa, kterému jsme přizpůsobili naše zvyklosti, preference, pohodlí a naděje. Nemusí být dokonalým obrazem, ale je to obraz světa, na nějž jsme se adaptovali. Lidé a věci v něm mají své pevně dané místo a jednají podle očekávání. Toto prostředí nám je důvěrně známé a spolehlivé – „*cítíme se jako doma*“. Podle Lippmanna (1922), pokud mají věci či osoby získat význam, nebo lépe řečeno pokud si chceme vytvořit návyky jednoduchého vnímání věcí, je nutné neurčitým a proměnlivým objektům či subjektům dodat: a) jednoznačnost a odlišnost; b) konzistenci nebo stabilitu smyslu. Druh zaváděné jednoznačnosti a konzistence však závisí na tom, kdo je zavádí. „*Většinou nepostupujeme tak, že bychom se napřed podívali a potom definovali, ale naopak. Napřed definujeme a potom se díváme. Z velkého kvetoucího a bzučícího zmatku vnějšího světa si vybíráme, co už pro nás naše kultura definovala, a máme sklon vnímat vybrané ve formě stereotypu vytvořeného pro nás naší kulturou*“ (Lippmann 2015: 74). Můžeme mluvit o jisté formě „nepoučeného pozorování“, kdy si z prostředí vybíráme rozeznatelné znaky, které zastupují určité ideje, a tyto ideje doplňujeme z vlastní zásoby představ. Nemusíme vidět například primárně určitého prezidenta, který disponuje konkrétním jménem a činy ve své funkci. Spíše zaznamenáváme, že pozorovaný člověk je v roli prezidenta, a návazně mu již přisuzujeme to, co od dané funkce prezidenta očekáváme a požadujeme. Podle Lippmanna je v tom určitý „ekonomický aspekt“, protože snaha vidět všechny věci novým a podrobným způsobem, spíše než jako typy a obecnosti, je vyčerpávající a při zaneprázdnění každodenními starostmi a povinnostmi prakticky i nemožná. Není dost času ani příležitostí pro důvěrné poznání. Zaznamenáváme proto rys, který vyznačuje dobře známé typy, a zbytek obrazů si doplníme prostřednictvím stereotypů, jež nosíme v hlavě. Vlivy, jež nám pomáhají vytvářet a udržovat náš repertoár stereotypů, jsou nejzákladnější a nejtrvalejší. Lippmann doslova tvrdí: „*Dozvídáme se o světě dříve, než ho vidíme*“ (Lippmann 2015: 80). To může platit i o lidech. Většinu lidí si umíme představit před tím, než s nimi získáme osobní zkušenost. Naopak je tomu dle Lippmanna v kruhu přátel a důvěrně známých společníků nebo naopak vážných konkurentů, kde neexistují mentální zkratky ani náhrada individualizovaného porozumění. Při úvaze o politických reprezentantech (tedy i prezidentovi) se nám tedy spíše budou aktivovat naše mentální obrazy a kategorizační schéma. Podle Kathleen McGraw (2000: 345–346) v momentě, kdy uvažujeme o politických kandidátech, se nám nejčastěji aktivují následující čtyři faktory: „*vzhled, pohlaví, rasa či národnost a stranická příslušnost*“. U prvních třech složek je míra stereotypizace intenzivnější, neboť se jedná o fyzické charakteristiky, které podléhají rychlému vizuálnímu zhodnocení. To znamená, že například ideologické ukotvení a konkrétní názory kandidáta mohou být marginalizovány oproti zmiňovaným fyzickým aspektům (Gilbert 1989).

2 METODIKA

„U všech akademických výzkumů musí mít výzkumníci alespoň nějakou představu o tom, co chtějí zkoumat, proč to chtějí zkoumat, jakým způsobem to chtějí zkoumat, v co doufají, že výzkumem dosáhnou, případně jaké bude jeho následující využití.“ (parafrázováno podle Hansen /eds./ 1998: 49)

2.1 Výzkumné téma, problém a cíl

Tématem této výzkumné práce je prezident, respektive představa prezidenta. Výzkumný problém by nám měl pomoci toto téma zasadit do užšího kontextu. Problém je definován jako představa prezidenta v českém prostředí. To znamená představu prezidenta, kterého mají voliči možnost si vybrat sami, ale je podstatné si uvědomit, že do tohoto výběru vstupují i odlišné intervenující faktory, jež tento výběr českého voliče mohou ovlivňovat. Cílem práce je potom hledání odpovědi na primární výzkumnou otázku: Jaká je představa o českém přímo voleném prezidentovi? Tuto obecnou otázku by následně měly ohraničit následující specifické výzkumné otázky: a) Jaké hodnoty a názory spojené s prezidentem budou převládat? b) Jak budou v souvislosti s představou prezidenta hodnoceni naši bývalí prezidenti? c) V čem se odlišují názory příznivců a odpůrců prvního přímo zvoleného prezidenta Miloše Zemana a v čem se naopak shodují? d) V čem se odlišují názory starší a mladší generace a v čem se naopak shodují? e) Jak jsou posuzovány pravomoci přímo voleného prezidenta v českém prostředí? f) Existuje nějaký společný konsensus o tom, jak by měla vystupovat hlava státu? Výše uvedené dílčí výzkumné otázky byly odvozovány především na základě teoretických východisek, které pomohly upřesnit především cílovou populaci pro tento výzkum. O detailním postupu výběru výzkumného vzorku a jeho charakteristice bude pojednáno níže v další metodické části práce (kapitola 4.5).

2.2 Konceptualizace pojmů

Autor se domnívá, že pro zachování plasticity kvalitativního typu výzkumu by nebylo úplně ideální „okleštění“ rigidními hypotézami, které bychom potvrzovali či vyvraceli, a je tedy zapotřebí i důsledná operacionalizace – tedy převedení teoretických pojmů na empiricky měřitelnou bázi. Je také poměrně zásadní metodologickou otázkou, zda lze vůbec v kvalitativním výzkumu pracovat s hypotézami a zda tím takový výzkum právě neztrácí určitý explanační charakter. Tato otázka ale není předmětem této práce, a tudíž není vhodné se jí v tuto chvíli zabývat. Pro účely této práce bude daleko vhodnější si příslušné pojmy pouze ukotvit do vhodných indikátorů, na základě nichž pak budou zjišťovací otázky kladeny a doplňovány v terénu. Konceptualizace pojmů probíhala

především ve fázi „výzkumu v knihovně“, kdy bylo nejzásadnější určení toho, co se vlastně bude zkoumat. Miovský (2006) vymezuje konceptualizaci jako postup formalizace údajů, při němž se pomocí interpretace opřené o data a na základě zkušenosti z jejich sběru snažíme vytvořit určitý základní výklad popisovaného jevu, umožňující jeho hlubší pochopení. Mluvíme tedy o induktivním procesu, zobecňujícím na základě jednotlivých případů. Indikátory nám též mohou posloužit jako vhodná zpětná vazba v následující analytické práci. Pojmy, které je vhodné si zde empiricky ukotvit, jsou následující: hodnoty, vlastnosti, postoje, názory a normy či pravomoci.

a) Hodnoty – pojem „hodnota“ je jedním z nejrozšířenějších pojmů v sociálních vědách, a proto je třeba si ho konkretizovat v rámci užšího významu. Účelově bude „hodnota“ v bipolárním vztahu k pojmu „vlastnost“. Hodnota bude mít abstraktnější charakter. Podle Clyda K. M. Kluckholma (1951) je hodnota explicitní nebo implicitní ponětí o tom, co je žádoucí, pojetí příznačné pro jednotlivce či skupinu. Milton Rokeach (1972) uvádí: *„Říkám-li, že určitá osoba sdílí určitou hodnotu, znamená to, že zastává názor; že určitý způsob jednání nebo cílový stav existence zasluhuje přednost z osobních i sociálních důvodů před alternativními způsoby jednání nebo cílovými stavy existence.“* Hodnoty se kvalitativně liší zejména tím, že: 1. mají „znaménko“, to znamená, že jsou kladné nebo záporné; 2. mají určitý status, tzn. zaujímají vyšší nebo nižší místo v hierarchii hodnot, jsou více či méně důležité; 3. vytvářejí specifické seskupení, různé subsystemy, pásma či řady hodnot. Obecně je možné říci, že hodnoty jsou platné (tj. subjektem hodnocení uznané za platné), směrodatné významy, které určují nebo spoluurčují zaměřenost subjektu v jeho orientaci, určují nebo spoluurčují jeho vztah ke světu. Významy jsou pozitivní a negativní, více a méně důležité a zahrnují zpravidla poznávací, citové i „volní“ aspekty. Max Weber říká, že hodnota je to, co je schopno stát se obsahem postoje vyjádřeného ve vědomě členěném pozitivním nebo negativním soudu, něco, co se u nás uchází o platnost a čeho platnost jako hodnoty uznáváme, odmítáme nebo hodnotově posuzujeme v nejrozmanitějších spleťtých souvislostech (Strmiska 1996).

b) Vlastnosti – jak již bylo řečeno, vlastnost bude k hodnotám tvořit opozitum. Jako vlastnost bude vnímána konkrétní charakteristika daného subjektu, tedy prezidenta. Říkáme-li, že prezident má takové a takové vlastnosti, dochází tím k jeho identifikaci. Pro účely klasifikace a typologie jsou hlavní určené vlastnosti následující: věk, vzhled, pohlaví a vzdělání či přehled v určitých oblastech. Identifikace těchto vlastností bude relační dle axiálního kódování.

c) Postoje – obdobně jako u hodnot a vlastností, i mezi postojem a názorem by měla být určitá bipolarita ve smyslu snadného rozlišení. Pravda je ale taková, že zde je odlišný význam daleko citlivější. Postoj budeme chápat jako relativně ustálené tvrzení mluvčího. Mluvčí svou promluvou vyjadřuje přesvědčení, že něco tak má být a je to tak správně. Postoj je výsledkem psychické organizace předchozí zkušenosti, s níž jedinec přistupuje ke každé následující obdobné situaci.

S postojem tak může být spojeno i vyšší emoční zaujetí a tendence reagovat v diferenci pozitivní/negativní.

d) Názory – relativně nahodilé vyjádření vlastního mínění mluvčího či vztahové souvislosti k určitému jevu. Stejně jako postoje se mohou i názory opírat o racionální i o emocionální složky, tudíž nejpodstatnějším kritériem rozdílnosti mezi postojem a názorem bude ustálenost a nahodilost.

e) Normy – normy zde budou chápány ve smyslu pravomocí samotného prezidenta. Normy s ohledem na prezidenta můžeme rozumět buď jako obecně verbalizované pravidlo, které by měl prezident ve své funkci a chování respektovat, které se pro něj pokládá za závazné. To souvisí i s oficiálními pravomocemi, které prezidentovi dává Ústava České republiky. W. G. Summer (1906), který poukazoval na úlohu norem ve společenském životě, mluví i o mravech. Ty představují soubory norem, jimž členové společnosti přiřítají velkou závažnost a jejich dodržování přísně kontrolují. Porušení těchto mravů pak může vyvolat morální nesouhlas. Pro účely této práce tedy můžeme chápat normu obecnou (praktickou) i jako normu morální. Normy morální jsou založeny v morálních hodnotách a představách obecnějšího charakteru, jako jsou principy, ideály, pojetí spravedlnosti, dobra, zla apod. (Havelková 1996)

2.3 Typ výzkumu, výzkumný přístup a výzkumná strategie

Empirická část práce bude tvořena prostřednictvím kvalitativního typu výzkumu. Autor se domnívá, že tento typ výzkumu je vhodně zvolený především kvůli své explanační tendenci. O tom, jaký by vlastně měl být český prezident, se v českém kontextu příliš nedozvíme, protože dané téma je neprobádané. Dílčí výzkumy, které byly zmíněné v teoretickém kontextu této práce, patří k ojedinělým výjimkám. I tak jsou tyto výzkumy často postaveny na rigidnější kvantitativní verzi výzkumu. Ta sice zaručuje určitou standardizaci, zobecnitelnost a relativně rychlý sběr a analýzu dat, která je poměrně nezávislá na osobě výzkumníka, často nám ale nemusí odpovědět na skutečnou podstatu problému v daném tématu. Kvalitativní výzkum může být v tomto případě vhodnější, protože jeho cílem je odhalování významů a záměrů. Pro účely této práce jsou nejvíce charakteristickými výhodami kvalitativního výzkumu následující tendence: a) „měkká data“ – v kvalitativním typu výzkumu nepracujeme s čísly, jako tomu je většinou u kvantitativního typu, nýbrž s textem či promluvou. To znamená, že získáváme a zpracováváme data, která jsou poddajná, jdoucí do větší hloubky problematiky a jsou zakotvena v určitém kontextu a souvislostech, které je třeba se snažit rozkrýt; b) flexibilita – flexibilita kvalitativního výzkumu spočívá především v jeho volnějším postupu: nemusíme se striktně držet předem daného schématu či výzkumného plánu, ale můžeme se například ze samotného procesu analýzy dat vrátit zpátky do terénu a doptávat se na dodatečné otázky či sbírat nové informace, které nám pomůžou zlepšit naše

porozumění a dovést nás k vhodnější interpretaci výsledků; c) subjektivnost – v základním rozlišení možností protichůdných typů výzkumů je důležité si uvědomit, že zatímco kvantitativní výzkum nám říká málo informací o velkém množství jedinců, tak kvalitativní naopak pracuje s malým množstvím jedinců, o kterých nám ale vypoví daleko obsáhlejší informace. Tyto informace pro nás mohou být skutečně bohatým materiálem, protože jedinci se nám tak otevírají. Vypráví nám své příběhy, sdělují své pocity či obhajují důvody svého jednání. V souvislosti se zavedením přímé volby prezidenta, kdy už je výběr příslušného kandidáta pouze na voličích, se otázka subjektivních motivů dostává do popředí.

Výzkumný přístup bude čerpat z teoretického pozadí symbolického interakcionismu, který vychází především ze zdrojů nominalismu, pragmatismu a psychologického behaviorismu. Jednou ze základních tezí symbolického interakcionismu jakožto interpretativního paradigmatu je, že chování člověka není tak určeno vnějšími nebo vnitřními nekontrolovatelnými faktory, jako spíše subjektivními významy, které lidi aktivně přikládají objektům, osobám a interakcím v určité situaci (Disman 1993). Teoretický přístup symbolického interakcionismu vychází ze třech předpokladů: a) lidé vzhledem k „věcem“ jednají podle toho, jaký tyto „věci“ pro ně mají symbolický význam; b) význam „věci“ vzniká ze sociální interakce, respektive člověk si tento význam pomocí interakce odvozuje; c) tyto významy jsou aktéry během interpretačního procesu využívány a měněny. (Disman 1993) Je podstatné si objasnit danou terminologii, především pak termín „věci“, který nám může připomínat spíše terminologii pozitivisty Émila Durkheima, jenž ve svém stěžejním díle „*Pravidla sociologické metody*“ (1969) mluví o zkoumání sociálních jevů jako věcí, lépe řečeno objektů. Tato sociální fakta se vyznačují svou vnější silou, kterou působí na jednotlivé členy společnosti. V rámci symbolického interakcionismu můžeme jako „věci“ chápat nejenom objekty, ale i konkrétní osoby, na které se vážou příslušné pocity, motivy či postoje. Tedy ryze subjektivní významy.

Při volbě výzkumné strategie se jako nejvýhodnější zdála být tzv. „zakotvená teorie“ (grounded theory). Termín strategie je volen proto, že neodkazuje pouze k určitému metodologickému postupu, ale i k určitému výslednému produktu – výsledné teorii, která by měla z empirického materiálu postupně vyplynout. Zakotvená teorie je charakteristická systematickým induktivním postupem u kvalitativního výzkumu, který by měl vytvořit určitou teorii popisující (v lepším případě i vysvětlující) určitý fenomén. Od své vzniku zakotvená teorie prošla mnoho modifikacemi a i tato práce bude poměrně eklektická a z pragmatických důvodů si z ní vybere ty nejvhodnější části. Podle původních autorů zakotvené teorie Anselma Strausse a Barneyho Glasera (1967) tato teorie ani není vhodná pro zkoumání rozsáhlých jevů či témat, jaká jsou spojena například s otázkami vnímání či názorů. Zkoumaný problém by měl být užšího charakteru a otázky by měly být voleny účelově směrem k dění v konkrétním sociálním prostředí, interakcím, identitám či

sociálním definicím. To je i náš problém poněkud širokého tématu, které se budeme snažit redukovat prostřednictvím dílčích výzkumných otázek, výběru výzkumného vzorku a využitím vhodné metody zkoumání. Přínosným pro tento výzkum bude především využití kódovacího systému, který se zakládá na třech postupných hierarchických fázích, které se navzájem ovlivňují. Mezi tyto tři fáze patří otevřené, axiální (vztahové) a selektivní (výběrové) kódování. V rámci otevřeného kódování půjde především o přiřazování značek jednotlivým částem textu. Toto označování jednotlivých pasáží daného transkriptu nám slouží především pro srozumitelnější výklad textu a lepší orientaci analytika v materiálech. Okódované materiály je následně snadnější přiřadit pod jednotlivé námi zvolené kategorie. Kategorie jsou dvojího charakteru. Jedny už a priori námi vytvořené pro účely tohoto výzkumu a druhé vyvozené právě z otevřeného kódování, které se ukázalo být nápomocné v jejich zařazení. U axiálního kódování nám půjde především o to, zaznamenat a přiřadit vztahy mezi jednotlivými kategoriemi. Tyto vztahy mezi kategoriemi mohou nabývat různých dimenzí. K základní orientaci mezi těmito dimenzemi nám může pomoci tzv. paradigmatický (vzorový) model. Pojem „paradigma“ zde má trochu odlišný význam, než jak ho známe od amerického teoretika vědy a vědeckého poznání Thomase Samuela Kuhna. U Strausse s Corbinovou (1999) má paradigmatický model charakter spíše osnovy či mentální mapy coby strukturního základu nově vzniklé teorie. Tato osnova je tvořena šesti vzájemně provázanými segmenty: příčinné podmínky → jev (zkoumaný fenomén) → kontext → intervenující podmínky → strategie jednání a interakce → důsledky. Konkrétní využití a reinterpetaci vzorového modelu pro tento výzkum znázorňuje tabulka č. 5.

Tabulka 5: Paradigmatický (vzorový) model

Příčinné podmínky	Jev	Kontext	Intervenující podmínky (faktory ovlivňující volební rozhodování)	Strategie jednání a interakce	Následky
<ul style="list-style-type: none"> - přímá volba prezidenta - historický vývoj - působení předchozích prezidentů 	<ul style="list-style-type: none"> - (představa) prezident(a) 	<ul style="list-style-type: none"> - prostředí České republiky - postavení prezidenta v rámci ústavního systému ČR - hodnoty a vlastnosti prezidenta 	<ul style="list-style-type: none"> - osobnost kandidáta / prezidenta - pravomoci prezidenta - sociodemografické charakteristiky voličů - sociální a politická percepce - politická kultura 	<ul style="list-style-type: none"> - účast ve volbách - podpora kandidáta / prezidenta - politická angažovanost - diskuze v rámci užšího i širšího sociálního prostředí 	<ul style="list-style-type: none"> - rozhodnutí / volba - emoce - stereotypy - polarizace - identifikace - vymezení - dehonestace - protestní akce

Pozn.: Tabulka zobrazuje jednotlivé segmenty vzorového modelu, na které jsou navázány konkrétní příkladové dimenze. Zdroj: vlastní zpracování na základě rozpracování paradigmatického modelu dle Strausse a Corbinové (1993).

Axiální kódování můžeme v návaznosti na kódování otevřené chápat jako přeskupování informací novým způsobem na základě vytváření vztahů mezi jednotlivými kategoriemi. Strauss a Corbinová (1999, 70) k tomu dodávají: „... axiální kódování tvoří soubor postupů, pomocí nichž jsou údaje po otevřeném kódování znovu uspořádány novým způsobem, prostřednictvím vytváření spojení mezi kategoriemi. To se činí v duchu kódovacího paradigmatu, které zahrnuje podmiňující vlivy, kontext, strategie jednání a interakce s následky.“ Tento postup bude tvořit podstatnou část práce, kdy bychom se neměli spokojit jenom s deskriptivním výzkumem, ale pokusit se i o určitou „diagnostiku“, v jejímž rámci hledáme příčiny popisovaných jevů, pravidelnosti a souvislosti. Autor se ovšem domnívá, že jsme-li v situaci, kdy o zvoleném cíli víme velmi málo a nemůžeme ani navázat na předchozí práce v této oblasti, můžeme se spokojit i s popisnou formou výzkumu. Axiální kódování bude interpretováno v části zjištění, kde se bude odpovídat na dílčí výzkumné otázky.

V hledání příčin, pravidelností a souvislostí by nám mohla pomoci i třetí fáze kódování, tzv. selektivní kódování. Selektivní kódování vychází ze stanovení centrální kategorie, která se

k ostatním kategoriím vztahuje prostřednictvím hierarchických vztahů. V ideálním případě by pak mělo být možné naše zjištění souvisle převyprávět, jako svého druhu argumentační naraci. Principu selektivního kódování bude využito při shrnutí výsledků této práce.

2.4 Výzkumná technika

Empirický materiál byl sbírán prostřednictvím použití techniky kvalitativních rozhovorů neboli interview. Autor se domnívá, že rozhovory jsou vhodným výzkumným nástrojem především díky tomu, že umožní dobré porozumění sdělované zkušenosti a poskytnou hloubkový popis případů či procesů spojených s představou o prezidentovi. Rozhovory byly pro větší diverzitu sebraného materiálu vedeny na dvou paralelních úrovních. V první fázi byla pozornost zaměřena na individuální polo-strukturované rozhovory s příznivci a odpůrci prvního přímo zvoleného prezidenta České republiky – Miloše Zemana. Identifikace komunikačních partnerů jako příznivců či odpůrců prezidenta Miloše Zemana probíhala prostřednictvím jejich aktivní účasti na některém ze shromáždění na podporu či protest proti prezidentovi, signování některé z petic týkajících se prezidenta, nebo pokud svůj postoj prezentovali prostřednictvím médií či sociálních sítí. Původním záměrem bylo tyto rozhovory vést jako „hloubkové“, kdy by v úvodu byla kladena otázka ve stylu: „Vy se prezentujete jako odpůrce/příznivce prvního přímo zvoleného prezidenta Miloše Zemana. Můžete mi říct, jaké důvody Vás k tomu vedou?“ Na základě odpovědi byl pak následně rozhovor veden prostřednictvím doplňujících otázek, které měly jít do větší hloubky dané problematiky. Od tohoto záměru bylo ale posléze odstoupeno a otázka byla předkládána až v průběhu rozhovoru. Pro začátek tato otázka může působit konfrontačním dojmem a mohla by vést až k nedůvěře mezi tazatelem a komunikačním partnerem. Vždy ale závisí na individualitě daného participanta výzkumu. I proto, že projevení sympatií či nesympatií k prezidentovi může být více „intimní“ téma, se kterým se někdo nechce jen tak někomu svěřovat, byl zvolen individuální anonymní rozhovor. Někteří z respondentů (především příznivci prezidenta Miloše Zemana) zvolili nepřímou formu dotazování prostřednictvím zaslání dotazů elektronickou poštou. Tyto dotazy obsahovaly základní strukturu všech podstatných bloků tématu. Tematické bloky, které stojí v hierarchii výzkumu nad kategoriemi, byly následující: a) obecná představa o prezidentovi, b) osoby v prezidentské funkci, c) prezidentské pravomoci, d) způsob volby prezidenta. Struktura tematických bloků a na ně navázané zjišťovací otázky jsou umístěny v přílohách této práce. Zpočátku se zdálo, že kvůli tomuto omezení některých rozhovorů dojde ke ztrátě významové kvality, ale díky doplňujícím otázkám a dovysvětlení některých tezí chyběla jen přímá interakce mezi tazatelem a respondentem. Tato absence přímé interakce omezila například vnímání emocí, respektive emotivnějších výpovědí. V druhé fázi výzkumu následovaly skupinové rozhovory (v odborné terminologii tzv. „ohniskové skupiny – focus group“), kdy vyjadřovaly svůj názor dvě homogenní skupiny. Tyto dvě skupiny

tvoří dvě odlišné věkové generace. První skupina je zastoupena mladou generací – převážně studenty, druhou potom tvoří starší generace, složená z lidí nad 60 let, kterou můžeme označit jako skupinu seniorskou. Ve výzkumném plánu byla i realizace skupinového rozhovoru, kde by došlo ke konfrontaci obou zmíněných generací. Tento záměr se ale bohužel z časových důvodů výzkumníka a kvůli pauze mezi semestry na univerzitě nepodařilo realizovat. Technika ohniskových skupin nám nabídla především možnost zjistit stupeň názorového konsensu mezi jednotlivými generacemi. V opačném případě, kdy se účastníci skupinové diskuze neshodnou, může dojít k napětí mezi účastníky, které může mít kladný i záporný charakter. Tento rys nám umožní ukázat, jaké typy lidí či názorů spolu dokážou koexistovat, a které jsou naopak odsouvány na okraj jako marginální. Autor se domnívá, že právě mezi věkovými generacemi se může nacházet největší míra názorové shody oproti například míře shody mezi příznivci a odpůrci prvního přímo zvoleného prezidenta Miloše Zemana. V rámci určitého kritické reflexe nad volbou výzkumných technik je třeba zmínit, že individuální rozhovory byly snadnější na přípravu, vedení, pozornost, ale i zpracování. Naopak u skupinových rozhovorů bylo třeba realizovat určitou formu předvýzkumu, aby se výzkumník seznámil s možným úskalím této formy dotazovací techniky. Bylo třeba se domluvit s participanty na konkrétním dni a čase, které vyhovují jejich časovým možnostem (tuto část zpětně považuji za nejvíce problematickou), obstarat místnost, ve které bude skupinový rozhovor realizován (tímto chci poděkovat katedře žurnalistiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého za poskytnutí místnosti s kruhovým stolem, který zajistil lepší interakci mezi účastníky rozhovoru), zajistit menší pozornost či občerstvení pro účastníky, ale především připravit se na roli moderátora, který sice v ideálním případě ohniskových skupin není tak aktivní, ale vyznačuje se určitou mírou usměrňování a vedení diskuze po příslušné struktuře dané problematiky. Také bylo důležité „zažít“ si předběžnou strukturu dotazování, aby tazatel nevykazoval příliš pasivní kontakt či nepozornost, kdy například kvůli čtení dotazů z papírů může takový dojem u komunikačních partnerů skutečně vyvolávat. Posledním podstatným krokem byla příprava nahrávacího zařízení (s jehož použitím museli účastníci výzkumu předem souhlasit) a materiálů zapojených do skupinové debaty (jednalo se především o fotografie předchozích prezidentů a obrázky, které mapovaly první přímou prezidentskou volbu v ČR). Předvýzkum byl realizován s jedním seniorem a dvěma seniorkami, a jelikož proběhnul (až na počet účastníků, který je pro ohniskové skupiny doporučován kolem 6–9 účastníků) ve standardní formě a nabídl relevantní data, byl zařazen mezi zbývající skupinové rozhovory realizované v následujícím období.

2.5 Cílová skupina a volba výzkumného vzorku

Jelikož cíl práce, který byl spolu s tematizací a problematizací uveden v úvodu metodické části práce, má nadále poměrně široký záběr, je zapotřebí udělat redukci i v rámci cílových skupin obyvatelstva, jejichž názory se budeme snažit zjišťovat. Jak už bylo naznačeno výše, cílové skupiny byly vytvořeny dvě. První byla strukturována na základě sociodemografického údaje, konkrétně pak věku. V rámci této skupiny tvořili první skupinu mladí lidé ve věku mezi 18 a 28 lety, kdy značná část sestávala ze vzorku studentů z Univerzity Palackého v Olomouci. Druhou skupinu, tvořenou z lidí starších 60 let (označovaných jako senioři), zastupoval výzkumný vzorek převážně z účastníků univerzity třetího věku (dále již U3V) taktéž při Univerzitě Palackého v Olomouci. Jednotlivé skupinové rozhovory byly provedeny v „přirozeném prostředí“ obou skupin – tedy v učebně jedné z budov Univerzity Palackého v Olomouci, což mohlo napomoci větší otevřenosti participantů a poměrně příjemné náladě během jednotlivých rozhovorů. Výběr participantů z obou generací probíhal na základě dotazu a projevení zájmu. U studentů byla snaha, aby byly zastoupeny pokud možno studenti z jednotlivých fakult univerzity, a vzorek tak nebyl diverzifikovaný pouze prostřednictvím pohlaví, ale také studijního zaměření, či alespoň oboru studia. To se částečně podařilo a hned první skupinovou debatu studentů (2 studenti a 5 studentek) bylo možno považovat za zdařilou. U druhé skupinové debaty seniorů to bylo o něco komplikovanější, především pak kvůli časovým možnostem a tematickému ne/zájmu účastníků univerzity třetího věku. Výběr participantů musel být kvůli sníženému počtu účastníků U3V a jejich obtížnější dostupnosti veden jednak přímo před jejich jednotlivými kurzy na univerzitě, jednak také nepřímou, prostřednictvím rozeslání hromadného e-mailu (za což patří poděkování milým slečnám sekretářkám U3V), na který případní zájemci mohli reagovat. Nakonec se povedlo najít termín, kterého se zúčastnilo šest seniorek, a průběh skupinové debaty se dal považovat za zdařilý. Všeobecně byla patrná tendence menší ochoty mužů participovat na skupinovém rozhovoru. Otázkou je, zda je nezajímalo dané téma, či se za neochotou skrývaly jiné důvody.

Druhá cílová skupina byla konstruována spíše „uměle“, na základě sympatií či antipatií k prvnímu přímo zvolenému prezidentovi Miloši Zemanovi. Pro účely této práce můžeme skupiny bipolárně rozdělit na příznivce a odpůrce prezidenta Miloše Zemana. Důvodem výběru této cílové skupiny byla především explicitní polarizace těchto dvou táborů od zvolení Miloše Zemana prezidentem. Výběr vzorku probíhal na základě třech již zmíněných kritérií – aktivní účast na některé z akcí týkajících se prezidenta, podpis petice či vyjádření v médiích nebo na sociálních sítích. Protože „základní soubor“ těchto lidí byl poměrně obsáhlý, nebyl zase takový problém zvolené respondenty podle těchto parametrů vyhledávat. Obtížnější situace nastala v otázce ochoty participace na výzkumu, a to hlavně u podporovatelů prezidenta Miloše Zemana, kteří se buď nepovažovali za „příznivce“, nebo se zdráhali o tématu mluvit. I tak se podařilo některé mluvčí z řad příznivců

prezidenta zapojit do výzkumu a získat jejich náhled na danou problematiku. Ochota a motivace k účasti na výzkumu byla značně vyšší u „odpůrců“ prvního přímo zvoleného prezidenta, kterým prezident není příliš sympatický a kteří s jeho kroky v prezidentské funkci nesouhlasí. Pro vyrovnání těchto dvou skupin bylo osloveno i několik lidí, kteří se nepovažovali ani za příznivce, ani za odpůrce prezidenta Zemana. U těchto komunikačních partnerů šlo o co největší rozmanitost, tudíž byli vybíráni podle odlišného věku, pohlaví, bydliště a pokud možno i sociálního postavení. Právě tito participanti nám mohli pomoci vytvořit určitý neutrální pohled na danou problematiku a ukázat, zda se mezi dvěma vyhraněnými skupinami nachází nějaká shodná místa, nebo pouze názorová propast. Pro účely této práce autor využije i rozhovory ze své bakalářské práce na téma „*Přímá volba prezidenta jako indikátor polarizace české společnosti?*“ (Burianec 2014), která se též v jedné z empirických částí zabývala kvalitativními rozhovory. Základní struktura rozhovoru je sice poněkud odlišná, ale v některých částech se překrývá, a rozhovor tedy může vhodně posloužit jako doplňující či srovnávací materiál. Scénář rozhovoru z autorovy bakalářské práce bude umístěn v přílohách této práce. Kompletní výčet komunikačních partnerů je uveden v tabulkách č. 6, 7 a 8. Z důvodů zachování větší míry anonymity participantů výzkumu se autor rozhodl přiřadit v bakalářské práci respondentům pouze příslušná čísla.

Tabulka 6: Seznam individuálních komunikačních partnerů

Komunikační partner	Vztah k Miloši Zemanovi	Věk	Pohlaví
Eva	pozitivní	25	žena
Jakub	negativní	43	muž
Ludvík	pozitivní	67	muž
Otakar	negativní	46	muž
Romana	negativní	27	žena
Petr	neutrální	24	muž
Pavel	negativní	39	muž
Pavel	pozitivní	21	muž
Klára	negativní	24	žena
Václav	neutrální	47	muž
Marian	pozitivní	41	muž
Marcello	neutrální	46	muž
Jakub	negativní	19	muž

Pozn.: Tabulka zobrazuje přehled komunikačních partnerů, se kterými byl veden individuální polo-strukturovaný rozhovor. N = 13.

Tabulka 7: Přehled skupinových rozhovorů

Skupinový rozhovor	Generace	Instituce/organizace	Počet lidí
A	starší (60+)	Univerzita Palackého	1×M, 2×Ž*
B	mladší (18–26)	Univerzita Palackého	2×M, 5×Ž*
C	starší (60+)	Univerzita Palackého	6×Ž*

Pozn.: Tabulka zobrazuje přehled jednotlivých skupinových rozhovorů (ohniskových skupin), které byly během výzkumné části provedeny.* M = muž, Ž = žena. N = 3.

Tabulka 8: Přehled individuálních rozhovorů vedených během bakalářské práce (BP)

Respondent	Podporovatel / volič	Věk	Povolání	Pohlaví
1	Miloše Zemana	80	důchodce	muž
2	Karla Schwarzenberga	64	novinář, spisovatel, moderátor	muž
3	Karla Schwarzenberga	29	poslankyně	žena
4	Miloše Zemana	42	prodavačka	žena
5	Karla Schwarzenberga	25	student VŠ, herec	muž
6	Karla Schwarzenberga	76	vědecká pracovnice	žena
7	Karla Schwarzenberga	75	režisér, herec	muž
8	Karla Schwarzenberga	31	IT analytik, zastupitel	muž
9	Miloše Zemana	30	IT technik	muž
10	Karla Schwarzenberga	72	novinář, dramatik, spisovatel	muž
11	Miloše Zemana	19	studentka VŠ	žena

Pozn.: Tabulka zobrazuje seznam jednotlivých respondentů, se kterými byl proveden polo-strukturovaný rozhovor. Z etických důvodů a v zájmu zachování anonymity byla místo jmen respondentům přiřazena pouze čísla. N=11.

3 ANALÝZA ROZHovorŮ

Po sebrání veškerého datového materiálu bylo třeba rozhovory dostat do elektronické podoby pro jejich lepší zpracování a následnou analýzu. Ke snadnější identifikaci a korelaci byly též jednotlivým respondentům přiřazovány karty, ve kterých byly jejich základní identifikační údaje a některé podstatné poznámky, jež si zaznamenal tazatel během rozhovorů a pokládal je za podstatné z hlediska jejich relevance k výzkumnému problému. Tyto karty respondentů sloužily pouze pro lepší orientaci výzkumníka a vzhledem ke slíbené anonymitě komunikačních partnerů nejsou součástí přílohových materiálů. Transkripce probíhala klasickým způsobem – tedy transkripcí doslovnou, kdy promluvy byly přepisovány tak, jak byly slyšeny. Tento typ doslovného přepisování autor považoval za vhodnější z důvodů vyšší autenticity materiálu a jeho lepšího pochopení. Při přepisování byly využity i transkripční značky, které nám umožnily zaznamenat některé anomálie v mluveném proslvu komunikačních partnerů. Tyto anomálie nám posléze mohly pomoci v přesnějším významovém určení některých odpovědí. Jednalo se například o určení emotivnosti promluvy: smích, zvýšení hlasu, pauzy v projevu či zábrany ve vyjádření. Všechny tyto transkripční značky jsou k nahlédnutí zařazeny v přílohách této práce. Po přepsání jednotlivých rozhovorů byla na pořadí jejich samotná analýza, která se prostřednictvím techniky zakotvené teorie zakládala na třech fázích – otevřeném, axiálním a selektivním kódování.

3.1 Otevřené kódování

V rámci takzvaného otevřeného kódování bylo využito dvou odlišných technik pro větší interaktivitu s daty. Na jedné straně bylo využito kódování prostřednictvím kvalitativního analytického programu Atlas.TI, na druhé pak klasické „pastelkové metody“. V obou případech šlo o činnost, při které byl přepsaný text rozdělen do jednotlivých částí či pasáží, kterým byl připsán určitý charakteristický kód. Počítačový program nabízel větší přehlednost a kategorizaci datového materiálu, pastelková metoda zase větší interaktivitu s materiálem. Jde o přidělení jména jevům, a základními jednotkami analýzy jsou tedy pojmy. Vytvořené pojmy jsou dále (pomocí techniky konstantní komparace) kategorizovány, což znamená, že jsou seskupovány ty z nich, které se zdají příslušet ke stejnému jevu (Strauss, Corbinová, 1999). Také tyto kategorie jsou pojmenovány a některé se rozkládají do dílčích subkategorií. Dále jsou zaznamenávány jejich jednotlivé vlastnosti a příslušné dimenze těchto vlastností. Všechny kategorie, které byly zaznamenány, jsou zobrazeny v následující tabulce.

Tabulka 9: Výsledná kategorizace v rámci otevřeného kódování

Kategorie	Subkategorie	Kód	Vlastnost	Dimenze
Hodnoty	Abstraktní / konkrétní	Viz otevřené kódování a interpretace zjištění	Frekvence výskytu, míra důležitosti, vztah k osobám	Často...nikdy, více...méně, TGM...MZ*
Vlastnosti	Věk, vzhled, pohlaví, vzdělání, přehled v oblastech	Viz otevřené kódování a interpretace zjištění	Míra důležitosti, přehled v oblastech	Více...méně, 1 – 2 – 3 ...n*
Pravomoci (normy)	Bez kontrasignace / s kontrasignací	Viz otevřené kódování a interpretace zjištění	Přehled o pravomocích prezidenta, vliv na funkci, konkrétní pravomoci, zmiňované pravomoci	Vyšší orientace...nižší orientace, silný...slabý, přidat – ponechat – zrušit, důležitá...nedůležitá
Osoby ve funkci prezidenta	Předchozí, současný (Miloš Zeman), budoucí možní	Viz otevřené kódování a interpretace zjištění	Zmínka a souvislost, znalost předchozích, hodnocení Miloše Zemana, vztah k Miloši Zemanovi, osoby zmiňované v souvislosti s budoucím prezidentem	TGM...MZ*, vysoká...nízká, pozitivní...negativní, identifikace...vymezení, 1 – 2 – 3 ... n*
Způsob volby prezidenta	Přímá volba, nepřímá volba, 1. přímá volba	Viz otevřené kódování a interpretace zjištění	Způsob volby prezidenta, dojmy z 1. PPV*, osobní angažovanost	Přímá...nepřímá, pozitivní...negativní, vysoká...nízká

Pozn.: Tabulka zobrazuje přehled jednotlivých kategorií, které byly vyvozeny z otevřeného kódování. Jednotlivé kategorie obsahují své subkategorie, dílčí kódy, vlastnosti a jejich dimenze.

* TGM = Tomáš Garrigue Masaryk, MZ = Miloš Zeman. 1 – 2 – 3 ... n = jednotlivé zmiňované položky (oblasti), 1. PPV = první přímá prezidentská volba. Zdroj: vlastní zpracování.

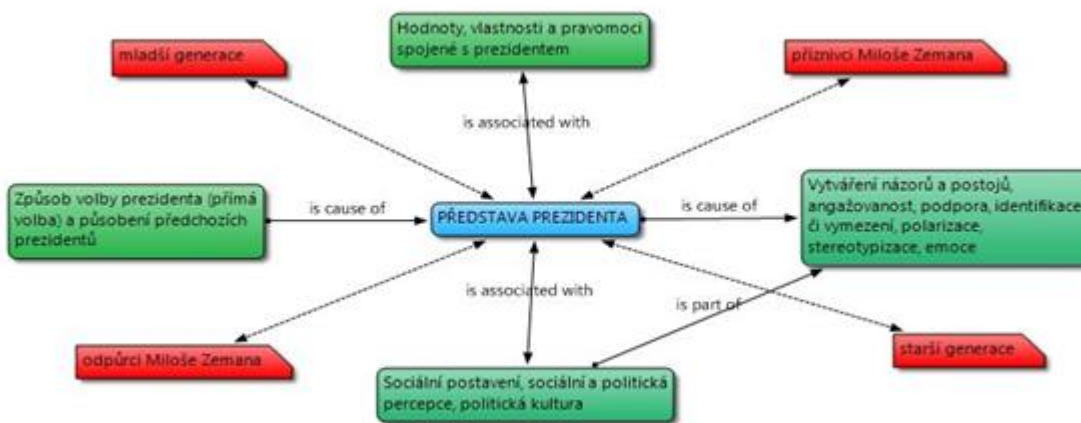
Analýza v rámci otevřeného kódování probíhala způsobem zvaným „řádek za řádkem“. Většinou se v určité části textu hledala ústřední myšlenka, o čem nebo o kom daná pasáž vypovídá. Tato analýza probíhala i v rámci jednotlivých dokumentů (rozhovorů), což napomohlo k postihu některých odlišností či podobností mezi jednotlivými komunikačními partnery. Vzniklé kategorie do jisté míry

kopírovaly scénář rozhovorů, tedy jednotlivé bloky zjišťovacích otázek. Jelikož dané kategorie byly příliš široké, bylo zapotřebí je dále specifikovat prostřednictvím subkategorií. Dvě subkategorie byly bipolárního charakteru, tři kategorie pak zahrnovaly více charakteristik. Jednotlivé kategorie a subkategorie byly vytvářeny na základě „trů“ z konkrétních kódů. Například subkategorie „Miloš Zeman“ zahrnovala následující kódy: Miloš Zeman – postoj, Miloš Zeman – názor, Miloš Zeman – pozitivně, Miloš Zeman – neutrálně, Miloš Zeman – negativně, Miloš Zeman – stereotypitace, Miloš Zeman – identifikace, Miloš Zeman – vymezení, Miloš Zeman ve vztahu k (porovnáván s). Vlastnosti jako hodnocení či vztah k prezidentovi byly následně vyhraničeny příslušnými dimenzemi. Vlastnost hodnocení prezidenta Miloše Zemana mohla nabývat dimenze od pozitivní přes neutrální až po negativní.

3.2 Axiální (osové) kódování

Rozebraný datový materiál bylo v dalším kroku potřeba opět složit dohromady. V této fázi bylo využito axiální (osové) kódování, které umožňuje hledání pravidelností a souvislostí a vede k reinterpretaci datového materiálu. Tuto fázi můžeme přeložit i do terminologie Maxe Webera, který tvrdí následující: „*Chápající interpretace je založena na tom, že poukazujeme na propojení a pravidelnosti*“ (Weber 1992: 303). Pravidelnosti můžeme chápat jako opakující se výroky. Ukázalo se, že sociálně nejdůležitější výpovědní hodnotu mají často ty nejobyčejnější a nejrozšířenější výroky. Bylo důležité před těmito opakujícími se výrazy nezavírat oči a být bystrým pozorovatelem. Okolo každého tématu se totiž často vyskytuje určitá sada frekventovaných výrazů, které mohou sloužit jako pomocné vzory pro další interpretaci. Jako zpětná vazba pro vhodné propojení jednotlivých kategorií nám ale neslouží pouze opakující se výroky, ale též opakující se rozpory. Výroky, které působí rozporuplným dojmem, mohou též vytvořit určité vzory. Někdy jsou dokonce tyto opakující se rozpory daleko cennějším materiálem, protože mohou identifikovat některé latentní významy a souvislosti, což se potvrdilo i v případě této práce. Jak už bylo uvedeno výše, základ axiálního kódování tvoří tzv. paradigmatický (vzorový) model, který byl využit i zde. Detailní vztahy a souvislosti mezi jednotlivými kategoriemi jsou zobrazeny v obrázku č. 1.

Obrázek 1: Zobrazení vztahů mezi kategoriemi za využití modifikovaného paradigmatického modelu

Pozn.: Graf zaznamenává propojenost jednotlivých kategorií a vztahů mezi nimi, též jsou zde vyobrazeny skupiny komunikačních partnerů. Zdroj: vlastní zpracování v programu Atlas.TI.

Podstatným prvkem, který slouží k aktivizaci jevu (představě prezidenta), je právě přímá volba prezidenta. Ukazuje se, že v období nepřímé volby hlavy státu nebyla tato tendence tolik posílena, neboť prezidenta vybírali námi zvolení poslanci a senátoři. S přímou volbou se tato situace podstatně změnila a představa prezidenta je spojená přímo s výběrem a rozhodovacím procesem. Avšak způsob volby prezidenta nelze vidět jako jedinou příčinnou podmínku. Dle uskutečněné analýzy zde hraje silnou roli jak působení předchozích prezidentů, tak i toho současného. Patrné je to především v určité transformaci probíhajícího rozhovoru, kdy se z obecné abstraktní představy komunikační partner často dostane do fáze připodobnění k určité konkrétní osobě. Působí zde tedy důležitý aspekt personalizace, která vede k určité vzorové představě. Představa prezidenta je spojena jednak s hodnotami a vlastnostmi, které vytváří dohromady určitou osobnost prezidenta, jednak také s pravomocemi, kterými daná osoba prezidenta disponuje. Právě pravomoci utváří a určují roli prezidenta ve vztahu k občanům. Do představy prezidenta zasahuje též sociální postavení voličů – tedy jejich sociodemografické charakteristiky a postavení v rámci dané společnosti. Do této složky patří též sociální a politické vnímání voličů a daná politická kultura v konkrétní společnosti. To následně vede k utváření názorů a postojů na danou problematiku a následným hlubším projevům, jako jsou identifikace či vymezení se vůči konkrétní osobě prezidenta, k projevům emocí či polarizačnímu efektu z pohledu širšího společenského kontextu.

3.3 Selektivní kódování

Prostřednictvím předchozího kroku bylo možné najít vztahové souvislosti mezi jednotlivými kategoriemi, ale materiál je dále potřeba poskládat zpět dohromady podle předem vymezené struktury. Tato struktura by nám měla tvořit určitý příběh neboli malou teorii odvozenou z výzkumu. Pro tyto účely je zapotřebí zvolit jednu centrální kategorii, která bude ve vzájemném vztahu k ostatním kategoriím, a může tak plnit úlohu jakési „kostry“ příběhu. Předchozí analýza v rámci axiálního kódování ukázala, že takovou centrální kategorií může být kategorie „osoby v prezidentské funkci“. Právě působení předchozích prezidentů, ale i toho současného, významně ovlivňuje ostatní analytické kategorie. Detailní přehled vztahů mezi centrální kategorií a ostatními analytickými kategoriemi nabízí tabulka č. 10.

Tabulka 10: Vztah centrální kategorie k ostatním kategoriím (centrální kategorie: osoby v prezidentské funkci)

Zvolená kategorie	Projev vztahu centrální kategorie ke zvoleným kategoriím
Hodnoty	Hodnoty spojené s prezidentem jsou vytvářeny na základě působení předchozích prezidentů. Často jsou zmiňovány právě hodnoty, které jsou charakteristicky spojené s některým z předchozích prezidentů. Komunikační partneři zmiňují například pozitivní hodnoty, jako je „morální kredit“ v souvislosti s Tomášem Garriguem Masarykem nebo „lidskost či humanita“ v souvislosti s Václavem Havlem. Zmiňovány jsou ale i negativní hodnoty, ve spojitosti s prezidenty z období komunistické éry, bývalým prezidentem Václavem Klausem či současným prezidentem Milošem Zemanem. Není to však danou podmínkou a o zmiňovaných osobách se mluví i v pozitivních konotacích.
Vlastnosti	I o vlastnostech neboli charakteristikách prezidenta se mluví ze zkušenosti s konkrétní osobou prezidenta. Věková hranice na kandidaturu je sice pevně stanovená od 40 let, ale mluví se i o lidech, kteří by spadali pod tuto hranici nebo byli na jejím počátku. Je zde ovšem i výskyt názorů, že někteří bývalí prezidenti či kandidáti na prezidenta překročili věkovou hranici charakterizovanou jako důstojnou pro plnohodnotné plnění funkce prezidenta. Další zjišťovanou vlastností byl vzhled. I v tomto případě byl vzhled posuzován z hlediska konkrétních prezidentů. Ukázalo se, že tento aspekt je

	<p>podstatný spíše pro ženy. S tím souvisí i pohlaví; jelikož dosavadní prezidenti v naší historii byli pouze muži, je podle nich představa prezidenta i interpretována, ale zároveň jsou konfrontováni s představou ženy – prezidentky. Vzdělání a přehled v oblastech spolu do jisté míry souvisí. I zde se mluví v mnoha případech o přednostech, kterými disponovali někteří předchozí prezidenti.</p>
Pravomoci	<p>Na základě analýzy se ukázalo, že pravomoci, které jsou komunikačními partnery zmiňovány, byly nebo jsou konkrétními prezidenty i častěji využívány. Není zde tedy tolik podstatné dělení pravomocí dle analytických subkategorií – s kontrasignací a bez kontrasignace, ale spíše na pravomoci považované participanty za důležité a méně důležité. Ty důležité jsou pak také spojovány s konkrétními prezidenty. Některé spíše negativně, jako například amnestie, některé spíše pozitivně, jako například vetování konkrétních zákonů.</p>
Způsob volby	<p>Představa prezidenta se dostává do popředí spolu s přímou volbou prezidenta. Na základě jednotlivých rozhovorů bylo patrné, že právě událost první přímé prezidentské volby si komunikační partneři i přes časový odstup roku, dvou, ale i tří let uchovali v živé paměti a dokázali mluvit nejen o samotných kandidátech, ale i situacích, které tuto volbu provázely. Zmínky byly spojené především s finalisty první přímé prezidentské volby – Milošem Zemanem a Karlem Schwarzenbergem.</p>

Pozn.: Tabulka ukazuje vztah centrální kategorie k ostatním zvoleným kategoriím. Detailnější rozbor v rámci selektivního kódování je realizován v části Zjištění – Shrnutí. Centrální kategorie = osoby v prezidentské funkci. Zdroj: vlastní zpracování na základě vyhodnocení datových materiálů.

4 ZJIŠTĚNÍ

4.1 *Jaké hodnoty a vlastnosti kolem představy prezidenta převládají?*

George Simmel už na počátku 20. století konstatoval, že jednotlivci jsou současně začleněni do různých sociálních vazeb, a na jejich politickou volbu může mít tedy rozhodující vliv jednou taková, a podruhé zase jiná skutečnost. (Simmel 1908: 403) Právě hodnoty a vlastnosti, tak jak jsou pro účely tohoto výzkumu definovány, tvoří základ pro utváření ideálu osobnosti prezidenta. Nejde pouze o myšlenky a konkrétní projevy jednání, které daná osoba představuje, ale také o jeho charakteristické znaky. Tento aspekt může tvořit jedno ze základních vodítek při následném politickém rozhodování, především když jde o volbu konkrétní osoby – tedy prezidenta.

Ukázalo se, že komunikační partneři neměli problém rozeznávat mezi hodnotami a vlastnostmi, tak jak byly pro analytickou práci definovány. Vlastnosti byly definovány pěti dílčími a jasně definovanými oblastmi – věkem, vzhledem, pohlavím, vzděláním a přehledem v oblastech. V otázce hodnot byla míra odpovědí a následné argumentace pestřejší, jelikož samotná zjišťovací otázka byla volnějšiho charakteru a komunikační partneři měli absolutní volnost ve svém vyjádření. Zmiňované hodnoty je nadále možné rozdělit podle určité typologie na hodnoty abstraktnějšího charakteru a hodnoty konkrétnějšího charakteru. Abstraktnější hodnoty definují spíše projevy dlouhodobého chování ve funkci prezidenta, zatímco konkrétnější hodnoty jsou spojeny s přímým jednáním, které i častěji odkazuje na některé (komunikačními partnery definované) aktuální politické otázky. S tím souvisí i jistá odlišnost ve vyjádření, kdy konkrétní vlastnosti jsou vnímány jako méně podstatné a mluví se o nich spíše v rámci názoru, kdy daná odpověď není tak důležitá a často k ní existuje i určitá alternativa. To často platilo například u věku či vzhledu možné osoby prezidenta. Jakožto více podstatné jsou pak definovány právě hodnoty, ať už abstraktnějšího, či konkrétnějšího charakteru; ohledně nich panuje mezi komunikačními partnery spíše ustálený postoj. Častým rysem je v rámci těchto hodnot potřeba vymezit pro osobnost prezidenta určité mantinely, ve kterých by se měl pohybovat, nebo aspekty, jež by měl ve své funkci naplňovat.

4.1.1 *Hodnoty*

Jak už bylo naznačeno výše, hodnoty v souvislosti s představou prezidenta můžeme v rámci interpretace komunikačních partnerů rozlišit na hodnoty abstraktnějšího a konkrétnějšího charakteru. Kromě toho se o hodnotách mluvilo nejen v pozitivních, ale též v negativních příkladech. Jednou z nejfrekventovanějších hodnot uváděnou účastníky byly určité „morální kvality, morální kredit, morální vlastnosti či morální rejstřík“. Definice těchto termínů byla

různorodá. Eva (25) například definuje morální rejstřík následujícím způsobem: „*Takže, dívala jsem se, jestli jako jakej je to člověk, jakou má historii jako člověk, jakej je dejme tomu životopis, když to tak nazveš, jako jestli třeba tady byli takový ty, že, jestli já nevím, nebyl hlavní předseda nějakýho toho jako komunismu a podobně, jestli má jako čistej ten nějakej morální rejstřík, asi tak bych to jako shrnula, pro mě.*“ Jakub (19) si pod morálními kvalitami představuje následující rysy: „... *zastupuje zemi navenek, neměl by se zaměřovat s feudálním panovníkem... měl by představovat to nejlepší z toho národa, to znamená mít určité morální kvality, měl by umět své občany inspirovat a měl by to být idealista.*“ Též Marian (41) tvrdí, že by to měl být představitel státu, který disponuje „*morálními vlastnostmi s evropskými rozměry*“. Mezi morálními vlastnostmi pak zdůrazňuje především fakt, že by to měl být „*člověk s vyřešenou minulostí*“. Václav (47) mluví i o termínech „*morální étos*“ či „*morální měřítko*“: „*Měl by být představitelem humanistických tradic, pokud možno vzdělaný a s určitým intelektuálním přesahem, ale zároveň schopný rozumět problémům obyčejných lidí a vyjadřovat se pro ně srozumitelně. Zároveň by měl být nositelem určitého morálního étosu a nastavovat určitá morální měřítko.*“ Sama nejobecnější definice morálky by mohla znamenat něco jako celkovou představu správného jednání ve společnosti. Od pravidel zdvořilosti se liší tím, že se týká věcí závažných a podstatných, na druhé straně od práva zase tím, že se nedá soudně vymáhat a za její porušení většinou nepřicházejí sankce, tedy potrestání (Wikipedia 2015). Odlišnost definic a přívlastků, které si komunikační partneři s morálkou spojovali, ukazuje právě na její abstraktní charakter. Každý si pod tímto pojmem představuje své dílčí soubory chování a jednání, které považuje pro roli prezidenta za podstatné. Abstraktní charakter měly ale i další soubory hodnot, které již tak často frekventované nebyly. Šlo například o následující výpovědi: Pavel (21): „*Měl by být jako každéj jinej člověk.*“ Marcello (46): „*Jaké jsou zastávané hodnoty ve společnosti, takové bude odrážet i prezident.*“ Ludvík (67): „*Měl by činit dobro a je schopen ustát kritiku.*“ I tyto názory zahrnují roli prezidenta do určité „*mlhoviny*“ a zdá se, že abstraktnější hodnoty, které nejsou vyjádřené jasnými termíny, posouvají roli prezidenta spíše k pradávnému archetypu krále, kdy působil jako svrchovaný vládce. Sám Marcello (46) tento předpoklad historické perspektivy do jisté míry i potvrdil: „*Prezident je to, je to člověk, který se musel hodně probojovat a ty, který se hodně neprobojujou, jako nemaj až úplně nikdy sto procent. Jsou lidi, kteří samozřejmě touží po moci. Na tohlensto jako preferuju krále, on se tak narodí a nemusí, nemusí prostě za každou cenu prostě jako asfaltovat, prostě všechny ty politický odpůrce, který jsou kolem. Na tohlensto, monarchie je to lepší. Máte někdo, kdo je reprezentativný, ale nemusel si probojovat na toto místo, nemusel, takže je to lepší, takže prezident spíš jako, no ... jako, ne nemám z toho jako nejnejpříjemnější jako asi pocit.*“

S daleko vyšším výskytem byly zmiňovány hodnoty s konkrétnějším charakterem. Míra důležitosti se u jednotlivých participantů lišila podle jejich individuálního posuzování. Podle intenzity

odpovědí lze za velice významnou funkci prezidenta považovat reprezentaci státu, a to především reprezentaci státu navenek. Můžeme tedy mluvit o zahraniční politice prezidenta, které většina komunikačních partnerů, navzdory bipolaritě v rámci zahraniční politiky vlády (ministra zahraničí), přikládá stále podstatnou úlohu. Nejde zde pouze o reprezentaci v rámci státních návštěv, ale též o aktivní tvorbu zahraniční politiky v rámci úřadu prezidenta republiky. Na tomto názoru se ale všichni participanté neshodli a někteří přikládají zahraniční politice prezidenta daleko slabší roli. Klára (24) zastává spíše názor, že zahraniční politika by měla být v rukou prezidenta: „*Měl by umět reprezentovat svůj stát, tedy vést i reprezentovat.*“ Naopak Pavel (39) je opačného názoru: „*Dobrou reprezentaci země primárně, sekundárně jakoby umět zformulovat názor nebo zaujmout stanovisko k nějakému aktuálnímu problému, viz třeba uprchlíci v současnosti nebo uprchlíci, běženci v České republice nebo celoevropsky.*“ Podobně se vyjadřuje i Romana (27): „*Tak hlavně si myslím, že by měl reprezentovat tu naši zemi. Nějakým způsobem. Teď jako přemýšlím hodně obecně, ale při těch jeho různých návštěvách zahraničních ... by měl dávat nějaký pěkný obraz České republiky, měl by být otevřený, dál rozvíjet zemi a spolupracovat na evropské úrovni.*“ Oba dva poslední uvedené úryvky promluv se zdržují toho, aby prezidentovi v rámci zahraniční politiky připisovaly silnější invence, a zdůrazňují spíše jeho ceremoniální funkci. Dále se objevuje například zmínka role moderátora politické scény, kdy by měl prezident ze své funkce vystupovat nadstranicky a měl by být určitým „*svorníkem klenby*“ (Jakub, 46). Petr (24) k tom dodává: „*No... já si myslím, že v ideálním případě by měl být opravdu ten prezident nezávislá osoba. Měl by být ... jako mírně ... no, nechci říct apolitickej, spíš jako silněji neutrálně politickej... a já nevím... reálný, že by ten prezident měl jako nějakou moc, že by ... já nevím co ... že by ten prezident sám rozhodoval.*“

V některých případech je mezi komunikačními partnery identifikovatelná určitá dichotomizace role prezidenta. Na jedné straně jako by vyzdvihovali spíše roli státníka, který je specifický především vhodnou reprezentací, inteligencí či funkcí moderátora na politické scéně. Na druhé straně je pak v dané roli patrný jakýsi duchovní atribut, který zahrnuje soucit či solidaritu a všeobecné konání dobra. I to může odkazovat na stále nepříteliš pevně vymezené hranice mezi rolí krále a rolí prezidenta.

Role prezidenta byla vymezena i na základě negativního pojetí hodnot. Participanté mluví především o nutnosti toho, aby prezident jednal ve své funkci pouze na základě kritérií, která mu stanovuje Ústava ČR. V dalších kritériích zmiňují například důležitost toho, aby prezident uměl jasně zformulovat své názory a uměl vhodně argumentovat v řešení problematiky, která se týká jeho úřadu. Asi nejsilnější hodnotová kritéria pro funkci prezidenta definuje Otakar (46): „*Prezident by neměl být komunista nebo zastánce jiné extrémně levicové či pravicové autoritářské ideologie. Prezident by měl být za všech okolností demokratický a pokud možno nadstranický a neměl by sloužit cizí moci. Má to být osoba slušná, příjemná, vlídná a skromná. Měl by se co nejvíce držet*

zpátky od každodenních politických peripetií. Měl by být spojovacím článkem společnosti a být schopen najít kompromisy. Má být důstojnou a reprezentativní hlavou státu a vždy a bez zdráhání ratifikovat zákony, mezinárodní smlouvy, jmenovat vládou či jinými institucemi navržené osoby do jejich ústavních funkcí. Neměl by ledabyle odsuzovat určité skupiny společnosti či jednotlivce, a už vůbec ne je ponižovat, zesměšňovat či se nad nimi povyšovat. Měl by se zastat slabších a lidí, kteří nemají v zemi jasné zastání. Měl by hlavně za všech okolností hájit ústavní pořádek a demokratické řízení tohoto státu, jak mu to ukládá ústava, a také obhajovat význam svobody a demokracie a měl by být schopen plynule mluvit aspoň jedním cizím jazykem, a to nejlépe anglicky (ruština a čínština neplatí). Měl by být skromný, slušný, zdvořilý, ale aspoň dostatečně inteligentní na to, aby byl schopen se účinně bránit a reagovat, v případě, že ze strany vlády, opozice, státní instituce, nějaké strany či konkrétního politika (ať vládního, nebo opozičního) či určité části společnosti hrozí narušení ústavního pořádku či demokratické řízení státu.“

V rámci hodnotových kritérií na prezidenta se ukazuje, že jsou z celkového pohledu spíše konkrétního charakteru, který vychází z ustálených představ komunikačních partnerů. Tyto ustálené představy mají co dočinění především s působením předchozích prezidentů, ale i toho současného.

4.1.2 Vlastnosti

4.1.2.1 Věk

Nad ústavou nastavenou věkovou hranicí pro kandidaturu na prezidenta panoval mezi komunikačními partnery většinový konsensus. U skupinových rozhovorů v rámci jednotlivých generací se sice ukázal jistý prvek „generační identifikace“, kdy mladší lidé by si přáli spíše prezidenta věkově bližšího ke svému věku a též starší naopak. Je otázkou, zda můžeme tento jev považovat za marginální vzhledem k výskytu v skupinové diskuzi, kde mohlo dojít k intenzivnějšímu ovlivnění, nebo v souvislosti s východiskem z kvantitativního výzkumu, viz Burianec a kol. 2015 (zmíněný v teoretickém kontextu o dosavadních představách o prezidentovi), tento fenomén považovat za relevantní.

Participanti často argumentovali tím, že věková hranice na druhé straně není zase tak důležitým aspektem, protože jako daleko podstatnější se ukazují spíše životní a profesní zkušenosti daného kandidáta. S tím souvisí i přehled prezidenta v určitých zájmových oblastech, o kterých bude řeč u další dílčí vlastnosti. Přece jenom je často individuálním rysem, zda má někdo již vyprofilovaný životní příběh ve 30, nebo až v 60 letech. Například Petr (24) se k věkové hranici a požadavku životních zkušeností vyjádřil následovně: „*No jako, životní zkušenost určitě, no. Jako říkám, ten prezident nemůže být nějaký puberták, asi, jako ... asi, asi bych tu hranici nepodsouval nějak*

výrazně pod 30 let, možná ta třicítka by ještě šla. Já si myslím, že pokud je ten člověk perspektivní, a zase nejenom perspektivní v politice, nemusí být jeho strýček současnej prezident, ale pokud je ten člověk perspektivní, že opravdu třeba má nějaký vlohy pro tu svou práci, tak prostě ... no, myslím, že třeba v jako třiceti, pětatřiceti nemusí bejt nesmyslnej kandidát, ale ve dvaceti fakt ne, no.“ Další člen z řad komunikačních partnerů mladší generace se dokonce domnívá, že při snížení věkové hranice pro kandidaturu na prezidenta by ti mladí lidé neměli moc šanci se tam dostat. Jeho mínění tedy může souviset s určitým předsudkem nedůvěry mezi mladší a starší generací. Sám tvrdí Jakub (19) následující: „*Já si myslím, že je ta [věková hranice] adekvátní, protože za prvé by mladší ročníky neměly z volebních nějakých si myslím šanci se tam dostat... by působily nedůvěryhodně, což si myslím, že by byla pravda, protože ačkoliv to nerad přiznávám, v určitém věku, ne, že by člověk měl patent na rozum, ale prostě ta hranice je nastavená dobře těch čtyřiceti let.*“ S tímto rysem souvisí naopak i vyšší věková hranice pro možnost kandidatury, kdy někteří participanti spatřují příliš vysoký věk za značnou nevýhodu pro prezidenta z hlediska jeho náročného programu ve funkci a nedostatku fyzických, ale i psychických sil. Jakub (19) dodává: „*Myslím si, že ideální věk je kolem padesáti, kdy opravdu ještě, kdy člověk má nějaké fyzické, psychické, když už je opravdu starší, chtě nechtě se tam projeví nějaké starobní neduhy.*“ Vlastní věkovou hranici v rámci představy prezidenta vytyčuje i Otakar (46): „*Stačí, když mu bude nejméně čtyřicet a nejvíce 75 let*“. Je zajímavé, že zmiňovaný participant spodní hranici definuje slovně, zatímco vrchní věkovou hranici číslem. Může to znamenat chybu v rámci textové odpovědi, ale také multiplikaci významu, kdy zatímco čtyřicet let je pro něj ještě propustná hranice, více než sedmdesát pět let už ne – a proto je zdůrazněna.

4.1.2.2 Vzhled

Vzhledová stránka prezidenta se v míře důležitosti rozdělila především podle příslušného pohlaví komunikačních partnerů. Kolem vlivu vzhledové stránky na rozhodování sice většina participantů projevovala vlažný neutrální názor, ale muži se často domnívali, že právě pro ženy hraje vzhledová stránka prezidenta daleko významnější roli. Názory některých mužů byly následující: Jakub (19): „*U žen určitou roli hraje.*“ Marian (41): „*... vzhled asi nehraje roli, ocení ho spíše ženy.*“ I zde můžeme identifikovat jistý prvek stereotypizace v rámci mínění mužů, že pro některé ženy je vzhled prezidentského kandidáta podstatný, a tudíž je jejich rozhodování více zatížené iracionálními prvky. Tento jev bylo zajímavé v rámci skupiny žen porovnávat u individuálních a skupinových rozhovorů. V individuálních rozhovorech se ženy názorem spíše odlišovaly. Eva (25): „*Je mi to jedno. [Vzhled] by neměl hrát roli.*“ Naopak pro Romanu (27) je vzhledová stránka na významnější úrovni: „*Tak jako jsem holka, když to bude pěkný chlap, tak*

klidně, že jo (smích). Ale asi není nijak důležitý.“ Jako více důležitý se vzhled ukázal být také pro Kláru (24): *„... měl by trochu vypadat, když reprezentuje.*“ U skupinových rozhovorů došlo opět k určité identifikaci v rámci skupiny, s tím rozdílem, že mladší generace se shodla, že vzhled takovou roli nehraje, s odvoláním na kandidáta první přímé prezidentské volby Vladimíra Franze, jehož extravagantní vzhled u tohoto tématu vhodně posloužil jako analytický nástroj. Starší generace žen by se shodla spíše s názorem Romany (27), že vzhled sice není tak důležitý, ale proč by to vlastně nemohl být pěkný chlap, že? Jako vzorový příklad uvedly ženy ze starší generace prezidenta Ludvíka Svobodu. Obdiv si zasloužil především v roli vojáka, což na ně zapůsobilo majestátním dojmem. 177-Věra: *„Svoboda byl oblíbenej všeobecně.*“ 184-Ivona: *„Navíc splňoval i to, jak fyzicky vypadal.*“ → 185-Milena: *„Voják.*“ → 186-Ivona: *„Voják. Pěkný chlap. Co si budem povídat.*“ → 187-Věra: *„A hezky mluvil.*“ → 188-Eva: *„Že jo?“* → 189-Ivona: *„To byla podle mě ta důstojnost.*“ Zdá se, že určitý latentní význam vzhledu potvrzují další dvě skutečnosti. Jednak magické slovo „asi“ (→ není důležitý), což už předznamenává určité váhání v názoru, ale také doptávání se na sympatie ke konkrétním prezidentům nebo kandidátům první přímé prezidentské volby. Zde se ukázalo, že i pro mužské pohlaví může být vzhledová stránka z určitého pohledu podstatná. Jako příklad byla uváděna především kandidátka na prezidentku Jana Bobošíková. Jakub (19): *„... část lidí mohla uspokojit Bobošíková, je to taková vlnadná mlfka...“* Ludvík (67): *„Líbí se mi její charisma a dobré postřehy.“*

4.1.2.3 Pohlaví – prezident, či prezidentka?

Můžeme mít někdy v České republice prezidentku? Je na to naše většinová společnost připravená a bude ochotná ženu do této nejvyšší ústavní funkce zvolit? Participantů výzkumu se shodli více méně na názoru, že pohlaví v tomto případě není určující a nezáleží na tom, zda bude na Pražském hradě sedět muž, či žena. Někteří by dokonce ženu jako prezidentku uvítali. Je zajímavé, že ti participantů, co by ženu na hradě uvítali, v to ale nevěří v rámci většinového rozhodnutí společnosti. Většinou se domnívají, že zde vůči ženám funguje určitý předsudek. Tento předsudek je chápán z více možných směrů. Jakub (19): *„Já si myslím, že tam částečně ještě funguje efekt skleněného výtahu. U nás jakože je jasně viditelný, sice se snaží zavádět nějaké kvóty, ale pořád si myslím, že obecně ta společenská nálada většinu žen nemotivuje k tomu, aby byly aktivní, ne, že by to zakazovalo, ale nejsou motivovány.*“ Marcello (46) posuzuje tento problém spíše z pohledu samotných žen: *„... muži touží po moci více než ženy. Ženy se tolik do toho nehrnou. Koneckonců političek žen je taky málo.*“ Romana (27) zde dokonce spatřuje určitý „generační konflikt“, který definuje následovně: *„Protože to je přesně to samý, o čem jsem mluvila, v tom jak teprve ta naše generace nějak rozvolňuje ty naše hranice. Si nemyslím, že by to starší generace zvládla nebo jako*

rozdýchala. “ Ukazuje se, že prezidentka by nikomu z participantů výzkumu přímo nevadila, někteří by ji dokonce v rámci možné změny uvítali. Muži jsou v této úvaze o něco střízlivější a zdůrazňují především individuální predispozice dané kandidátky. Je tak patrné, že se brání proti podobným nařízením, jako byly nedávno zavedené kvóty pro některé kandidátky politických stran. Všeobecně u mužů tedy panuje přesvědčení, že s ženou v úřadu prezidenta nemají problém, ale musí vykazovat své schopnosti, a nebýt tak žádným specifickým způsobem zvýhodňována. Petr (24) k tomu dodává: „... za mě by opravdu měly jako ty schopnosti hrát důležitou roli, takže i kdyby prostě se objevila žena, která bude opravdu všechny ty mužský kandidáty o dvě hlavy převyšovat třeba schopnostma, tak ať je jako klidně prezidentka.“

4.1.2.4 Vzdělání

U otázky vzdělání se objevil názorový konsensus, že určitým typem vzdělání by měla osoba prezidenta rozhodně disponovat. Konkrétní názory se ale u jednotlivých participantů poměrně lišily. Pro některé bylo dostačující středoškolské vzdělání, častěji ale převažovalo vzdělání vysokoškolské. Přesnější zaměření typu vysoké školy bylo zmíněno pouze ve dvou případech, a to konkrétně politologie a humanitně sociální studia. Tedy jde spíše o obory spadající pod fakultu filozofického typu. Tento názor pak dále rozšiřuje konkrétní přehled prezidenta v určitých oblastech neboli oblasti zájmu, ve kterých by se měl prezident ze své funkce orientovat. Pokud bychom se vrátili ještě k otázce vzdělání osoby prezidenta, ukázal se jeden ještě podstatnější aspekt, než je samotné vzdělání. Komunikační partneři kladli daleko větší důležitost určitému „životnímu příběhu“, kterým by měla daná osobnost disponovat. V tendencích rozvolněnější interpretace bychom mohli tento životní příběh definovat i jinými termíny komunikačních partnerů, jako byly následující výrazy: „určitá sociální složka“, „škola života“ či „profesní, akademickou nebo politickou dráhu“. Osobnost prezidenta by měla být vlastně určitým vzorem pro ostatní občany dané země. To znamená, že jeho životní příběh, vzdělání a výkon předchozí profese by měly lidi stimulovat a motivovat k vlastním výsledkům a úspěchům.

4.1.2.5 Přehled v oblastech

Se vzděláním osoby prezidenta souvisí i jeho přehled v některých tematických oblastech, které mohou být výhodné pro výkon prezidentské funkce. Je pozoruhodné, že právě přehled v určitých oblastech (vzhledem k ostatním vlastnostem) vzbudil největší zájem a odpovědi byly spíše na rovině postoje, coby ustáleného projevu vyjadřujícího přesvědčení, že to tak má u prezidenta být a zmiňovaným oblastem by měl skutečně rozumět. Určitou souvislost zde může hrát i zkušenost s přehledem bývalých prezidentů a jejich profesním zaměřením, protože jsou často zmiňovány oblasti, kterým se právě naši předchozí prezidenti ve své funkci věnovali. Typologicky bychom mohli všechny jednotlivé oblasti zařadit mezi „společenské obory“. Hlavní důležitost byla

příkladána následujícím oborům – ekonomii, právu a sociálně-humanitnímu přehledu. Na těchto třech oblastech se shodla většina komunikačních partnerů v rámci individuálních i skupinových rozhovorů. Tyto oblasti navazují i na naše poslední prezidenty Václava Klause a současného prezidenta Miloše Zemana, coby dva významné ekonomy a prognostiky. Sociálně-humanitní zaměření je zase často spojováno se jmény Tomáše Garrigua Masaryka a Václava Havla. Poněkud specifická oblast je právě často zmiňované právo, které odkazuje k roli prezidenta coby moderátora politické scény až určitého arbitra v řešení konfliktních situací a sporů ve společnosti. Eva (25) tento aspekt definovala jako „*schopnost emoční či sociální inteligence*“. Jakub (43) zase jako „*přehled v české kultuře a situovanost*“. Potvrdila se ale i určitá představa prezidenta, který by měl vystupovat v rámci zahraniční politiky, a to především prostřednictvím požadavku na aktivní znalost cizích jazyků. Zmiňována je také oblast politiky, která se odlišuje v teoretickém a praktickém smyslu, tj. zatímco předchozí oblasti jsou participanty nahlíženy především z optiky na úrovni znalostí, u politiky je vyžadována spíše rovina praktických zkušeností. To znamená, že nejde ani tolik o to, vystudovat například politologii, ale spíše se v politice samotné angažovat. Nejvíce požadavků ve směru znalostí klade na osobu prezidenta Marian (41), uvědomuje si ale zároveň kapacitní problém osobnosti: „*Určitě to jsou otázky mezinárodní politiky, práva, ideální by bylo rovněž školství a zdravotnictví, ale to by byl asi SUPERMAN, takže stačí mezinárodní politika a ekonomika.*“ Tato reflexe souvisí i s týmem poradců, kteří působí v okolí prezidenta. Spíše tedy než mít všestranný osobní přehled je důležité umět vytvořit schopný tým, který se bude o jednotlivé tematické složky starat. Eva (25) k tomu dodává: „*Nikdo není vševědoucí.*“ Na důležité složení poradního týmu upozornil i Václav (47): „*Hlavně by se ale měl obklopovat odborně kompetentními a důvěryhodnými spolupracovníky a poradci.*“

4.2 Jak jsou vnímány pravomoci přímo voleného prezidenta?

Podstatnou informací bylo vůbec zjištění, jaká je orientace komunikačních partnerů v příslušných pravomocích, kterými disponuje přímo volená hlava státu. To následně ovlivnilo i hloubku diskuze o pravomocích a jejich vlivu na funkci prezidenta. Ukázalo se, že znalosti pravomocí prezidenta byly obecně slabší u žen, které se často od této otázky snažily odchytil rychleji než muži. Potvrzuje se tak to, co vychází i z teoretických východisek, že ženy projevují daleko menší zájem o témata spojená s politikou, jakožto určitým přerozdělováním moci. Politika je podle nich něco do jisté míry zkaženého, fungují tam jiná pravidla a pro některé ženy to není jejich „šálek kávy“ a od aktivní účasti v politickém světě je to odrazuje. Komunikační partnerky reagovaly například následujícím způsobem: „*Je fakt, že já už poslední dobou, asi posledních, tak už to vezmu pět nebo šest let, se opravdu zabývám docela jako hlavně tím svým oborem [speciální pedagogika] a jako moc ani takhle zprávy nebo tu politiku nevnímám, protože mě to potom mrzí,*

když vidím a lidi tak nějak, jo, jak prostě je to jejich jediný téma hovoru a prostě v podstatě, aby měli na co nadávat, tak si vezmou tu politiku, no, takže nevím.“ (Eva, 25); „... *když jsem se snažila politice nějak porozumět, tak to nikdy nevyšlo, protože přijde den a prostě se všechno rozplyne v hlavě a nemám šanci to znova pochopit. Spíš jako nemám na to hlavu, takže to už automaticky dávám pryč.*“ (Romana, 27); „... *protože, vemte si, že politika jako taková, to je schůzování, schůzování a všechno po večerech, po odpolednách. Ta ženská to nezvládne, proto do toho nejde*“ (FG-66-J). Ženy si spíše tedy vytvářely svůj názor ohledně pravomocí nahodile, prostřednictvím invencí moderátora či tazatele. U mužů byla znalost a následná diskuze ohledně pravomocí daleko sofistikovanější a často se stávalo, že polemizovali hned nad možným řešením úpravy či zpřesnění pravomocí přímo voleného prezidenta.

Podstatnou otázkou bylo vnímání možného vlivu pravomocí na strukturu a funkci prezidenta. Tedy jestli aktuálně nastavené pravomoci přímo voleného prezidenta vytvářejí v očích komunikačních partnerů prezidenta silného, či slabého. Pozoruhodným faktorem bylo, že po seznámení neznalých participantů (tedy především žen) s výčtem aktuálních pravomocí prezidenta tyto považovali jeho roli spíše za významnou. Je také na místě pořádkem odlišovat roli legislativní a symbolickou, čehož si byli vědomi především participanty z řad mužů. Argumentace byla následná: Jakub (47): „*Z hlediska reálné politiky, definované jako boj o zdroje, máme slabého prezidenta. Z hlediska symbolického významu silnějšího, než má např. Německo.*“ Marian (41) je obdobného názoru: „*Díky prezidentským volbám máme prezidenta silného, a přitom nemusí mít větší pravomoci, ty úplně stačí.*“ Prezident je vnímán jako silná postava nejen díky svým legislativním pravomocím, ale především ze své symbolické moci, která je pro Českou republiku, s dlouholetou tradicí králů a monarchů, zřetelně charakteristická. Otázku ohledně postavení prezidenta měla doplnit či potvrdit i otázka následujícího znění: Souhlasíte s výrokem, že prezident v ČR je pouze určitý „kladeč věnců“? Na tuto otázku většina komunikačních partnerů odpovídala nesouhlasně a tím se mimo jiné potvrzuje, že prezident je v očích participantů ve svém postavení skutečně poměrně silnou osobností. Je tedy otázkou jen to, zda zde převažuje legislativní, či symbolická váha. Poměrně pragmatickým postojem se k tomu vyjadřuje Otakar (46), jeho stanovisko zní: „*Je trochu více než jen kladeč věnců, ale jen a jen to, co mu ústava ukládá. Změna ústavy se týkala pouze přímé volby, ne jeho pravomocí, ty zůstaly stejné.*“ Vypadá to tak na jediné možné východisko, že skutečně silného prezidenta nedělají právě jeho předem nastavené pravomoci, ale spíše konkrétní osoba, která tento úřad aktuálně zastává. Právě tato osobnost může čerpat ze symbolické moci prezidentského úřadu, nastolené jeho předchůdci, a zároveň nastolovat svoji vlastní vizi v rámci politických kroků v prezidentské funkci. Symbolickou moc prezidenta může umocňovat i způsob volby prezidenta, kdy zatímco v nepřímé volbě se prezident opírá o zisk mandátu na základě rozhodnutí desítek poslanců a senátorů, u přímé volby je zisk mandátu umocněn statisíci až miliony

hlasů od občanů – tedy voličů.¹⁰ Otázka způsobu volby prezidenta není pro tuto dílčí výzkumnou otázku týkající se pravomocí podstatná, ale může vhodně posloužit jako heuristický nástroj. Naše výhoda je dána změnou způsobu volby prezidenta, tudíž můžeme pokládat otázky, které se týkají přímo chápání odlišnosti vnímání prezidenta voleného nepřímo a přímo. Pro účely této práce byla využita následující otázka: „Myslíte si, že má přímo zvolený prezident (díky svému mandátu od voličů) důvod vystupovat ve své funkci sebevědoměji?“ Odpovědi participantů se náhle polarizovaly, a to nejenom na příznivce a odpůrce prvního přímo zvoleného prezidenta Miloše Zemana, jak by se dalo předpokládat, protože tato otázka se v této chvíli týká především jeho jednání jako jediného prozatímního zástupce, a většina argumentace se tedy, ať už manifestně, či latentně, vztahovala právě na jeho jednání. Například Klára (24) vidí v sebevědomějším vystupování automaticky vystupování negativní: „*Neměl by vystupovat sebevědoměji, spíše by si měl uvědomit, že by neměl zklamat lidi, kteří ho zvolili.*“ Jakub (47) se domnívá, že: „... *všichni v ČR jsou přímo voleni voliči. Není důvod, aby prezident vnímal svůj mandát jako silnější, než je například mandát poslance.*“ Naopak Pavel (21) a Marian (41) se domnívají, že: „*Důvod k tomu určitě je, ale současný prezident už tak vystupuje.*“ Nad touto otázkou se ze specifické perspektivy pozastavuje i původem Ital žijící již delší dobu v Česku Marcello (46): „*No to je jasný [že by měl vystupovat sebevědoměji]. V Itálii to záleží na tom prezidentovi, ale oni už několik let, když je ta nepřímá volba, nepřekročí prostě ty reprezentativní funkce. To prostě oni nevystoupí do politiky. Což je samozřejmě u prezidenta, který je zvolený jako přímo, tak to má větší právo samozřejmě ještě víc vystoupit jako, protože on má přímo ten mandát od lidí, že jo... to je prostě jejich právo [přímo volených prezidentů], jinak k čemu prostě by potom dělali přímou volbu prezidenta, že jo. Jakmile prostě parlament přistoupí na takový druh voleb, by znamenalo, že prostě tak mu dali větší pravomoc. To je jasný.*“ Jistou polemiku projevila i Petr (24): „... *myslím, že se zvětšující legitimitou jako, určitej důvod tam je. Otázka je zase, otázka je, jak moc, jo. Protože pokud ten prezident jakoby je sebevědoměj v tom duchu, že nepoklonkuje těm politickéjm stranám, tak je to správně. Ovšem o tom, jak je prezident sebevědoměj, už se tady bavíme ... (smích) Prostě jako fakt jako je sebevědomí, není sebevědomí jako sebevědomí, že jo, přirozený sebevědomí může být správný, ono přirozený sebevědomí často způsobuje přirozenou autoritu. To je známá věc, že člověk, kterej si jako věří, kterej dokáže jít za těma svejma cílema, tak si ho ty lidi dokážou svým způsobem vážit pro to, že ví, co chce a tak, ale pokud je to člověk, kterej si myslí, že se ... může být tak sebevědoměj, že se*

¹⁰ Podle mínění autora je však třeba brát v potaz určitou problematičnost legitimacy v rámci volby prezidenta v dvoukolovém systému. Pokud bychom vzali jako relevantní pouze výsledky prvního kola volby, tak například Miloš Zeman a Andrej Kiska dostali oba přibližně 24 % hlasů, a jsou tak prezidenty pouze ¼ národa. I to může být příčinou následných nesouhlasných vln a polarizací. V následném druhém kole může jít často (pro voliče nepostupujících kandidátů) o volbu tzv. „menšího zla“. Může se též vytvořit dojem většiny. To, čeho je nejvíc, pak považujeme za normální a utváří se tak určitá spirála mlčení.

může vykašlat úplně na všechny, tak to je chyba. A je to chyba nejenom u prezidenta, zase je to chyba i u vlastně celého toho politického představenstva, protože ... v podstatě ten princip nepřímé demokracie by byl správnější, pokud by ty lidi zajímalo, jestli je třeba aspoň větší část těch lidí, kteří ho zvolili, spokojená, že jo.“ Důležité je uvést, že většina participantů si uvědomovala, že u nás nemáme prezidentský systém a v rámci zavedení přímé volby prezidenta jsme pouze v tendencích jistého hybridního systému. Pravomoci prezidenta jsou víceméně interpretovány jako pravomoci reprezentativního charakteru, nicméně je zde vnímána i tendence (nastolená již bývalými prezidenty) k zasahování do politické scény skrze maximální využití svých pravomocí, tendence politicky taktizovat a tím balancovat nejenom na legislativní stránce pravomocí, ale i na rovině symbolické ve smyslu nátlaku na ostatní subjekty na politické scéně. Větší příklon k nesouhlasu se sebevědomějším vystupování přímo voleného prezidenta byl ale patrný spíše u žen. Nad možností zvýšení sebevědomí v rámci konkrétního přímo zvoleného prezidenta se pozastavuje i Romana (27): *„No, tak to si myslím, že ještě tím tuplem je důležitější, koho tam máme (smích).“* Je tedy možné, že ženy jsou skeptičtější k sebevědomějším vystupování nejen prezidenta, ale politiků celkově.

Participantů výzkumu se zamýšleli i nad konkrétními pravomocemi prezidenta. Ty, které zmiňovali (častěji), můžeme chápat jako důležitější, a jde nám tedy pouze o konkrétní význam, který jim připisují, a o to, jestli o daných pravomocích mluví v pozitivním, nebo negativním smyslu. Pravdou je, že konkrétní pravomoci nebyly zmiňovány ani tak v pozitivním, jako spíše v negativním významu. Největší participantů měli problém s amnestií – tedy hromadnou milostí, s níž byla v některých případech spojena i abolicie neboli zrušení právě probíhajícího trestního stíhání. Tento typ participantů kritizovali především ve spojitosti s udělením nedávných amnestií bývalých prezidentů Václava Havla a Václava Klause. Obecně platí, že čím aktuálnější byla amnestie, tím víc byla pro participanty pořád v živé paměti a nešetřili vůči ní ani příslušnou kritikou. Zpětnou reflexí se nad amnestií Václava Klause z přelomu roku 2012 / 2013 zamýšlela například Romana (27): *„Tak to jsem si tak na jednu stranu říkala ‚Ty jo, je to hustý‘, ale pak když ted'kon jako doted'ka, co třeba v práci se dovídám skrz rozhovory, že propustil lidi, kteří neměli být propuštěni, tak mě to jako začíná štvát víc a víc. Ale to je zas, to jsem strašně bipolární totiž. Jakože vím, že se tam mohli dostat lidi, kteří třeba tam byli nějak omylem, že si myslím, že se to může stát, a ted' mohli být jako osvobozeni, ale zároveň tam byli i hajzlíci, kteří tam prostě měli zůstat, že jo.“* Když byla následně sama stylizována do role prezidentky, která by měla rozhodnout o amnestii, tak její nerozvážnost nabrala ještě intenzivnějšího charakteru: *„Hm, těžká otázka. Protože nikdy se nezavděčíš všem. To nejde. Ale zároveň mám pořád nějak snahu pomáhat lidem, takže... možná bych strašně dlouho přemýšlela... nad tím, nad tou rovnicí nebo... nad tím, kdo má být propuštěn a proč. Ale nevím, jestli bych to dokázala dovízt do konce a udělit.“* O něco radikálnější byla například seniorka Věra, která

se v rámci skupinového rozhovoru vyjádřila k amnestii následovně: *„I když ten prezident pravomoci, jak říkáte, nemá veliké, ale může hodně ublížit tomu státu & vemte si jenom Klausova amnestie, co nadělala zvěrstva. A kolik stála peněz, to snad nikdo nespočítá.“* Pokud bychom konkrétní pravomoci typologicky vydělili na ty, které prezidentovi odejmout, zanechat či přidat, tak byly zmiňovány především ty první, což by jeho úřad ještě oslabilo. Někteří participanti ale například právě udělování amnestií prezidentem považují za monarchistický přežitek. Za problematické bylo považováno také udělování profesorských titulů či zdržování a blokování ratifikace některých zákonů. S těmito negativními prvky prezidentských pravomocí souvisí úvaha respondentů nad určitými sankcemi pro prezidenta při nestandardním výkonu v jeho funkci. Jak totiž udává Ústava ČR, prezident není z výkonu své funkce odpovědný, kromě velezrady či hrubého porušení Ústavy. To je poněkud abstraktní charakteristika, vzniká určitá tenze a někteří komunikační partneři volají po upřesnění až zpřísnění odpovědnosti prezidenta, jako je tomu i v jiných ústavních funkcích. Václav (38) tvrdí: *„Nechápu, jaký je důvod toho, aby byl prezident ze své funkce neodpovědný, jak je to podle naší Ústavy.“* Otakar (46) uvažuje pak následovně: *„Prezident není odpovědný. Nese za něj tudíž odpovědnost vláda, která zase odpovídá parlamentu (máme zde parlamentní demokracii). Proto by se vláda měla chovat vůči prezidentovi zodpovědněji. Prezident [Miloš Zeman] v mnoha ohledech porušil a překročil svůj ústavní rámeček. Podle mého názoru by se případné ústavní změny měly týkat usnadnění sesazení prezidenta či rušení jeho imunity (ústava velmi jasně určuje, co prezident nesmí – nesmí vládnout).“* Opět je ale důležité tento postoj zvýšení odpovědnosti prezidenta chápat právě jako iniciativu spíše od odpůrců současného přímo zvoleného prezidenta Miloše Zemana. Na základě prolnutí odpovědí ze skupinových diskuzí ale můžeme též za snížením pravomocí či zvýšenou odpovědností vidět taky celkovou našťvanost až rezignaci z politické scény. Právě zde se názory a postoje diferencují. Zatímco jedna část respondentů by si přála prezidenta posílit, aby vystupoval jako jejich ochránce před „těmi špatnými politiky“, druhá strana ho vnímá ve stejné skupině s nimi, a snaží se i jeho samotného přimět k větší odpovědnosti.

4.3 Jak jsou posuzovány osoby v prezidentské funkci?

V souvislosti s otázkou posuzování působení našich předchozích prezidentů bylo vhodné zjistit, které z nich si komunikační partneři v současnosti stále vybaví. Lze vyvodit, že největší znalostní propast se vyskytla u prezidentů z tzv. „komunistické éry“. Znalostní propast většinou souvisela nejenom se vzděláním, ale také s věkem participantů. Tato tendence se projevila především v rámci skupinových rozhovorů, kdy byly jednotlivé skupiny konfrontovány nejenom ústně, ale i v rámci obrázkových příloh s fotografiemi bývalých prezidentů. Tento jev je také možným důsledkem výukových osnov ve školním systému, kde prezidenti z období takzvané

„komunistické éry“ nemusí dostávat tolik prostoru jako naši významnější předchozí prezidenti. Jakub (19) k tomu říká: „*Myslím si, že u těch komunistických prezidentů bych se ztratil.*“ Pak zbývá prostor pouze pro osobní zájem o dané téma a vyhledávání příslušných informací. Schůdnějším vysvětlením je ale také „osobní“ zkušenost starší generace s těmito prezidenty. Přece jenom, když tato generace žila v období, kdy tito prezidenti působili ve své funkci, je zde větší tendence si jejich působení zapamatovat, i když v té době zrovna role prezidenta neměla ve společenských poměrech takový význam jako dnes. Komunikační partneři se nejméně vyjadřovali o následujících bývalých prezidentech – Antonínu Zápotockém, Antonínu Novotném a Emilu Háchovi. Nejčastěji si pak vzpomněli na Tomáše Garrigua Masaryka, Václava Havla a Václava Klause. Tato frekvenční analýza je ale méně podstatná oproti tomu, s jakými vlastnostmi či hodnotami si samotné předchozí prezidenty spojovali. Pokud bychom začali chronologicky od prvního československého prezidenta Masaryka, mluvili bychom pouze v pozitivních konotacích. Spojoval v sobě morální autoritu, inteligenci, státnost, humanitu a výbornou reprezentaci a velkou většinou komunikačních partnerů byl považován právě on za toho nejúspěšnějšího bývalého prezidenta. Jakub (43) zmiňuje například odvahu: „*Vzpomenu si rád na Masaryka. Jeho odvaha zaujmout pravdivé nepopulární stanovisko ve veřejné debatě.*“ Zásluhy prezidenta Masaryka rozvádí i Jakub (19): „*Tak já si myslím, že Masaryk je taková modla, svým způsobem zasloužená... Je to prezident, který pomohl založit stát vlastní, i když nejsem nějaký velký nacionalista, tak v tehdejších, prostě si ho dokážu představit, obecně ten člověk byl inteligentní, vzdělaný, myslím si, že dokázal imponovat právě širším vrstvám společnosti, nevymezoval se, on sám byl intelektuál, ale dokázali ho brát i v uvozovkách obyčejní lidi, i když je to strašně blbý výraz.*“ Romana (27) se v souvislosti s Masarykem vyjadřuje následovně: „*No, byl mně sympatický Tomáš Garrigue Masaryk, ale to je spíš tou dobou. Spíš tou dobou a četla jsem od něho nějaký knížky a tak jako mi přišlo, že to byl ten člověk na tom správném místě. Dařilo se nám, reprezentoval dobře. Jako nevím přesně, jaký konkrétní věci dělal v té politice, ale myslím si, že jsme byli tak celkově na dobré úrovni a že za to mohl i on. Uvažoval nad tím, co říkal, nebo si tak jako všechno promyslel v hlavě a to těžím jenom z toho, že jsem četla tu knížku, že to tak na mě působilo.*“ Z tohoto posledního úryvku jsou podstatné především dvě věci. Prvně určitá reflexe toho, zda když jsem konkrétního prezidenta nezažil, mohu posuzovat jeho působení, resp. celkově jeho osobu, alespoň zprostředkovaným způsobem. Na druhou stranu zprostředkované informace o prezidentech máme i v dnešní době, především prostřednictvím mediálních sdělení. Přece jenom, kdo z nás zná některého z prezidentů osobně? Tato reflexe při posuzování se projevila i u jiných mladších ročníků z řad komunikačních partnerů, například u Evy (25): „*No, když já to fakt nemůžu posoudit. Já o nich moc nevím, takže jenom ty, co jsem zažila. Kdybych aspoň něco jako extra přečetla nebo, prostě o něm nic nevím, že, každé vždycky jako Masaryk...*“ Nedůvěra Evy nesměřovala pouze k informacím z jejího sociálního okolí, ale totožné to

bylo i u informací ze školního zařízení. Vypěstovala si nedůvěru k tomu, že by mohla pouze na základě zprostředkovaných informací posuzovat osobu, kterou sama osobně nepoznala, což se v této souvislosti zdá být jako racionální postoj. S tímto postojem souvisela i reflexe některých respondentů v rámci posuzování jednotlivých předchozích prezidentů jednostrannými kritérii. Poměrně obsáhle se k tomu vyjádřil například Petr (24): *„Neříkám, že jsou to jenom to, já se na většinu prezidenty dělám ten jakoby spíš neutrální, to se přiznám. Já nemám jako jedinýho oblíbenýho prezidenta, spíš to беру jako plus, spíš naopak... Potom je to jako velice těžko říct, on totiž, on fakt se na to, jako... já ty prezidenty nechci ani jenom chválit, ani jenom odsuzovat, fakt se to... to, co ti lidi říkají, prostě lidi se na ty prezidenty dívají buď různějma brejlema, anebo na ně umějou jenom nadávat, ale ono prostě je strašně důležitý prostě vzít ten kontext té doby, ve které ten prezident jako fungoval, a toho, co ta doba obnášela, a teprv když tohle vemeš jako rámeček, tak se dá říct, jestli to byl dobrý prezident, nebo nebyl, a potom už je to většinou o diskuzi.“* Druhým rysem úryvku Romany (27) byla tendence určitého ztotožnění se či identifikace s daným kandidátem. Ta mohla probíhat na základě vytváření hlubších vazeb, jako je například četba daného autora (prezidenta), podpora jeho názorů nebo vyzdvihování jeho zásluh. Například četba byla zmíněna i u dalších respondentů v individuálních rozhovorech, a to především bývalého prezidenta Václava Havla. Pavel (39) srovnával povinnou četbu T. G. Masaryka s četbou Václava Havla z vlastní iniciativy. Zatímco s Masarykem se v mladém věku a pod oblakem povinné četby úplně nesžil, k Havlovým esejím si našel osobní cestu: *„Sympatický mně byl Havel, protože znám jeho texty, které mě do jisté míry ovlivnily, takže jeho úvahy Letní přemítání, Dopisy Olze, Knížička esejů a Moc bezmocných. Od Masaryka jsme četli samozřejmě na škole, ale... jako taky dobrý, no. Když už bych musel jmenovat, tak asi Masaryka. Od Gottwalda jsem nic nečetl.“* Uznejme, že termíny „ale... jako taky dobrý“ a „když už bych musel jmenovat“ jsou poněkud zavádějící. Pozoruhodné bylo, že někteří komunikační partneři měli tendenci stavět Masaryka a Havla na stejnou úroveň a jejich zásluhy mnohdy ztotožňovat. Což by se jinak, z hlediska období a historického vývoje, týkalo spíše dvojice Masaryka a Beneše. Podobně se vyjádřil například Marian (41): *„Určitě TGM a E. Beneš, vybudovali náš stát.“* Ludvík (64) k Eduardovi Benešovi dodává: *„Beneš ve své době machr s dekrety.“* Spojitost T. G. Masaryka a Václava Havla byla identifikovatelná především přes humanitu, intelekt a skromnost. Sympatie si tito dva získali i od Ilony (61) v rámci skupinového rozhovoru seniorů: *„Ať to byl Masaryk, nebo ten Havel, tak těm dávám opravdu, těm smekám.“* Trochu odlišného názoru pak byl Václav (38): *„Oba byli bytostní demokraté, měli na zřeteli veřejný zájem, měli jistou morální integritu a nebyli egomani. Masaryk byl ovšem politicky šikovnější a prozíravější a byl větší autoritou než Havel.“* Faktem je, že Václav Havel byl z hlediska svých politických kroků a rozhodnutí vnímán komunikačními partnery jako kontroverzní osobnost. Jisté váhání projevila i Klára (24), pro kterou je jinak téměř ideálem: *„Z mého pohledu to byla úžasná*

osobnost, a i když všechna jeho rozhodnutí nebyla dokonalá, myslím si, že byl velice dobrý prezident.“ Byl vnímán i jako osoba, která se do politiky příliš nehodila a které politika v jejím veřejném obrazu do jisté míry uškodila. Jako dramatik a spisovatel byl ovšem ve zmínkách respondentů jednohlasně chválen. Prezident, který naopak nebyl chválen téměř vůbec, byl Václav Klaus. U komunikačních partnerů vzbudil především negativní reakce v souvislosti s určitou arogancí. Tato arogance může souviset s již zmíněným nezdravým sebevědomím, které vzbuzovalo odpor především u ženské části respondentů. Nebylo to ale pouze u žen. Ani Petr (24) na Václava Klause nenahlíží v tom nejlepším světle: „Klaus teda vyloženě vzbudil moje nesympatie.“ Petr svoji nevoli k osobě bývalého prezidenta Václava Klause zakládá na bojkotu Lisabonské smlouvy a v závěru přidává následující bonmot: „Já jsem Václav Klaus a ty mi sedíš na židli! (smích).“ Potvrzuje to jen jeho mínění o rozdílu mezi zdravým sebevědomím a arogancí, proti které se zde vymezuje. Trnem v oku byla většině komunikačních partnerů také prezidentská amnestie Václava Klause. Pavel (21) ačkoliv byl dříve příznivcem Václava Klause, nyní vyjadřuje určité zklamání: „Sympatický mně je trochu Klaus, ale pohnojil si to u mě tou amnestií.“ Negativní ohlasy na prezidentskou amnestii jenom potvrzují mínění participantů o tendenci zrušit tento dílčí prvek prezidentských pravomocí. Stejně jako někteří komunikační partneři vnímali spojitost mezi prezidenty Masarykem a Havlem, objevila se i spojitost mezi bývalým prezidentem Klausem a současným prezidentem Milošem Zemanem, ovšem spíše negativního charakteru. Tato spojitost je zajímavá vzhledem k jejich odlišné politicko-ideologické orientaci. Participantů reagovali především na jejich spojení z dob opoziční smlouvy – tedy smlouvy o stabilním politickém prostředí, které si ale rozhodně v tomto duchu sami nedefinují. Naopak se dá říct, že jsou touto situací rozhořčeni. Student Jakub (19) tvrdí: „Klaus, já mám vůči němu celou řadu výhrad, myslím si, že ten by byl opravdu nešťastná volba a i vůči, vůči Zemanovi se dokážu jako poměrně vymezit...“ Odlišný názor na spojitost těchto dvou prezidentů má ale naopak seniorka Květa (65), která se ve skupinovém rozhovoru o možné osobě prezidenta vyjádřila následovně: „Něco napůl Klaus, něco napůl Zeman. Tak od každého něco. Samozřejmě, že jsou to lidi vzdělaní, prognostickéj ústav vlastně říká asi o všem, ale chybí tam ještě kousek takové té nějaké lidské slušnosti nebo ... [empatie].“ Je zde opět patrný široký rozsah toho, jak můžeme na dané osoby nahlížet; někoho může zaujmout vzdělanost a profesní kariéra dané osobnosti, někoho zase rozhněvat její politické kroky či lidské jednání. Přesně takto diferencované to bylo i u osobnosti prvního přímo zvoleného prezidenta Miloše Zemana, kde všechno dopadlo podle očekávání. Příznivci ho chválili, odpůrci naopak kárali. I přes tyto dva odlišné póly se našly názory, které dokážou nahlížet na Miloše Zemana i ryze neutrální optikou. Například jeho samozvaný fanoušek Pavel (21) dokázal projevit i kritický pohled: „Je to sympatický člověk, nestydí se říct lidu, co si myslí, že to řekne hned narovinu... pak teďka jakoby dává peníze Klokánkům. Ohodnotil bych ho asi dvojkou nebo trojkou. Nesouhlasím s ním, jak řekl,

že by děti měly kouřit od pětadvaceti let, myslím, a pak to byl ještě ten slovník v Hovorech z Lán.“ Ostatní příznivci u prezidenta Miloše Zemana neshledali žádný problém. Ludvíka (61) zaujal u současného prezidenta *„charakter a životní zkušenosti. A pokud mám hodnotit, tak Zeman imponuje lidovostí. Ano, cigareta, štamprdlátka, bonmoty.*“ Marian (41): *„Současného prezidenta bych ohodnotil na jedničku.*“ Jeho příznivci ocenili i to, že není příliš nakloněn udělování amnestií či individuálních milostí, což mu taktéž připočítávají k dobru. U odpůrců Miloše Zemana je kritika poněkud pestřejší. Asi nejvíce důvodů, které mu vadí u současného prezidenta, vyjmenoval Otakar (46): *„Působení Miloše Zemana hodnotím jako katastrofu pro tuto zem. Dělá všechno přesně tak, jak by žádný prezident nikdy neměl: rozděluje společnost, rozdmýchává nenávist mezi skupiny obyvatelstva, dopouští se velezrady (zastupuje zde cizí mocnost), rozsévá etnickou a náboženskou nenávist, nectí své ústavní povinnosti, uzurpuje si výkonnou moc, útočí na premiéra, útočí na určité skupiny společnosti a na jednotlivce, útočí na média, spojil se s extremistickými skupinami a zneužívá své pravomoci.*“ I přes negativní reakce většiny komunikačních partnerů, kteří nesouhlasí s jednáním Miloše Zemana, dokážou někteří ocenit jeho rétorické schopnosti a inteligenci, o které si ale myslí, že ji zneužívá ke svému osobnímu prospěchu. Marcello (46) ocenil například jeho projev ze 17. listopadu 2015 na pražském Albertově, který byl dle jeho slov rétoricky a kompozičně *„výborný“*. Zarazila ho ale přímá účast extremistických skupin, jejichž vrchní představitelé stáli s prezidentem na pódiu. Všeobecně lze pak pozorovat tendenci, že zatímco ženám vadí více spíše projevy konkrétního chování současného prezidenta, tak muže provokuje více jednání, která souvisí s politickými aktivitami. To potvrzuje i myšlenku, že ženy se na rozdíl od mužů více straní politiky coby mocenské sféry. Zdá se tedy, že zatímco u žen převažuje forma sociální percepce, u mužů je to percepce politická.

Pokud se šlo v rámci výzkumu po určité hierarchické úrovni od minulosti po současnost, nebylo od věci ani to, zkusit se zaměřit na budoucnost. Kdo by měl být budoucím prezidentem? Participanti z řad příznivců Miloše Zemana měli shodně jasno – měl by to být opět Miloš Zeman. Nikoho lepšího v současnosti na politickém obzoru nevidí a současný prezident je již o svých kvalitách dostatečně přesvědčil. Z druhé strany se objevovaly jména jako Hana Marvanová, Eliška Wágnerová, Zuzana Roithová, Petr Pavel, Tomáš Halík, Václav Bělohradský, Jan Keller, Marek Eben či Šimon Pánek. Právě jméno Šimona Pánka bylo jedno z nejfrekventovanějších a nejzdůvodňovanějších. A kdo to vlastně je? Šimon Pánek (*27. prosince 1967) je český politický aktivista a humanitární manažer. Je jedním ze zakladatelů humanitární organizace Člověk v tísni, v současnosti je i jejím ředitelem. Byl zároveň i jedním z nejznámějších studentských vůdců sametové revoluce v roce 1989 (Wikipedia 2016). Argumentace komunikačních partnerů, proč by budoucím českým prezidentem měl být právě Šimon Pánek, byla následující: *„Šimon Pánek pro mě splňuje všechny v předchozích odpovědích zmíněných předpokladů a je navíc morálně čistý,*

inteligentní a politicky zdatný demokrat s širokým rozhledem a schopností vidět věci v širším kontextu.“ (Otakar, 46) Ilona (61) to pak nahlíží spíše od obecného ke konkrétnímu: „*No, já představu mám určitě. V každém případě by to měl být člověk do padesáti let, měl by umět dva až tři jazyky, měl by mít vystudovanou Univerzitu Karlovu, nejlépe diplomacii nebo sociologii, jestli ženatý, nebo svobodný, asi ženatý by měl být, ale v každém případě bych si představovala i někoho takového, jako je pan Šimon Pánek.*“ Latentním vzorcem v tomto případě může být právě humanitní profese dané osoby a její nezištný výkon. To že pomáhá lidem, je přece pro prezidenta jako zástupce všeho lidu ideální hodnota. To může implikovat i určitý archetyp otce. Hlavním objektem zájmu otce je jeho rodina, děti. Otec je charakteristický jako ten, kdo se stará, radí a pomáhá. Určité potvrzení této myšlenky nabízí i slova jednoho respondenta: „*Lidé jaksi do toho prezidenta projektují ty své představy. Já myslím, že ta Nohavicova písnička Pane prezidente je výstižná. Já když ji slyším, přesně si promítám tu představu toho obyčejného českého člověka, který usiloval o přímou volbu. Vy přeci všechno víte, Vy to vyřešíte, Vy mě zachráníte, Vy mně poradíte. Proto lidi píšou neustále na Hrad. Já jsem seděl 10 let v kanceláři vedle prezidenta, přebíral jsem jeho agendu v řadě věcí. A ležely nám na stole denně desítky dopisů. Nám neteče voda v ulici, zas nám praskl ten vodovod. Pane prezidente, co? Nebo Pane prezidente, já mám strašné trápení s tou svou dcerou. A prostě ti lidé hledají někoho v tom politickém systému, v tom politickém světě někoho, kdo bude opravdu jejich. Je v tom hodně iracionality, protože ten prezident ty lidi musí nutně zklamat, on nemá žádné výkonné pravomoci. On těm lidem nemůže nic dát, on nemůže někam přijet a rozhodnout, že tady bude nové náměstí, vám postavím vodovod, nic takového. Je to jenom symbolika a pracuje se s naprosto iracionálními pocity.*“ (Respondent 2, BP)

V budoucí představě konkrétních osob byly zmiňovány i ženy, ale pozor – nebyly „nominovány“ jinými ženami. Ženy si bez výjimky představovaly jako konkrétní budoucí prezidenty pouze muže. Naopak muži, kteří jmenovali výše uvedená ženská jména, si spíše povzdychli, že po dlouhém období „egocentrické vlády“ by na Hradě uvítali nějakou důvěryhodnou a nonšalantní dámu, která by na společnost působila uklidňujícím dojmem. Archetyp otce by vystřídal archetyp matky. Dobrá rada a pomoc může vystřídat pocit něhy a porozumění.

4.4 V čem se odlišují mladá a starší generace a v čem se naopak shodují?

4.4.1 Hodnoty

Pro obě generační skupiny platí, že ideály a morální hodnoty spojují s vlastenectvím a reprezentací národa. „*Měl by to být symbol toho státu. Symbol nějaké slušnosti, zdvořilosti, popřípadě i elegance, protože on by měl být reprezentantem něčeho, jaká by si ta země přála být... měl by navenek reprezentovat ten stát důstojně, a jak říkám, s grácií, s elegancí.*“ (Senioři: I/17)

Právě spojení prezidenta s reprezentací národa tvoří hlavní motivaci pro slušné chování a zdvořilost v případě posuzování u seniorů. Naopak v případě studentů se ke slušnému chování vyjádřila pouze Alena, která vycházela ze své zkušenosti se současným prezidentem Milošem Zemanem a jeho Hovory z Lán, ostatní studenti se konkrétněji nevyjádřili. Student Luboš dokázal spojit kladné hodnoty s postavou předchozího prezidenta a tím byl konkrétně T. G. Masaryk: „*No tak podle mě jako prezident by měl reprezentovat nějaké ideály a morální hodnoty a asi by se měl řídit i nějakým tím masarykovským duchem.*“ (Studenti: L/15) Naopak senioři dbali na to, aby jejich názor vycházel více z vlastní zkušenosti. Soustředili se proto převážně na své vlastní životní zkušenosti s předchozími prezidenty. Konkrétně Ilona kladné hodnoty spojovala s postavou Havla, který ztělesňuje humanitu. „*Bral to přes tu humanitu a to si myslím, že je ta správná volba.*“ (Senioři: I/138) Tento názor ve skupině seniorů také převládal.

Čím se obě skupiny liší, je pohled na to, co je pro ně nejdůležitější z hlediska státního významu. Pro studenty je důležitá nekonfliktnost. Prezident podle nich nemá být nositelem špatné nálady a původcem negace. Avšak respondentka Naděžda si myslí, že mít stejné hodnoty není nejdůležitější. Mnohem podstatnější je pro ni samotná schopnost správného vedení státu. „*Tam se projeví hodně sympatie, že jo, potom že ani tak nebudou jakoby lidé hodnotit, jestli je ten člověk schopný jakoby vést ten stát, jestli je dobře zastupován, ale to jako jestli mám rád, nemám rád.*“ (Studenti: N/106) Studenti si tedy uvědomují, že jednotliví členové společnosti mají rozdílné postoje a názory, které nemusejí korespondovat se správným fungováním společnosti. Skupina seniorek naopak hodnoty vnímá jako idealistické. Zastávají názor, že jedinec musí mít určité hodnoty, aby splňoval daný ideál. Po prezidentovi tedy vyžadují převážně optimismus, vnímají ho jako nositele optimistické budoucnosti a dobré nálady. „*To je o důstojnosti, o té atmosféře, ale o tom že on vlastně musí dát trošku optimistický výhled.*“ (Senioři: I/157)

4.4.2 Vlastnosti

4.4.2.1 Vzhled

Skupina studentů se shodla na tom, že vzhled prezidenta pro ně není moc důležitý. Potvrzuje to určitý předpoklad, že studenti v tomto ohledu budou liberálnějšího ducha. Na vzhled jako vlastnost byl kladen důraz také s ohledem na kandidaturu Vladimíra Franze (moderátor jej uvedl do souvislosti s tímto tématem pro větší ilustraci). Studentka Naděžda jen zmínila, že ji mrzelo, jak lidé Vladimíra Franze odsuzovali podle vzhledu a nezajímalo je „*co má v hlavě, ale co má na hlavě.*“ (Studenti: N/113) Tím pravděpodobně odkazovala právě na názory starší populace, které pochopitelně vnímá jako generačně, ale i názorově vzdálené. Naděžda, jako studentka, měla potřebu se vymezit proti jiné generaci – „většině“, o které předpokládala, že Franze nevolila nebo s ním měla problém právě kvůli jeho vzhledu, tedy tetování. Vzhled je poměrně komplikovaný soubor

vlastností a je obtížné jej jednoduše vymežit a také studenti i senioři jej často spojovali s jinými aspekty než pouze s fyziognomií (například obecně s reprezentací, věkem, nebo dokonce s oděvem). Studentka Jolana například vsadila do souvislosti vzhled kandidáta na prezidenta a jeho reprezentativnost v kampani: „... Karel [Schwarzenberg] se snažil zacílit na nějakou jako mladší generaci, což je fakt skvělý, odznáček jsem taky měla a všechno, ale přijde mi to strašně nedůstojný jako pro volbu prezidenta... jeden ze dvou kandidátů na prezidenta by se jako neměl zobrazovat s růžovým pankáčem na hlavě...“ (Studenti: J/92). Oproti tomu seniorka Jitka naopak tyto aspekty na K. S. oceňovala: „Dovede si ze sebe udělat legraci a to je vzácné.“ (Senioři: J/212) Až na toto téma se však studenti ke vzhledu prezidenta příliš nevyjádřili.

Ve skupině seniorů se na téma vzhledu diskutovalo po mnohem delší časový úsek a s většími emocemi. Můžeme tedy už z toho usoudit, že vzhled je u prezidenta pro seniory více podstatným rysem. Vzhled prezidenta byl pro ně důležitý z několika hledisek a projevil se opět na příkladu Vladimíra Franze. Na poznámku moderátora, že byl ve volbách Vladimír Franz kritizovaný za svůj vzhled, ihned reagovala Veronika: „Vy byste olízl známku s Franzem?“ (Senioři: V/79) I když Ilona Franze obhajovala, že je inteligentní, Veronika nesouhlasila, protože podle ní se inteligentní člověk nenechá takto potetovat. Opět byl v tomto případě vzhled spojen s dalším aspektem a předpokládanou vlastností prezidenta – inteligencí. Obecně se seniorky shodly na tom, že vzhled je důležitý, což bylo opačné zjištění oproti studentům. V debatě o předchozích prezidentech hodnotily Ludvíka Svobodu jako nejméně atraktivního. Jedním z nejdiskutovanějších důvodů byl opět vzhled ve smyslu reprezentativnosti. Ilona: „... fyzicky vypadal... Voják. Pěkný chlap. Co si budem povídat.“ (Senioři: I/184–186) Pro seniorky patřil vzhled k základním prvkům reprezentativnosti jako klíčové charakteristiky, kterou by měl prezident disponovat. U možného kandidáta generála Petra Pavla hodnotily seniorky pozitivně také především to, jak vypadá a že je voják. Jak je patrné z příkladů, zejména u vzhledu se představa prezidenta vždy vztahovala buď k pozitivní identifikaci, nebo k negativnímu vymezení vůči předchozím prezidentům či kandidátům v první přímé prezidentské volbě. Seniorky také rozlišovaly, že Karel Schwarzenberg špatně mluví kvůli vrozené vadě, což je prý vlastnost, za kterou by neměl být kritizován. Z toho vyplývá, že ani na jiném prezidentovi by podobná vlastnost nebyla pro tyto seniorky znevýhodňující. Další aspekt, obezitu nebo nadváhu ideálního prezidenta, zhodnotila však Jitka záporně: „Když bude ten prezident strašně otlouklý a tlustý, tak jako proti tomu nic nemám, já taky věčně musím shazovat nebo to, ale prostě si řeknu... Když on si vypadá jak čuně vykrmený, neumí si poručit ani, aby zhubnul, tak měl by dělat prezidenta... Takový jako jo, prostě si řeknu, panebože, tak trochu ať na sobě maká...“ (Senioři: J/95) Oproti studentům tedy seniorky diskutovaly na téma vzhledu mnohem více než studenti jak v rovině reprezentativnosti, tak fyziognomie.

4.4.2.2 Pohlaví

Na studentech i seniorech se projevíly při uvažování o možné ženě prezidentce genderové stereotypy. Studentka Jolana by si například prezidentku představit ve funkci dokázala, ale musela by mít „*odpovídající vzdělání, zkušenosti, jakoby jazykový vybavenosti, přehled, ale jde o to, jak by se na to dívali jakoby ti chlapi.*“ (Studenti: J/132) Naděždě by se líbilo, kdyby před volbami byly nějaké kampaně, které by ukázaly, jak jsou ženy v tomto znevýhodňované, ale domnívá se, že by to mohlo vést k pozitivní diskriminaci. Gizela pak ještě dodala, že na to ženy nemají tzv. „ostré lokty“. Důležité bylo i vyjádření Luboše. Podle něj by to žena měla ve funkci velmi těžké, mnohem těžší než muž, jen proto, že je žena. Je však zajímavé, že právě Luboš jako jediný ze studentů později sdělil, koho volil v prvním kole – Tánu Fišerovou, což je pozoruhodné.

Ve skupině seniorek byla situace specifická. Pravděpodobně proto, že ve skupině nebyl žádný muž, spolu souhlasily ve většině ohledů, bylo jim příjemné o tom mluvit a doplňovaly se. Ženu za prezidentku by v ideálním případě chtěly, a dokonce vyzdvihly určité vlastnosti: „... *ženský jsou určitě schopny víc kompromisů a jsou takový... Nekecají zbytečnosti.*“ (Senioři: E/61); „... *ženský jsou tady tak chytrý, zrovna jak ty mužský by to zvládly. Nemají takový to ego.*“ (Senioři: J/35) Na druhou stranu se proti prezidentkám-ženám vyjádřily negativně, a to i v kontextu současné situace ve společnosti (podobně jako u studentů), např. v tom smyslu, že muži jsou sebevědomější, lépe odolávají vnějšímu tlaku médií, „... *tady ještě ta půda není jako nachystaná...*“ (Senioři: J/35) a podobně. Takže i když by ženu prezidentku chtěly, nedokážou si ji reálně představit a negativa převažují nad pozitivy. Jako příklady vhodných kandidátek sice uvedly Hanu Marvanovou nebo Miroslavu Němcovou, s tím, že jsou „schopné“. Ale v samotné diskusi o budoucím prezidentovi ke konci rozhovoru žádná ze seniorek nezvolila jako možnost ženu a, stejně jako studenti, dávaly přednost mužům prezidentům, což svědčí o jejich preferenci zvolit si za prezidenta muže. Seniorky i studenti také užívali pro preferovanou volbu výhradně mužský rod, např. v kontextu profese: sociolog, filosof...

U seniorek byla diskuse specifictější také tím, že měly potřebu ve většině témat debatovat o politicích obecně, nikoliv o (ideálních) prezidentech; lépe se jim pak tvořily konkrétní příklady. Ema: „*U nás ta ženská, když trošku vystoupí, tak chlapi na ni něco najdou. Na Buzkovou našli, že se někde vysvlíkala, tam zase ji někdo někde vyfotí a pak se stáhne radši, že jo.*“ (Senioři: E/55) Jitka: „... *to je schůzování, schůzování, a všechno po večerech, po odpolednách. Ta ženská to nezvládne, proto do toho nejde...*“ (Senioři: J/66) Ema pak uvádí další stereotyp týkající se profese: žena se může dostat do politiky, až když vychová děti, a tím pádem má časovou ztrátu. Mateřství tedy vnímá z profesního hlediska negativně jako zbrzdění kariéry, ve své podstatě nevýhodu, a paradoxně nikoliv jako přednost. Jsou to tedy ve většině případů názory potvrzující předsudky vůči politické kariéře žen a jejich průbojnosti v mocenské sféře.

4.4.2.3 *Vzdělání a povolání, straník, či nestraník*

Studenti kladli větší důraz na vlastnosti a profesní schopnosti prezidenta: například by měl mít všeobecný přehled, měl by být inteligentní, empatický, měl by se umět vyjadřovat, být jazykově vybavený, měl by mít znalosti řízení mezinárodních vztahů, neměl by používat vulgarismy a měl by mít politickou zkušenost. Negativní vymezení, jak v případě studentů, tak i seniorů, směřovalo k Miloši Zemanovi: negativně hodnotí jeho namyšlenost, neschopnost se empaticky vcítit do druhých či jeho vyjadřování v médiích. Požadují tedy po současném prezidentovi větší skromnost a určitý „morální kredit“. Za profesní schopnosti prezidenta považovali studenti zejména politickou zkušenost, což souvisí se stranictvím. Obecně by studentům vadilo, kdyby prezident preferoval nějakou politickou stranu. Sami si však uvědomují, že je to poněkud nereálná představa, že by byl nestraník, protože prezident má vždy svůj politický názor, nějak související s parlamentní stranou, či vystupuje do popředí jeho dřívější stranická příslušnost. U prezidenta s předchozí politickou zkušeností, kterou studenti uvedli jako jednu z podmínek, je to nutný předpoklad. Například podle Luboše jsou u prezidenta vždy patrné určité preference politické strany nebo sympatie k ní, což se nakonec jeví v parlamentní demokracii jako určitá podmínka či závazek.

Nejčastější profese, kterým by se měl prezident věnovat, byly u studentů filosof a sociolog (nebo blízkost k sociálním vědám). Tento aspekt je nutné vnímat v kontextu samotné specializace studentů: všichni studují na filozofické fakultě s návazností na sociálně vědně zaměřené obory. Studentka Jolana přímo tvrdí, že by prezident mohl být sociolog, a přitom sama studuje sociologii. Celebritu ve funkci by si studenti nedokázali příliš představit, zatímco senioři ano, což je opačným výsledkem oproti očekávání, že studenti budou méně konzervativní a spíše liberálnějších v tomto ohledu, stejně jako u vzhledu. Pro seniorku Emu by předchozí povolání prezidenta nebylo rozhodující a ani ostatní seniorky se v průběhu skupinového rozhovoru přímo nevyjádřily k preferovanému povolání ideálního prezidenta. Pravděpodobně neměly představu o šíři různých, zejména vysokoškolských povolání, a zmínily pouze povolání vojáka. Důležitý byl názor Petry, která by si ve funkci představovala Jana Kellera (stejně jako studentka Gizela). Pravděpodobně však nikoliv z důvodu, že je sociolog nebo filosof, ale proto, že jej viděla osobně (zúčastnila se jeho přednášky), a vytvořila si tak k němu bližší vztah než v případě ostatních možných kandidátů, které, jak také obě skupiny několikrát akcentovaly, „znají“ pouze zprostředkovaně z médií.

Obecně senioři více poukazovali k hodnotám, které má prezident zastupovat, oproti studentům, kteří byli pragmatičtější a konkrétnější ve smyslu preferovaných vlastností a profesních schopností prezidenta. Od obecné představy prezidenta přecházeli studenti i seniorky ve všech tématech velmi brzo k popisu současné politické situace. Jelikož seniorky mají zcela jinou životní zkušenost než studenti, promítlo se to i v diskuzi nad jednotlivými tématy. K tématu, o němž měly potřebu více mluvit nebo které jim bylo bližší, se vyjadřovaly více než v případě studentů a naopak. Struktura

témat vedených moderátorem byla však v obou skupinách téměř identická. Často obě skupiny využily způsob negativního vymezení vůči předchozím nebo současnému prezidentovi či politikům. Vlastnosti prezidenta je tedy možné postihnout pouze velmi fragmentárně.

4.4.3 Pravomoci prezidenta

V obou zkoumaných skupinách se ve vztahu k pravomocím prezidenta objevovaly dosti podobné názory a postoje. Diskutující se shodují na tom, že spíše než konkrétní pravomoci je důležitější prezidentova reprezentační funkce. Tedy i v tomto případě dominuje určitá symbolika nad legislativním rámcem. Prezident by měl především reprezentovat český národ, určité ideály či morální hodnoty. (Senioři: E/103; Studenti: M/13, L/15, F/39) Seniorky Veronika a Ilona si jsou vědomy, že prezident jako takový nemá silné pravomoci (Senioři: V/42, I/49), avšak Ilona zdůrazňuje, že i přesto může prezident svým počínáním státu ublížit: „... *vemte si jenom Klausova amnestie, co nadělala zvěrstva...*“ (Senioři: I/49) Ilona si tak patrně uvědomuje, že pravomoci prezidenta v rámci politického systému ČR jsou do značné míry omezené, zároveň však připouští sílu moci, která se ukrývá v symbolických aktech, jako je například vyhlášení amnestie, účast na ceremoniálech nebo státní návštěva. Tuto tezi Ilona později potvrzuje reakcí na moderátorův podnět „*co třeba říkáte na výrok (...), že prezident je jenom jakýsi kladeč věnců?*“ (Senioři: Mod/276) Podle Ilony má kladení věnců také svůj význam, záleží však na vhodnosti takového aktu: „*Pokud je to na vhodném místě, pokud to není třeba na Rudém náměstí, tak jak se chystá...* (pozn.: Miloš Zeman – účast na oslavách 70. výročí konce 2. sv. války v Moskvě)“ (Senioři: I/281) Prezident by se tedy měl v rámci svých reprezentativních funkcí účastnit pouze důstojných akcí, jelikož každý symbolický akt prezidenta vyvolává také řadu konotací. „... *ať klade věnce, ale vždycky je s tím něco spojené, ale jestliže teď* (pozn.: Miloš Zeman) *jezdí jeden kraj vedle druhého a je to jenom o tom, co mu dají za dárek, on se tím chlubí, že tam dostal hůlku a tam fajfku a ... připadá mi to trapné, je to skoro jak Klausovo pero.*“ (Senioři: I/283) Z těchto výpovědí je patrné, že ve vztahu k pravomocem prezidenta je důraz kladen především na jeho reprezentační funkci a symbolickou moc, nikoli na konkrétní výkonné pravomoci.

Příklon směrem k reprezentačnímu pojetí prezidentské funkce je dále potvrzován, když v obou skupinách nastala shoda v tom, že oficiální, Ústavou dané pravomoci by měly být ponechány, popřípadě omezeny (Senioři: E/251; Studenti: M/159). V případě omezení pravomocí bylo diskutováno především jmenování osob do vrcholných orgánů státu, jako jsou např. bankovní rada, Nejvyšší kontrolní úřad nebo soudy. Diskutující považují tyto pravomoci v rukou prezidenta za chybu a byli by spíše pro jejich omezení. (Senioři: I/256, J/257, E/262, I/263, I/256; Studenti:

M/167) Tyto státní instituce by měly být v zásadě nestranné a prezident by neměl mít možnost dosazovat do jejich vedení své oblíbence (Senioři: I/267; Studenti: L/161). Studentka Naděžda sice připouští možné posílení pravomocí prezidenta, to však pouze v těch oblastech, na které by byl daný člověk odborník. Tudíž je zde i jistá inklinace k meritokratickému způsobu řízení. Student Luboš také uvedl, že současné znění Ústavy ČR není koncipované pro přímou volbu prezidenta, a proto by se v tomto ohledu měly prezidentské pravomoci lépe definovat (Studenti: L/163, L/165). Seniorka Ema rovněž zmínila potřebu změnit Ústavu v zájmu omezení pravomocí prezidenta, avšak vyjadřuje určitou skepsi k tomu, že by se tak někdy skutečně stalo: „... jenomže kdo to omezí, jestli to všichni by odsouhlasili že... to musí zase projít parlamentem všechno“ (Senioři: E/268), na což reaguje Ilona a říká, že pokud by vznikl tlak z řad veřejnosti, mohly by se věci dát do pohybu (Senioři: I/269).

4.4.4 Osoby v prezidentské funkci

S představou prezidenta v rámci obou generací souvisely i konkrétní osoby, které tuto funkci zastávaly – ať už v minulosti, přítomnosti, či o nich skupiny komunikačních partnerů mluvily jako o možných reprezentantech našeho státu, které by si na Pražském hradě dokázaly v budoucnu představit. Okolo bývalých prezidentů ČR a ČSR se projevíly poměrně značné rozdíly, a to nejen v odlišných věkových skupinách, ale k jisté polarizaci došlo i v rámci obou skupin mezi jednotlivými členy. Jediná shoda všech členů obou skupin panovala kolem jména Tomáše Garrigua Masaryka, který byl hodnocen velmi pozitivně. Právě Tomáš Garrigue Masaryk byl jako jediný označován výhradně výrazy s pozitivními konotacemi. U ostatních bývalých prezidentů se názory již rozcházely. Pokud bychom postupovali chronologicky, tak zatímco u skupiny studentů byl Eduard Beneš hodnocen poměrně kladně, u skupiny seniorů byl již vnímán s určitou opatrností či váhavostí. Šlo především o jeho kroky ve funkčním prezidentském období. „... *myslím si, že úplně elegantní a nekonfliktní prezident byl Beneš. Ale bohužel ta doba byla taková, jaká byla, a přišla válka vlastně, tak skončil.*“ (Senioři: I/124) → „*No, skončil... Zklamal, bych řekla.*“ (Senioři: J/125) Velice rozporuplné názory se vztahovaly k éře, kterou můžeme pro účely této práce nazvat jako „*éru komunistických prezidentů*“.¹¹ Právě tito prezidenti v rámci této tematické oblasti vzbudili asi největší názorovou diverzitu. U skupiny seniorů (účastníků U3V) byli tito bývalí prezidenti zmíněni až na konci celé úvahy a diskuzí nad otázkou moderátora: „...*kdybych se dostal k předchozím prezidentům od Tomáše Garrigua Masaryka až po současného prezidenta Miloše Zemana, které byste hodnotili spíše pozitivně, a které spíše negativně?*“ Jejich názory zazněly většinou ve formě jedné až dvou vět a vztahovaly se k osobním vzpomínkám na příslušné

¹¹ Není myšleno v pejorativním smyslu či jakkoliv hodnotově zbarveně.

prezidenty daného období. Obzvlášť některé vzpomínky vyvolaly značnou míru pobavení. „*Zápotocký se ztratil na hotelu Moskva a hledali ho tam v kuchyni.*“ (Senioři: P/170) U studentů na totožnou otázku v průběhu sdělování názorů tito prezidenti zmíněni přímo nebyli a jejich následné hodnocení proběhlo až po připomenutí moderátora. Hodnocení těchto prezidentů bylo buď negativní, nebo dotyční na otázku neměli názor, protože se jim nechtělo hodnotit něco, co sami nezažili. Přesto je zde jistý rozpor, protože bývalé prezidenty Masaryka a Beneše tím pádem také nemohli zažít, a tak zde může být i problém nedostatečného zprostředkování informací, ať již z rodinného, či školního prostředí. „... *jakože i když byla ta ideologie komunistická, tak to nedokážu posoudit jakoby kladně ani záporně, protože lidé žili jakoby v tom duchu...*“ (Studenti: N/41)

Již během přípravné fáze výzkumu se počítalo s předpokladem, že studenti nemusí mít přehled o některých předrevolučních prezidentech, tudíž byla využita grafická pomůcka – obrázky předrevolučních prezidentů. Ukázka a následná identifikace těchto obrázků u skupiny studentů nedopadla příliš příznivě – nedokázali identifikovat ani rozeznat Emila Háchu, Klementa Gottwalda, Antonína Zápotockého, Ludvíka Svobodu, Novotného ani Husáka. U skupiny seniorů to bylo odlišné a jejich vzpomínky a názory to pouze rozvinulo. Asi nejvýraznější moment u skupiny žen z U3V byla většinová shoda nad jménem Ludvíka Svobody, kterého považovaly jakožto vojáka a krásného muže za reprezentativní symbol tehdejšího státu. „*Svoboda byl oblíbenej všeobecně.*“ (Senioři: V/177) Poměrně nejčastěji byli zmíněni dva předposlední prezidenti – Václav Havel a Václav Klaus. Jméno předchozího prezidenta Václava Klause se s žádnou chválou nepotkalo a bylo zmíněno pouze v negativním smyslu v rámci poslední prezidentské amnestie, kterou komunikační partneři v obou skupinách vnímali (alespoň v jejím posledním provedení) negativně. U Václava Havla bylo zajímavé, že mezi skupinami vytvořil dva tábory napříč generacemi; jedni ho chválili, zatímco druhý tábor byl vůči jeho prezidentskému působení spíše skeptický.

4.4.5 Způsob volby prezidenta

Způsob volby prezidenta a okolnosti s tím spojené už nevyovídají přímo o představě prezidenta jako takového, ale ani tak bychom tuto část neměli opomíjet, protože právě skrze procesy volby a prezentace se může následná představa prezidenta formovat. Autor se zaměřil na tři následující okolnosti – preference přímé, či nepřímé volby hlavy státu, zkušenost s první přímou volbou prezidenta v České republice a s tím spojený vliv médií na volby. Je důležité zde připomenout, že toto téma vzniklo právě na základě přímé volby prezidenta, tedy situace, kdy si prezidenta volí sami občané a mohou tak své představy do jisté míry naplnit. Kladli jsme si ale i otázku, zda by někteří z lidí nezůstali raději u nepřímé volby prezidenta, která u nás měla dlouholetou tradici.

V rozhovorech se u obou dotazovaných skupin ukázalo, že jisté pochybnosti okolo přímé volby

prezidenta vyjadřovala většina dotazovaných. Studenti argumentovali především nepříliš vydařenou zkušeností s historicky první přímou prezidentskou volbou v ČR. „*Já si třeba myslím, jako že přímá volba prezidenta ukázala, jak ta společnost je strašně rozdělená, strašně bipolární a tak. Nemá žádný jednotný hlas...*“ (Studenti: L/75) Shodli se také na jakési kombinaci mezi přímou a nepřímou volbou.

U skupiny seniorů došlo sice k celkově vyšší preferenci přímé volby prezidenta, ale i zde zazněly hlasy pochybnosti. „*... měli by ho volit lidé, kteří ho znají, jsou s ním v kontaktu, mají ho přečteného více než my...*“ (Senioři: V/23) Obě skupiny se nezávisle na sobě a bez vyzvání moderátora zamýšlely i nad otázkou příliš dlouhého volebního období, které se v případě opakované volby může i zdvojnásobit. Shodly se především na tom, že je třeba o tom dále diskutovat a zvažovat jiné alternativní možnosti. Situace okolo historicky první přímé prezidentské volby z pohledu obou skupin by se dala vyjádřit jako poměrně vyhrocená, a to pak především v samém závěru této volby, kdy proti sobě stanuli dva odlišní kandidáti. „*... a teda jediný, co mi trošku vadilo, že se to potom, po prvním kole, rozdělilo na dva tábory...*“ (Studenti: M/64) Jako příčinu vyhrocení první přímé prezidentské volby viděli komunikační partneři především působení médií, ve kterých toto téma bylo na denním pořádku. Studenti se dokonce shodli na termínu vytvoření tzv. „mediální omáčky“, kdy se veškeré mediální obsahy jakoby slévaly do jednoho pomyslného kotlíku. „*Já bych změnila možná tu mediální omáčku kolem toho, že prostě se z toho dělá, mi připadá, v uvozovkách, reality-show, že prostě ta mi trošku vadila...*“ (Studenti: G/68) „*A jak jsem mluvila o tom hřebu mediálním, o té omáčce kolem, tam jako že šlo vidět, že se nesnažíme jakoby ucelit ten stát, ale že mezi sebou soupeříme.*“ (Studenti: N/115) U skupiny seniorů se ani tolik nemluvilo o průběhu první přímé prezidentské volby, jako spíše o kandidátech na prezidenta samotných. Senioři obecně měli tendenci posuzovat konkrétní osoby spojené s prezidentským mandátem daleko více než studenti.

4.5 V čem se odlišují příznivci a odpůrci prezidenta Miloše Zemana a v čem se naopak shodují?

Diference mezi příznivci a odpůrci prvního přímo zvoleného prezidenta Miloše Zemana, co se týká komunikačních partnerů, plynula z více možných tendencí. Jedním z aspektů byla pevnost rozhodnutí o tom, jaká konkrétní osoba by měla zastávat prezidentský úřad. Zatímco příznivci Miloše Zemana byli dostatečně přesvědčeni o kvalitách současného prezidenta a s jeho volbou by neváhali ani v následující prezidentské volbě, odpůrci jsou u názorů na možné osoby prezidentů daleko roztržštěnější. Následná prezidentská volba by pak v rozhodovacím procesu mohla být pro odpůrce současného prezidenta mnohem komplikovanější. Naznačena byla celá řada jmen lidí, kteří – jak jsme zjistili, když komunikační partneři mluvili obsáhleji – prezentovali tyto základní

charakteristiky: humanita, vzdělanost či inteligence, morální a lidské kvality. Je otázkou, co z toho Miloš Zeman splňuje, či nesplňuje z pohledu objektivnějšího hodnocení. Podle mínění komunikačních partnerů právě humanita a morální či lidské kvality nejsou u současného prezidenta adekvátní. Při širším pohledu pak lze pozorovat, že zatímco příznivci prezidenta mají sklony více vyzdvihovat aktivity (tedy politické kroky a jednání, s kterým oni sami sympatizují), u odpůrců prezidenta se s větší frekvencí, a především s niternějším zaujetím kritizuje spíše chování. I v případě, že odpůrci současného prezidenta v některých souvislostech polemizují nad jeho jednáním či politickými aktivitami, většinou vítězí forma nad obsahem. Tedy, není pro ně ani tak podstatné, jaký účel či důsledky mohla mít určitá prezidentova aktivita, ale spíše se ve své optice soustředí pouze na využití prostředky či konkrétní projevy jednání, ať už záměrného, či nezáměrného. Tato tendence neustálého vyhledávání chyb může ve svém limitu vést až k jakémusi zaslepení a neschopnosti vidět případné pozitivní stránky jeho kroků, resp. určitou racionalitu v nich. To je vlastně i argumentace některých komunikačních partnerů z řad příznivců Miloše Zemana, kteří zmiňují například cestu prezidenta Zemana do Číny, kdy hlavním účelem cesty bylo rozšíření ekonomických vztahů mezi Českem a Čínou a kde také byla domluvena spousta nových obchodních transakcí, zatímco ve sdělovacích prostředcích se s daleko větší frekvencí objevovala, poměrně nesmyslně, událost návratu prezidenta soukromým letadlem jednoho z členů podnikatelské delegace. Ale není to jen posuzování prezidenta z dvou odlišných pohledů, které nemá další důsledky. Zdá se, že názorová propast mezi příznivci a odpůrci prezidenta Zemana se natolik rozšířila, že jsou v mnoha případech neschopni i vzájemného dialogu a často sklouzávají k nejrůznějším projevům emocí. Brněnský zastupitel Matěj Holan tuto situaci z pohledu jedné strany popisuje následujícím způsobem: *„S prezidentováním Zemana je spojena jedna fascinující a současně strašlivá věc. Ne, nejde o ‚bonmoty‘, ty jsou pomíjivé. Jde o vybičovanou fanatičnost jeho příznivců, kteří vulgárním až výhružným způsobem odmítají jakoukoliv jeho kritiku. Je to až k nevíře – ti stejní lidé, co věší Kalouska, vyhazují z okna Sobotku, střílejí muslimy a neberou si ve vyjadřování na adresu jiných vůbec žádné servítky, jsou úplně běsní ze sebemenšího naznačení, že některé ze slov či činů prezidenta nejsou tak úplně OK. Zarážející je směr argumentace Zemanových fanoušků: ‚Je to lidmi zvolený prezident, nemáte právo ho kritizovat.‘ Jako by se Zeman vyčlenil ze zbytku politického pole a byl übermenschem, božskou bytostí, která sděluje nedotknutelnou Pravdu a všichni jsou povinni ji bezvýhradně přijímat. On není politik, on je nadpolitik, vůdce všeho lidu a slunce naše jasné. Zemana se nesmíte jakkoliv dotknout, sebemenším způsobem zapochybovat o velikosti jeho majestátu, seč vám v diskuzích vyvraždí rodinu až do čtvrtého pokolení. Tohle a nic jiného mě děsí na Zemanově působení. To, že v lidech záměrně vyvolává nenávist k jeho politickým oponentům, jimž není dáno právo ho kritizovat. To, že ve svých příznivcích vyvolává touhu po totalitním stylu vládnutí, kdy se vládnoucí strana či jedinec prostě*

nekritizuje, a kdo to dělá, musí být umlčen. Toto šíření nenávisti a strachu se ale stane i strůjcem jeho pádu. Nenávist požívá i ty, kdo ji zasévají.“ (Facebook 2016) Tuto citaci ale nelze chápat tak, že problematická by byla pouze jedna strana. Přece jenom, ke konfliktní situaci jsou vždy zapotřebí dvě strany a i někteří zástupci z řad odpůrců prezidenta Zemana se často uchylují k emotivním projevům.

Pokud bychom se zaměřili na srovnání obou táborů v rámci jednotlivých analytických kategorií, nalezneme spíše odlišné pohledy. Můžeme říci, že obě skupiny chápou význam prezidenta podobným způsobem. V krátkosti, je to reprezentant a symbol dané země. Detailnější pohledy v rámci hodnot, které by měl prezident zastupovat, už se odlišují. Zatímco u příznivců prezidenta je důraz kladen spíše na symboliku, u odpůrců prezidenta je kladen na legislativní stránku postavení prezidenta. To souvisí i s tím, jak obě skupiny vnímají sílu konkrétní osoby, která funkci prezidenta zastává. Pro příznivce prezidenta udává identitu a vážnost dané funkce především konkrétní osoba. U odpůrců prezidenta převažuje spíše tendence chápat roli prezidenta v rámci ústavního vymezení, přičemž konkrétní prezident by tyto vymezené hranice neměl přestupovat. Jde v tomto případě tedy spíše o normativní optiku nahlížení na prezidentskou funkci. To může ale samozřejmě souviset s tím, která konkrétní osoba zrovna zastává danou funkci, a tento pohled tak má dynamický charakter. Pokud bychom se zaměřili na vlastnosti, tak u věku, vzdělání a přehledu v oblastech panuje mezi skupinami větší míra shody a názory či postoje jsou v mnoha ohledech i totožné. I když například u přehledu v oblastech bylo zajímavé, že příznivci prezidenta měli tendenci na první místo radit ekonomii, což je i doména Miloše Zemana. Naopak jisté odlišnosti byly patrné u vzhledu a pohlaví. V obou případech se ukázali odpůrci prezidenta jako o něco více liberálnějšího ducha. U otázky vzhledu byl mezi některými komunikačními partnery z řad příznivců prezidenta kritizován například Vladimír Franz ohledně tetování. Domnívali se, že tento extravagantní zjev není příliš reprezentativní a důstojný pro osobu prezidenta republiky. Pavel (21) dokonce zmínil i důležitost reprezentativního oděvu, který dodává osobě prezidenta osobní kouzlo, ale i důstojnost. Tato tendence posouvá prezidentský úřad zase více k archetypální představě krále, u něhož se na symboliku spojenou s oděvy a nejrůznějšími dekorativními předměty dbalo s větší intenzitou. Při zamýšlení se nad možností volby prezidentky byli příznivci Miloše Zemana o něco zdrženlivější. Nelze říci, že by jim žena na pozici prezidentky nevyhovovala, ale muž na tomto postu jim v současné době vyhovuje a nevidí zde ženu, která by svými schopnostmi současného prezidenta převyšovala.

Podobná odlišnost mezi zmiňovanými skupinami je patrná i v oblasti pravomocí prezidenta a způsobu jeho volby. Výpovědi participantů naznačují, že v současné situaci, kdy je prezidentem Miloš Zeman, volají po prezidentovi s oslabenými pravomocemi právě jeho odpůrci. Naopak příznivci současného prezidenta jsou, až na výjimky, s jeho jednáním a chováním spokojeni

a dopřáli by prezidentovi i větší pravomoci. Někteří komunikační partneři dokonce dokázali uvažovat i nad představou poloprezidentského systému, ale zároveň se domnívají, že v české společnosti k tomu pro nejbližší léta není připravená cesta. Na to navazuje i způsob volby, kdy u některých odpůrců současného prezidenta může zklamání z výsledků první přímé prezidentské volby vést ke slabší motivaci podpory tohoto způsobu volby. Po zkušenostech s nepřímou volbou ji nepovažují za uspokojivé východisko, nicméně nezavrhuji ji zcela, když se zamýšlí i nad systémem volby, který by spojil výhody obou způsobů volby prezidenta a částečně vyrušil negativní aspekty. Příznivci Miloše Zemana naopak s přímou volbou prezidenta vyjadřují absolutní spokojenost a jednomyslně se shodují, že je to dobrá cesta ve směru posílení demokracie.

4.6 Existuje nějaký společný konsensus nad představou prezidenta?

Představa prezidenta se napříč jednotlivými skupinami komunikačních partnerů, ale i mezi jednotlivými členy těchto partikulárních skupin v různých ohledech odlišovala. I tak je možné mezi většinou těchto participantů hledat některé shodné rysy, u nichž panoval všeobecný souhlas. Pojmy, nad kterými panovala většinová shoda mezi participanty, zobrazuje následující obrázek.

Obrázek 2: Shoda nad představou prezidenta v rámci pojmů

Pozn.: Obrázek zobrazuje pojmy okolo představy prezidenta, vůči nimž panuje všeobecná shoda mezi komunikačními partnery. Čím je text daného pojmu výraznější, tím byl pojem významnější pro jednotlivé komunikační partnery. Rozložení a podoba barev má čistě náhodný charakter. N = 11. Zdroj: Vlastní zpracování prostřednictvím aplikace Wordle.

I když mezi generacemi i příznivci a odpůrci současného prezidenta Miloše Zemana docházelo k názorovému štěpení, všichni se například shodli v pozitivním smyslu nad jménem prvního československého prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka. Jméno T. G. Masaryka je pro komunikační partnery vzorem představy téměř ideálního prezidenta, jehož odkazem jsou často poměřováni i následující prezidenti. I když to zprvu vždycky vypadalo, jako by každý mluvil zcela odlišným jazykem, posléze se ukázalo, že zrovna u T. G. Masaryka je zde velká názorová příbuznost. Jednalo se především o tři základní

aspekty s jeho jménem spojené – humanita, státnost a morální autorita. Humanitu můžeme v interpretaci komunikačních partnerů chápat jako schopnost dané osoby projevit lidskost, empatii a určitou solidaritu. Názory se diferencovaly ohledně tradičního pojetí humanity podle díla T. G. Masaryka *Ideály humanitní*, které vychází z odkazu role náboženství ve společnosti a současně z pojetí bližšího spíše k modernímu chápání humanity, jež by se dalo označit jako „sociálně demokratická optika“. Masarykův odkaz lze charakterizovat nejenom jako odkaz v rovině politiky, kdy je často chápán jako „prezident osvoboditel“, ale také z pohledu lidského, kdy je chápán jako „tatíček Masaryk“. Masarykův lidský odkaz se zdá být v očích komunikačních partnerů důležitější, než ten politický. I „státnost“ je však původně spojována s odkazem T. G. Masaryka. Pomineme-li obraz Masaryka coby budovatele státu, je zde ještě individuální rovina pohledu, tedy obraz státníka. Role státníka je interpretována v tom smyslu, že by se neměl obávat jít proti většině. Svůj názor by měl vyjádřit za každou cenu, což spojuje charisma a odvahu. Tím se může lišit státník od politika, kdy někteří politici jsou kritizováni za to, že myslí pouze v horizontu jednoho volebního období. Správný státník by měl mít tento horizont delší a měl by myslet na budoucnost země, kterou reprezentuje, a to i za cenu kritiky či dočasné ztráty své popularity. I to může být důvodem k tomu, aby byla daná osoba považována za určitou „morální autoritu“. Masarykovo „*nebát se a nekrást*“ v tomto případě odkazuje spíše k normativnímu apelu na lidské jednání, ačkoli dle interpretace participantů výzkumu lze tento odkaz morální autority definovat spíše v širokém slova smyslu jako vzor životního postoje, tedy nejenom coby institucionální jednání na rovině politické agendy prezidenta, ale i jako celkový způsob myšlení spojený s následnými projevy chování dané osoby.

Pokud bychom opustili rovinu spojenou s konkrétní osobou prezidenta a zaměřili se na rovinu obecnou, tak význam prezidenta v dnešní době je chápán především jako reprezentativní. Interpretace komunikačních partnerů tuto reprezentativní roli spojuje spíše se symbolickou úrovní a legislativní stránka, které je vykonávána skrze pravomoci, je do jisté míry upozaděna. V symbolické rovině panuje shoda ohledně integrační funkce prezidenta coby spojovatele národa. Měl by vést takový dialog, aby dokázal konflikty ve společnosti řešit a eliminovat. Hranice mezi symbolickou a legislativní rovinou zde je velice propustná, protože nadstranickost s integrační funkcí do jisté míry souvisí.

Komunikační partneři se jednomyslně shodují, že prezident by měl být nadstranický, převážně ze dvou důvodů. Tím prvním je celková nespokojenost s děním na politické scéně, kdy prezident by měl být v roli toho, kdo stojí nad politickými stranami a „koriguje“ jejich jednání. S tím souvisí i role prezidenta coby moderátora, jehož snahou by mělo být hledání dialogu mezi jednotlivými politickými subjekty. Tento druhý důvod je více pragmatický a vychází z ústavního rozdělení složek výkonné moci.

Určitá shoda názorů a postojů nastala i u vlastností, tedy konkrétních charakteristik prezidenta. U věkové hranice či ideálního věku prezidenta se sice shoda mezi participanty nenašla, všichni se ale shodli na tom, že prezident by měl mít za sebou určitý příběh, jímž jsou zúročeny jeho profesní a životní výsledky a zkušenosti, které dodávají jeho osobě na důvěryhodnosti. Ani vzhled není tak podstatný, alespoň z fyziologického úhlu pohledu, participantů se ovšem shodují, že prezident musí mít určité charisma. Toto charisma v sobě zahrnuje aspekty, kterými je daná osobnost specifická a originální. Shodně posuzované je i vzdělání u osoby prezidenta. Ačkoliv všichni respondenti nepožadují po prezidentovi přímo vysokoškolské vzdělání nejvyššího stupně, je tu poptávka po vzdělaném člověku. Vzdělanost tak není spojená pouze se školní docházkou a získáním diplomového osvědčení, ale především s životním postojem, moudrostí a tolerancí, jimiž může disponovat i osoba, která nemá přímo vysokoškolské vzdělání.

4.7 Shrnutí

Analýza dat a následná interpretace poukázaly na to, že představa prezidenta je silně personalizována a existence obecné představy prezidenta, která by nebyla zatížená konotacemi předchozích prezidentů, je pro komunikační partnery velice obtížná. Tento fenomén by se dal vyjádřit i metaforou jednoho ruského režiséra, který řekl, že „*nejdou velké a malé role, nýbrž jen velcí a malí herci*“. Podobně je interpretovatelná i varianta z našeho prostředí, kdy se o roli prezidenta nemůžeme a priori domnívat, že je slabšího, či silnějšího charakteru, ani za podmínky, že legislativní rámec prezidentské funkce je jasně nastavený. To znamená, že legislativní rámec má sice statický charakter, ale je zde ještě existence něčeho mnohem pozoruhodnějšího až magického, co zde označujeme jako symbolický rámec funkce prezidenta. Tento symbolický aspekt má tedy naopak dynamický charakter, který je vytvářený působením konkrétních prezidentů a proměnlivý podle nich. V naší historii se vystřídal již 11 prezidentů a každý nastavil optiku

nahlížení na prezidentský úřad a funkci samotnou trochu odlišným způsobem. Tomáš Garrigue Masaryk je v mnoha případech chápán jako nedostižný ideál prezidenta, který nastavil prezidentské funkci opravdu vysokou laťku. Pozitivní a důležité hodnoty spojené s představou prezidenta jsou v mnoha případech chápány přes význam určitého „masarykovského ducha“ bez ohledu na příslušnost komunikačních partnerů k některým ze zkoumaných diferencovaných skupin. Zde se můžeme vrátit k myšlence českého antropologa Ladislava Holého z jeho studie *Malý český člověk a skvělý český národ*. Holý si povšimnul toho, že prezident Masaryk získal ve vnímání českého národa postavení hrdiny, někoho, kdo se obětoval za národ a zosobňuje ideál oné velikosti přenesený na samotný národ, coby národ demokratický, civilizovaný, kulturní a západní. Jak dodává, velmi podobně byl vnímán i prezident Havel po roce 1989. Holý (2010: 166) ve své studii konkrétně tvrdí: *„Skrze uctívání svých hrdinů se autokratický, netolerantní, závistivý a často i nekulturní a nevzdělaný malý český člověk může stále považovat za příslušníka demokratického, kulturního a vzdělaného národa.“* Toto „pozvednutí“ národa bylo chápáno i u komunikačních partnerů právě skrze odkaz prezidentů Masaryka a Havla, kteří byli často interpretováni i v podobných myšlenkových souvislostech. Jejich odkaz je budován nejenom skrze jejich politické kroky, které ve spojitosti se zásadními a převratnými událostmi té doby byly pro naši republiku klíčové, ale především skrze jejich lidský odkaz. T. G. Masaryk a Václav Havel byli jediní prezidenti, kterých si většina participantů vážila skrze jejich humanitu, jež byla často vkládána i do „konstruktů ideálního prezidenta“. Představa prezidenta byla ale konstruována i skrze vymezení toho, jaký by naopak prezident neměl být. Zde již byla polarizace mezi názory a postoji daleko výraznější, ale i tak jméno Václava Klause bylo nejčastěji využíváno pro vymezení negativních hodnot, jakými byly arogance, netolerance či „neschopnost naslouchat“. Zatímco jeho role coby prezidenta nebyla považována za špatnou, a někdy dokonce byla i chválena, jeho lidský charakter byl hodnocen v opačném spektru. Polarizace začala především v hodnotovém zařazení Miloše Zemana, kdy jeho odpůrci ho právě s Václavem Klausem často srovnávali a jejich prezidentský mandát často vnímali i v jedné rovině. A to nejen na úrovni politické, lidské, ale i v rámci jejich společné minulosti. Příznivci prezidenta Miloše Zemana tuto analogii nevnímali, tedy spíše o ní nemluvili. Zajímavým jevem, patrným především u mladých lidí, byla i tendence

k negativnímu hodnocení prezidentů z „komunistické éry“, i když konkrétní výtky na konkrétní jednání či chování těchto prezidentů téměř nezazněly. Tato stereotypizace v jejich posuzování byla odlišná od způsobu hodnocení prezidentů „komunistické éry“ zástupci starší generace, kteří si v souvislosti s některými těmito prezidenty dokázali vybavit i kladné lidské charakteristiky, zatímco o reprezentační funkci daného prezidenta nebyla příliš řeč, protože toto období bylo chápáno jako období prezidentů s „nulovou mocí“.

Vlastnosti byly na konkrétní osobu prezidenta navázány především u vzhledu a přehledu v oblastech. Ačkoliv i věková hranice, pohlaví či vzdělání byly v mnoha případech interpretovány skrze konkrétní osoby předchozích nebo současného prezidenta, jejich vliv na představu prezidenta tak podstatný není. Právě u vzhledu a přehledu prezidenta v příslušných oblastech byla nejsilnější dělicí čára od názoru k postoji v rámci analytické kategorie, která se týkala vlastností. Stručně řečeno: vzhled a přehled v oblastech se z pohledu komunikačních partnerů jeví jako nejpodstatnější. U přehledu v oblastech byla důležitost zjevná, u vzhledu spíše skrytá a v některých případech vzbuzoval vzhled u komunikačních partnerů i emotivní reakce, a to především v průběhu skupinových rozhovorů. Zajímavá byla například reakce Věry: „*Vy byste olízl známku s Franzem? (smích)*“ (79-V). Vzhled byl v ojedinělých případech hodnocen negativně skrze kandidáta první přímé prezidentské volby Vladimíra Franze, a to kvůli jeho extravagantní vizáži. Především u starší generace se jeho potetované tělo nesetkalo s úspěchem, což ukázalo na jejich konzervativnější pohled. Vzhled zde byl interpretován ale i ryze v pozitivním smyslu, a to u bývalého prezidenta Ludvíka Svobody, který především u staršího dámského kolektivu představoval, jako voják, určitý ideál krásy a důstojnosti. Více diferencované názory pak zazněly v otázce, v jakých oblastech by měl mít prezident přehled. Ukázalo se, že pro komunikační partnery být prezidentem opravdu neznamena být pouze jakousi „reprezentující figurou“, ale že prezident by měl prokázat svůj přehled a orientaci v některých politických či společenských tématech. Zmiňovány byly především oblasti, které se týkaly ekonomiky, práva, zahraniční a mezinárodní politiky či sociálně-humanitního přehledu. Právě oblast ekonomiky je spojená se jmény prezidentů Klause a Zemana a naopak sociálně-humanitní přehled je spojen s dvojicí Masaryk a Havel. Jsou zde tedy patrné dvě roviny – jedna více účelová či užitková, spojená

s Klausem a Zemanem, druhá více duchovní, spojená s Havlem a Masarykem.

Pravomoci prezidenta se posuzují na základě jejich využití konkrétními prezidenty. V rámci jejich proměnlivého charakteru se názory a postoje vztahovaly především na pravomoci využívané prezidenty po roce 1989, tedy Václavem Havlem, Václavem Klausem a Milošem Zemanem. U prvních dvou zmiňovaných je kriticky nahlížena především amnestie, která je často vnímána jako přežitek z dávné minulosti a prezident by touto pravomocí disponovat v dnešní době již nemusel. Jednání současného prezidenta Miloše Zemana v tom směru, že se k udělování amnestií tváří skepticky, je pak naopak vítáno, alespoň u jeho příznivců. Prezident je pozitivně nahlížen skrze své pravomoci i jako určitý „arbitr“, kdy je v jeho moci určitá kontrola zákonů prostřednictvím jeho práva veta. S tímto aspektem souvisí nejenom požadavek na přehled v oblastech práva, ale také prezidentova nadstranickost a „moderace“ politického prostoru.

To, jakým způsobem bude prezident volen, tedy jestli přímou, nebo nepřímou volbou, má značný vliv i na samotnou představu prezidenta. Přímá volba prezidenta vzbudila v lidech přesvědčení, že by neměli přemýšlet pouze o samotném aktu rozhodování a následné volby, ale vnímat tuto funkci a prezidenty samotné v širším kontextu. To znamená, že s tímto delegováním rozhodovací moci na voliče je spojena i jistá míra odpovědnosti, která se projevuje ve větší míře informovanosti, jež je patrná především u mladé generace komunikačních partnerů. S tím souvisí i důležitost, která byla připisována první přímé volbě jakožto události; nejenom prostřednictvím nadprůměrné volební účasti, aktivizace mladých voličů, ale také tím, v jak živé paměti ji komunikační partneři dosud měli. Bez rozdílu v příslušnosti k určité generaci si byli komunikační partneři schopni vybavit jak kandidáty, tak volební kampaně či některé diskuze i dva nebo tři roky po aktu samotné volby. Tato zapamatovatelnost události přímé volby může jenom potvrzovat předpoklad o důležitosti osoby prezidenta, a vést tak i ke konstrukci jeho ideální představy v rámci jednotlivých subjektivních pohledů.

ZÁVĚR

Prostřednictvím této práce se ukázalo, že představa prezidenta je opravdu proměnlivý fenomén, do kterého zasahuje značné množství nejrůznějších aspektů. Samotná podoba této představy byla revitalizována především na základě změny způsobu volby prezidenta. Proměna procesu volby z nepřímé na přímou vzbudila v lidech určitý pocit zodpovědnosti, který souvisí i s vyšší mírou politické participace a intenzivnějšími úvahami o konkrétní osobě prezidenta. Tyto úvahy jsou ovšem v rámci jednotlivých společenských skupin poměrně diferencované, na což poukázala i tato diplomová práce. Jako odlišný se ukazoval i způsob hodnocení jednotlivých dílčích témat okolo představy prezidenta, což se ozřejmilo prostřednictvím míry důležitosti nahodilých názorů nebo ustálených postojů.

Práce využila pět základních analytických kategorií, které měly za cíl objasnit představu prezidenta v širším kontextu. Ohledně významu a hodnot prezidenta se komunikační partneři vyjadřovali spíše na základě ustálených postojů a své charakteristiky většinou vztahovali na působení předchozích prezidentů, kteří nastavili určitou „prezidentskou laťku“ představy zakořeněné v ideálu masarykovského ducha. Na vlastnosti bylo nahlíženo s nižší mírou důležitosti, a konkrétní charakteristiky prezidenta tak vymezovaly spíše určité mantinely pro vhodnou osobu a její příslušné znalosti. Pravomoci prezidenta spolu se způsobem volby se ukázaly být vhodným kritériem pro posouzení toho, jak významnou roli prezident v české společnosti zastává. U prezidenta není tak podstatná jeho politická úloha, která je vymezena legislativním rámcem, jako spíše úloha symbolická. Tuto teorii potvrdila i poslední analytická kategorie – osoby v prezidentské funkci, která poukázala na to, že ačkoli jsou hodnocení jednotlivých prezidentů odlišná, lze v nich najít i podobnostní vzorce.

Odlišné představy se ukázaly i u komunikačních partnerů z jednotlivých cílových skupin. V některých případech se dokonce objevila určitá generační identifikace či naopak vymezení oproti odlišné věkové generaci. Toto vymezení by se dalo výstižně shrnout citátem spisovatele Karla Čapka: „*Mladá generace má pocit, že s ní přichází lepší svět. Stará garda má pocit, že s ní ten lepší svět odchází.*“ Ovšem budeme-li na intoleranci mládí odpovídat intolerancí stáří, pak mladí lidé nezmoudří a starší pak mohou zhloupnout. Některé body okolo představy prezidenta, ve kterých mladší i starší generace

našly společný konsensus, dokazují, že prostor pro vzájemný dialog zde existuje. Ukazuje se ale, že ani jednotlivé generace nejsou jako celek organizované a že i mezi příslušníky jedné a téže generace dochází k vzájemnému štěpení názorů.

U uměle zkonstruovaných skupin odpůrců a příznivců současného prezidenta Miloše Zemana je situace podobná, ale vzájemné neshody ohledně působení Miloše Zemana ve funkci prezidenta jsou daleko emotivnějšího rázu. Toto pobouření a projevy emocí ohledně současného prezidenta mají u některých jeho odpůrců až iracionální formu, která aktivizuje určitý „politický estetismus“ a zaměřuje se i na soukromé věci z prezidentova každodenního života. To, že je jeho chování a jednání denně vystaveno značné míře pozornosti, jen potvrzuje stálou důležitost prezidentského úřadu v očích občanů. Odpůrci a příznivci současného prezidenta se neodlišují pouze v názorech a postojích okolo jeho osobnosti, ale také v rámci konkrétních hodnot, vlastností a pravomocí prezidenta. Na argumentační rovině však tyto jednotlivé aspekty často stále rezonují kolem identifikace či vymezení se proti současnému prezidentovi.

Pokud existuje konsensus nad tím, jak by se měla prezentovat, jednat a jaké pravomoci by měla mít hlava státu, tak bylo velice obtížné ho hledat v rámci zjištění plynoucích z této výzkumné práce. Názory a postoje všech cílových skupin došly k vzájemné shodě pouze v tom, že jediným čistě pozitivně vystupujícím prezidentem v jejich očích byl Tomáš Garrigue Masaryk, že prezident v dnešní moderní podobě by měl být hlavně symbolem státnosti a reprezentantem dané země, že by za ním měl být určitý příběh, který vychází z jeho profesních a životních zkušeností, a že prezident by měl vystupovat nadstranicky jako zodpovědný moderátor politického prostoru. Důležité jsou také lidské vlastnosti daného prezidenta, což navazuje na určitý humanistický ideál a touhu po silných, ale přitom zodpovědných autoritách v čele země.

Tato práce se nesnažila být uceleným přehledem názorů, jaký by měl být český prezident, ale pokusila se alespoň zmapovat situaci mezi skupinami, které se autorovi této práce zdály vzájemně myšlenkově nejvzdálenější. Téma si zaslouží jistě více pozornosti a autor též plánuje ho nadále rozvíjet a zpracovávat. Vhodným následným krokem může být kvantitativní výzkumná práce, která by mohla potvrdit nebo vyloučit některé teoretické závěry, k nimž se dospělo zde. Důležitou událostí bude i druhá přímá prezidentská volba v České republice, která může opět demonstrovat, že tento fenomén stojí za pozornost.

Seznam použitých zdrojů, tabulek a obrázků

Seznam knižní literatury

ASCH, S. (1946). *Forming Impressions of Personality*. Journal of Abnormal and Social Psychology, vol. 41 (3), pp. 258–290.

BAUMGARTNER, F. *Sociální poznávání*. In Sociální psychologie. Praha : Grada Publishing, 2008. S. 181-198. ISBN 978-80-247-1428-8.

ČESKÁ REPUBLIKA. *Ústava České republiky*. In Sbíрка zákonů, Česká republika. 1992, roč. 1993

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-822-9.

DURKHEIM, Émile. *Pravidla sociologické metody*. Praha: VŠP ÚV KSČ, 1969.

FELDMAN, R. S. (1998): *Social Psychology* (2nd ed.). New Jersey: PrenticeHall

FISKE, S. T., TAYLOR, S. E. (1991). *Social Cognition* (2nd Ed.). New York: McGraw-Hill.

FOSTER, Stephen. *Hlavně nespadnout!: muž, jeho syn a jejich fotbalový klub*. Překlad Michal Prokop. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: BB/art, 2006. 158 s. ISBN 80-7341-707-3.

GRANBERG, D. (1993). *Political Perception*. In: S. Iyengar, W. J. McGuire (Eds.), *Explorations in Political Psychology*, Durham: Duke University Press, pp. 70-112

HARTL, Pavel; HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X. S. 664.

- HAYES, N. (1998). *Aplikovaná psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál
- HOLÝ, Ladislav. *Malý český člověk a skvělý český národ: národní identita a postkomunistická transformace společnosti*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. ISBN 978-80-7419-018-6.
- JUNG C.G., *Archetypy a nevědomí*. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1997 – 437 s. ISBN 80-85880-16-4
- KOUKOLÍK, František. *Homo sapiens stupidus: eseje ze třetí kultury v roce 2002-2003*. 1. vyd. Praha: Galén, 2003. 327 s. Makropulos. Velká řada. ISBN 80-7262-237-4.
- KUBÁT, Michal. Přímá volba prezidenta v České republice? . In Kysela, Jan (ed.). *In: Deset let Ústavy České republiky. Východiska, stav, perspektivy*. . 1. vyd. Praha : Eurolex Bohemia, 2003, s. 299-314. ISBN 80-86432-45-9.
- KUDRNA Jan, ANTOŠ Marek, SYLLOVÁ Jindřiška, JANSTOVÁ Kateřina, RESCHOVÁ Jana. *Ústavní postavení prezidenta republiky a způsob jeho volby: Přímá volba prezidenta v českém ústavním systému*. 2012, s. 9-74. Dostupné z: www.prf.cuni.cz/dokumenty-download/1404047095
- KYSELA, Jan (2006). *Česká republika mezi poloprezidentským a parlamentním systémem?* Politologická revue, č. 1, str. 5-27.
- LINHART, Jiří, Alena VODÁKOVÁ a Miloslav PETRUSEK. *Velký sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996, 2 sv. ISBN 80-7184-311-3.
- LIPPMANN, Walter. *Veřejné mínění*. Vydání první. Praha: Portál, 2015, 334 stran. ISBN 978-80-262-0939-3.
- MACHIAVELLI, Niccolò. *Vladař*. Překlad Adolf Felix. Vyd. v tomto překladu 2., V Argu 1. Praha: Argo, 2012. 155 s. ISBN 978-80-257-0736-4.
- MASARYK, Tomáš Garrigue: 1990. *Ideály humanitní*. Melantrich: Praha.
- MCGRAW, K. (2000). *Contributions of the Cognitive Approach to Political Psychology*.

Political Psychology, 21, pp. 805–832.

MIOVSKÝ, Michal. *Příručka k provádění výběru metodou sněhové koule: Snowball sampling*. 1. české vyd. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. ISBN 80-86734-08-0.

PRUDKÝ, Libor. *Hodnoty a normy v české společnosti - stav a vývoj v posledních letech*. Brno: CERM, 2004. ISBN 80-7204-358-7.

SIMMEL, G.: *Sociologie*. Munchen – Leipzig: W. Schopf, 1908

STRAUSS, Anselm L a Juliet M CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Vyd. 1. Boskovice: Albert, 1999. ISBN 80-85834-60-X.

ŠIMÍČEK, Vojtěch (2001): *Alternativa k navrhovaným způsobům volby prezidenta*. Politologický časopis, VIII, 4, s. 388–392.

ŠOLC, Vladislav. *Archetyp otce: (a jiné hlubinně psychologické studie)*. 1. vyd. Praha: Triton, 2009. ISBN 978-807387-281-6.

TAYLOR, S. E., CROCKER, J. (1981). „*Schematic Bases of Social Information Processing*“. In: E. T. Higgins, Ch. A. Herman, M. P. Zanna, (Eds.). *Social Cognition*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates

Velký sociologický slovník. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova - vydavatelství Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-311-3.

WEBER, Max. *Metodologie, sociologie a politika*. Vyd. 1. Praha: Oikoymenh, 1998. ISBN 80-86005-48-8.

Seznam internetových zdrojů

Čtenáři navrhoval, koho nasadit proti Klausovi. Mladá Fronta. [online]. [cit. 22. 2. 2016]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/ctenari-navrhovali-koho-nasadit-proti-klausovi-f5t-domaci.aspx?c=A070801_142212_domaci_klu

Jaký by měl být český prezident?. Centrum pro výzkum veřejného mínění. [online]. [cit. 14.2. 2016]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a2916/f3/100185s_PI30228.pdf

Kolik stojí zvolit si napřímou prezidenta?. *Volba prezidenta České republiky* [online]. 2013 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: http://aktualne.volba-prezidenta.cz/aktualni_zpravy_a_udalosti/kolik_stoji_zvolit_si_naprimo_prezidenta/

Největší Čech. Česká televize. [online]. [cit. 24. 2. 2016]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/specialy/nejvetsicech/>

Páchnoucí Zeman ušitý z prasečích kůží projel Prahou na alegorickém voze. IDnes [online]. 2013 [cit. 2016-02-03]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/daniela-grohova-projela-prahu-se-sochou-milose-zamana-pd7-domaci.aspx?c=A140307_171242_domaci_cen

Petice: Ať je Címrman největší Čech. Mladá Fronta. [online]. [cit. 27. 2. 2016]. Dostupné z: http://kultura.zpravy.idnes.cz/show_aktual.aspx?c=A050203_211716_domaci_pol

Přímá volba prezidenta – determinanty výsledků. Agentura Median. [online]. [cit. 15. 3. 2016]. Dostupné z: http://www.median.cz/docs/Median_PREZIDENT_II_KOLO_determinanty_vysledku.pdf

Reflexe současné politické krize v ČR: Zavedení přímé volby prezidenta a fungování poloprezidentského systému v ČR. Štěpán Drahouš. [online]. [cit. 18. 2. 2016]. Dostupné z: <https://cz.boell.org/cs/2014/07/08/reflexe-soucasne-politicke-krize-v-cr>

zavedeni-prime-volby-prezidenta-fungovani

Tříkrálová výzva osobností veřejného života chce na Hrad Schwarzenberga. *IDnes.cz* [online]. 2013 [cit. 2016-02-10]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/trikralova-vyzva-na-podporu-schwarzenberga-fmk-/domaci.aspx?c=A130102_102219_domaci_kop

Výtvarník Černý namířil na Pražský hrad obří vztyčený prostředníček. *IDnes* [online]. 2013 [cit. 2016-02-02]. Dostupné z: http://praha.idnes.cz/vytvarnik-cerny-namiril-na-prazsky-hrad-obri-vztyceny-prostrednicek-1kn-/praha-zpravy.aspx?c=A131021_082435_praha-zpravy_jan

Zeman vs Schwarzenberg. *Grafologie a Psychologie* [online]. 2013 [cit. 2016-02-22]. Dostupné z: <http://ografologii.blogspot.cz/2013/01/zeman-vs-schwarzenberg.html>

Seznam tabulek:

Tabulka 1: Výsledky prvního kola přímé prezidentské volby konané v roce 2013	11
Tabulka 2: Názorová polarizace finalistů první přímé prezidentské volby	13
Tabulka 3: Stručný psychologický mini-portrét postupujících prezidentských kandidátů	14
Tabulka 4: Přehled pozitivních a negativních emocí, které se objevovaly během první přímé prezidentské volby	15
Tabulka 5: Paradigmatický (vzorový) model.....	35
Tabulka 6: Seznam individuálních komunikačních partnerů	39
Tabulka 7: Přehled skupinových rozhovorů	40
Tabulka 8: Přehled individuálních rozhovorů vedených během bakalářské práce (BP)...	40
Tabulka 9: Výsledná kategorizace v rámci otevřeného kódování.....	42
Tabulka 10: Vztah centrální kategorie k ostatním kategoriím (centrální kategorie: osoby v prezidentské funkci).....	45

Seznam obrázků:

Obrázek 1: Zobrazení vztahů mezi kategoriemi za využití modifikovaného paradigmatického modelu	44
Obrázek 2: Shoda nad představou prezidenta v rámci pojmů.....	75

Přílohy

Seznam příloh:

Příloha A: Scénář rozhovoru diplomové práce	1
Příloha B: Scénář rozhovoru bakalářské práce	2
Příloha C: Ukázka kódování za pomoci programu Atlas.TI	4
Příloha D: Seznam transkripčních značek	5
Příloha E: Básnička skupiny Ztohoven k jejich protestní akci s rudými trenkami	6
Příloha F: Protestní akce odpůrců Miloše Zemana	7

Příloha A: Scénář rozhovoru diplomové práce

Blok A: 1) Jaký pro vás má osoba prezidenta (všeobecně) význam?, 2) Můžete mi povědět jaké hodnoty by měl podle vás český prezident naplňovat?, Když budeme trochu konkrétnější a zaměříme se na vlastnosti, jak si myslíte, že by to mělo být s věkem, pohlavím, vzděláním a vzhledem prezidenta? (jsou pro Vás některé z těchto vlastností podstatné a z jakého důvodu), 3) Jakým otázkám nebo v jakých oblastech by měl mít podle vás prezident přehled?, 4) Jakým způsobem by se měl podle vás prezident prezentovat (vystupovat)?

Blok B: 1) Jak vnímáte současné pravomoci přímo voleného prezidenta? (Máme silného nebo slabého prezidenta?), 2) Jaký máte názor na výrok, že přímo volený prezident v ČR je pouze „kladeč věnců“?, 3) Myslíte si, že má přímo volený prezident (díky svému mandátu od voličů) důvod vystupovat sebevědoměji? 4) Na druhou stranu myslíte, že odpovědnost prezidenta je dostatečná? („*Prezident není z výkonu své funkce odpovědný, kromě velezrady či hrubého porušení Ústavy*“)

Blok C: 1) Na jaké naše bývalé prezidenty byste si rád/a vzpomněl/a a z jakého důvodu?, 2) Jak hodnotíte působení současného prezidenta Miloše Zemana?, 3) Jaký máte názor na kandidaturu „celebrit“ v přímé prezidentské volbě? 4) A bral/a byste za prezidenta např. Vašeho oblíbeného zpěváka či sportovce?

Blok D: 1) Myslíte si, že zavedení přímé volby prezidenta byl správný krok nebo se přikláníte spíše k nepřímé volbě prezidenta?, 2) Jaké dojmy ve vás zanechala první přímá prezidentská volba, popřípadě příslušní kandidáti?, 3) Koho by jste měl/a rád/a za druhého přímo zvoleného prezidenta, bez ohledu na to, zda daná osoba bude či nebude kandidovat?, 4) Jaká je role prezidenta voleného referendem v parlamentním systému?, 5) Je podle Vás v Česku možný přechod k poloprezidentskému systému?

Příloha B: Scénář rozhovoru bakalářské práce

Výzkumné téma: zájem

- a) Jaký dojem ve Vás vzbudila První přímá prezidentská volba?
- b) Jak si představujete ideální hlavu státu?
- c) Myslíte si, že je česká společnost na přímou volbu prezidenta připravena?
- d) Mohla tato volba vzbudit v lidech pocit, že mohou konečně něco změnit či ovlivnit?
- e) Čím si vysvětlujete, že do druhého kola postoupili zrovna MZ a KS?

Výzkumné téma: emoce

- a) Zaujal Vás některý z postupujících kandidátů a případně čím?
- b) Jak hodnotíte politické zkušenosti obou kandidátů?
- c) Jak hodnotíte vystupování obou kandidátů před 2. kolem volby? A znamenalo to něco pro Vaše následné rozhodnutí?
- d) Volební účast mezi 1. a 2. kolem této volby téměř nepoklesla, jak myslíte, že se rozhodovali lidé, kterým jejich kandidát do druhého kola nepostoupil?
- e) MZ byl podle posledních průzkumů favoritem pro postup do druhého kola. Čím si ale zdůvodňujete překvapivý postup KS?

Výzkumné téma: volební kampaň

- a) Zaujalo Vás něco (ať už kladně nebo negativně) na kampani MZ?
- b) Naopak zaujalo Vás něco (ať už kladně nebo negativně) na kampani KS?
- c) V čem vidíte důvod, že se za KS v předvolební kampani postavila řada veřejně známých osobností a naopak, že MZ, tolik osobností veřejně nepodpořilo?
- d) Co říkáte na kontrast „pankáče versus knížete“, jak byl KS ve volební kampani prezentován?
- e) Myslíte si, že tyto volby ukázaly sílu sociálních sítí? A čím mohly případně ovlivnit?

Výzkumné téma: média

- a) Vnímali jste prezidentskou volbu v médiích, případně kde a v jaké míře?
- b) Sledovali jste nějakou TV debatu postupujících kandidátů? Jaký ve Vás vzbudila dojem?
- c) Jaký byl podle Vás důvod, že se po dobu 14 dnů (mezi 1. a 2. kolem) v médiích objevovala tak vášnivá, místy až agresivní vyjádření z jednotlivých tá-

borů příznivců?

d) Co si myslíte o „averzi“ MZ vůči novinářům? Mohlo to mít vliv na tuto volbu a proč?

e) Zaujalo vás vystupování některého z postupujících kandidátů v médiích? A proč?

Výzkumné téma: skupiny lidí

a) Čím si myslíte, že mladé lidi (studenty) natolik zaujala osoba KS?

b) MZ ve své kampani aktivně vystupoval proti vládě PN. Myslíte si, že někteří lidé mohli volit MZ, právě kvůli nevoli proti vládě PN?

c) Myslíte si, že KS uškodila v této volbě účast ve vládě PN?

d) V čem vidíte důvod, že podporovatelé MZ nebyli tolik vidět a slyšet, jako podporovatelé KS?

e) Čím si myslíte, že vzbudila osobnost KS takový zájem?

f) Jsou pro Vás KS a MZ natolik odlišní? Mohli podle Vás polarizovat společnost?

Výzkumné téma: Diskuze - „Probíhá stále 3. kolo volby?“

a) Jak hodnotíte, že se prvním přímo zvoleným prezidentem ČR stal MZ?

b) Myslíte si, že je prezidentem všech občanů? Podle Vás sjednocuje nebo rozděluje?

c) V čem vidíte důvod, že někteří lidé stále nechtějí uznat MZ za svého prezidenta a veřejně jeho osobu dehonestují?

d) Líbilo se Vám více vánoční poselství MZ nebo tříkrálový proslov KS?

e) Vidíte mezi MZ a KS nějaké znaky rivality? A může se to přenášet podle Vás i do společnosti?

Příloha C: Ukázka kódování za pomoci programu Atlas.TI

The screenshot displays the Atlas.TI software interface. The main window shows a text document titled "P 3: rozhovor_Petr24.doc" with several paragraphs of text. Some text is highlighted in yellow, indicating it has been coded. On the right side, there is a list of codes with checkboxes, including:

- # symbolická moc prezidenta
- # slabé pravomoc
- # Václav Klaus
- # ideál
- # ideál
- # ideál
- # hodnoty
- # životní příběh
- # morální hodnoty

The text in the document includes questions and answers from a transcript. For example, a question asks about the significance of the president, and the answer discusses the symbolic power and the role of the president in the Czech Republic.

Příloha D: Seznam transkripčních značek

[]	vysvětlení, popisná poznámka tazatele
(není rozumět)	místa rozhovoru, kterým není rozumět
(Je to tak?)	není zcela rozumět
A: ->	jeden mluví ->
→ B:	→ přes druhého
<u>Podtržení</u>	důraz (výška/síla hlasu)
<u>protahovaně</u>	šeptání (sousedí se baví tiše mezi sebou)
↑	stoupání hlasu
(?)	otázka (tázací intonace)
.	klesající intonace či konec věty
(-)	kolísání hlasu, nerozhodný tón
..	krátká pauza (1–2 vteřiny)
...	střední pauza (3–5 vteřin)
(pauza)	dlouhá pauza, přestávka v projevu (5 vteřin a více)
(hmm)	souhlasné pokývání a jiné přitakání (není nutné psát, již
automatické)	
(z)	zábrany ve vyjádření, váhání
(smích)	smích, úsměv (lehký, silný)
&	nápadně rychlé pokračování
(k)	označená korektura, zdůraznění konečné verze
(neodpověděl)	zdráhá se odpovědi, nechce odpovědět, brání se odpovědi na
otázku	

Příloha E: Básnička skupiny Ztohoven k jejich protestní akci s rudými trenkami

Rudé jak čínská vlajka,

snad trapností a taky vzteky,

vlají dnes nad Prahou

(a hraje balalajka).

Prezidentské trenky

smutně si pleskají,

nepostrádaje hýždí,

které je i celou zemi

čím dál tím víc hyzdí.

Nad městem vlaje,

zástava zeměpána,

jen on a nikdo jiný,

arbitr elegance

a moudrost sama.

Dostupné z: http://www.blesk.cz/clanek/zpravy-udalosti/344284/ztohoven-vyvesili-na-hrade-cervene-trenky-ovcacek-zuri-fasizace.html?utm_source=blesk.cz&utm_medium=copy

Příloha F: Protestní akce odpůrců Miloše Zemana

Zdroj:
iDnes.cz